T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖGRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE (1924-1946) İLKOKULLARDA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Arzu ALTINDAĞ

İzmir
2013

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖGRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEK PARTİ DÖNEMİ'NDE (1924-1946) İLKOKULLARDA VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Arzu ALTINDAĞ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hasan TÜRKER

İzmir
2013

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Tek Parti Dönem'inde (1924-1946) İlkokullarda Vatandaşlık Eğitimi" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20.09.2013

Arzu ALTINDAĞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Hasan TÜRKER

Üye : Doç. Dr. Melih TINAL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN

Onay
Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

20/09/2013

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstitü Müdürü

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10018640
Yazar Adı / Soyadı	ARZU ALTINDAĞ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 16807557548
Telefon	5545869674
E-Posta	arzu-altindag@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Tek Parti Döneminde (1924-1946) İlkokullarda Vatandaşlık Eğitimi
Tezin Tercümesi	Citizenship Education in Primary Schools in The Single Party Period of 1924-1946
Konu	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	İlköğretim Bölümü
Anabilim Dalı	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	132
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. HASAN TÜRKER 25220310678
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	0 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 10.10.2013 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

10.10.2013

İmza:.....

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın her aşamasında fikirleri ve tavsiyeleriyle bana rehberlik eden danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Hasan TÜRKER'e katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Görüş ve önerileri ile bana destek olan çok kıymetli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN'a, Doç. Dr. Nevzat GÜMÜŞ'e teşekkür ederim.

Değerli arkadaşım Neal Suleimanova'ya ve yaşamım boyunca sonsuz destekleriyle her zaman yanımda olan aileme sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

20.09.2013

Arzu ALTINDAĞ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEŞEKKÜR…….....	i
İÇİNDEKİLER…….	ii
TABLO LİSTESİ…….	iv
ÖZET……	vi
ABSTRACT…….	vii
BÖLÜM I…….	1
I. GİRİŞ……	1
1.1. Problem Durumu……..	1
1.2. Vatandaşlığın Tanımı……	1
1.3. Dünya'da Vatandaşlığın Tarihçesi……...	3
1.4. Osmanlı İmparatorluğu'nda Vatandaşlık Anlayışı……..	8
1.5. Cumhuriyet Dönemi'nde Vatandaşlık Anlayışı…….	14
1.6. Amaç ve Önem……	16
1.7. Problem Cümlesi……..	17
1.8. Alt Problemler……..	17
1.9. Sınırlılıklar……	18
1.10. Tanımlar……..	18
1.11. Kısaltmalar……..	18
BÖLÜM II…….	19
2.İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR…….	19
BÖLÜM III……	23
3. TÜRKİYE'DE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ……	23
3.1. Osmanlı'da Vatandaşlık Eğitimi……...	23
3.2. Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Eğitimi……..	31
BÖLÜM IV……..	48
4. BULGULAR VE YORUMLAR……...	48
4.1. Türk Milleti Kavramı……..	48
4.2. Devlet- Hükûmet…….	55

4.3. Vatan…….. 58
4.4. Medeniyet……. 60
4.5. Osmanlı Yönetimine Bakış……. 62
4.6.Köylü-Şehirli…… 65
4.7. Hak ve Sorumluluk……..... 69
4.8. Aile…….. 71
4. 9. Okul……..... 73
4.10. Spor…… 75
4.11. Çalışmak…… 79
4.12. Sağlık……..... 81
4.13. İş Bölümü……..... 83
BÖLÜM V…….. 85
5.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER……... 85
5.1.Sonuç ve Tartışma……. 85
5.2. Öneriler……. 87
KAYNAKÇA…….. 88
EKLER…… 95
EK 1:Yeni Yurt Bilgisi 4.Sınıf…… ek s.96
EK 2: İlk Mektep Kitapları 5.Sınıf..... ek s.97
EK 3: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf..... ek s. 98
EK 4: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf ……. ek s.99
EK 5: Yeni Yurt Bilgisi 4.Sınıf..... ek s.100
EK 6: Yurt Bilgisi…… ek s.101
EK 7: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf..... ek s.102
EK 8: Yurt Bilgisi İlk Mektep 5.Sınıf…….. ek s.103
EK 9: İlk Mekteplere Yurt Bilgisi 5.Sınıf…… ek s.104
EK 10: İlk Mekteplere Yurt Bilgisi 5.Sınıf…….. ek s. 105
EK 11: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf …… ek s.106
EK12: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf..... ek s.107
EK 13: Yurt Bilgisi Dersleri 5.Sınıf……. ek s.108
EK 14: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf …… ek s.109
EK 15:Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf..... ek s. 110

EK 16: Yurt Bilgisi Dersleri 5.Sınıf…….. ek s.111
EK 17: Yeni Yurt Bilgisi 4.Sınıf..... ek s.112
EK 18: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf…….. ek s.113
EK 19: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf …… ek s.114
EK 20: Yurt Bilgisi Dersleri 5.Sınıf……. ek s.115
EK 21: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf …… ek s. 116
EK 22: Yurt Bilgisi Dersleri 5.Sınıf……. ek s.117
EK 23: Yurt Bilgisi…….. ek s.118
EK 24: İlk Mekteplere Yurt Bilgisi 5.Sınıf……. ek s. 119
EK 25: Yurt Bilgisi…….. ek s.120
EK 26: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf …… ek s.121
EK 27: İlk Mekteplere Yurt Bilgisi 5.Sınıf…….. ek s.122
EK 28: Yurt Bilgisi……... ek s.123
EK 29: İlk Mekteplere Yurt Bilgisi 5.Sınıf…… ek s.124
EK 30: Yeni Yurt Bilgisi 4.Sınıf..... ek s.125
EK 31: İlk Mekteplere Yurt Bilgisi 5.Sınıf…… ek s.126
EK 32:Yeni Yurt Bilgisi 4.Sınıf……. ek s.127
EK 33: İlk Mekteplere Yurt Bilgisi 5.Sınıf…… ek s.128
EK 34: Yurt Bilgisi Dersleri 5.Sınıf…… ek s.129
EK 35: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf ……... ek s.130
EK 36: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf ……. ek s.131
EK 37: Yurt Bilgisi Dersleri 4.Sınıf …… ek s.132

TABLOLAR LİSTESİ…….

Tablo 1: Altı Dersane ve Muallimli Mahsus Tevzii Ders Cetveli(1914)….. s 27
Tablo 2: Nümune Mekatip-i İptidaiye'sinin Ders Dağılımı(1914)……... s.29
Tablo 3: Erkek İlk Mekteplerinin Haftalık Ders Dağılım Cetveli(1924)….. s.31
Tablo 4: 1926 İlköğretim Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi(1926).. . s.35
Tablo 5: Köy mektepleri Derslerinin Haftalık Dağılımı (1927)……..... s.37
Tablo 6: İlkokul Programı Ders Dağılım Çizelgesi(1936)……..... s.39
Tablo 7: Beş Sınıflı Köy İlkokulu Programı Haftalık Ders Çizelgesi (1939).. s.41
Tablo 8: ilkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi(1948)……. s.43

Tablo 9: Köy İlk Okullarının Haftalık Ders Dağılım Cetveli(1948)……. s.45
Tablo 10: Köy İlk Okullarının Haftalık Ders Dağılım Cetveli(1948)…….. s.46

ÖZET

Türkiye Cumhuriyet'inin kurulması ile birlikte yeni bir dönem başlamış, yenilik hareketleriyle birlikte yurttaşlık eğitimi de önem kazanmıştır.

Bu dönemde siyasal, toplumsal, hukuksal ve ekonomik alanlarda yapılan yeniliklerin içselleştirilmesi en önemli hedeftir. Cumhuriyet'in kurucuları da hedeflerini gerçekleştirmek için karar verdiler. Önemi hiçbir dönem yadsınamaz bir araç olan eğitim ile rotalarını çizmeye başladılar. İstenilen vatandaş modelinin çizilmesinde mihver ders "Yurt Bilgisi"dir. Büyük bir öneme sahip olan bu ders cumhuriyet değerleriyle donatılmış bir nesil yetiştirilmesinde kilit rol oynamaktadır. Bu çalışmada Tek Parti Dönem'inde ilkokul programlarında yer alan ve temel hedefi "yurttaş yetiştirmek" olan Yurt Bilgisi dersine ait önemli ipuçları sunulmaktadır.

Tek Parti Dönem'inin siyasal yapısının müfredata ve ders kitaplarına yansıtılmasıyla birlikte istenilen yurttaş modeli de çizilmiştir. Yeni bir nesil yaratma çalışmalarının hedeflendiği bu dönemde çocuklara bu değerlerin aktarılmasında temel bir role sahip olan Yurt Bilgisi dersine önemli işlevler yüklenmiştir.

Eski dönemden yeni döneme geçişte, eskiye set çekerek ulus devlet şemsiyesi altında, yeniliklerin içselleştirmesi önemsenmiştir. Siyasal bir inşanın yanında sosyal açıdan en ince ayrıntısına kadar bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Milliyetçiliği adeta sloganlaştıran Yurt Bilgisi kaynakları öğrencilere öğütlerle kaleme alınmıştır.

ABSTRACT

In the aftermath of Turkish War of Independence, the newly established Republic of Turkey entered a new era that led to progress and modernization. This period is marked by the prominence of political, social, legal and economic reforms and their internalization. These reforms constituted the core of Turkish national project. In order to fulfil the national project, founders of the Republic used education as a primary tool to realize their goals. "Yurt Bilgisi" (civic knowledge) was one of the main subjects by means of which the project was materialized. It is through education in general, and "Yurt Bilgisi" subject in particular, that the reformers tried to disseminate Republican values, engrained in one-party system.

This course played a pivotal role in nurturing a new generation that would adhere to Republican principles. At the same time, the content of the course sheds light on the features of the period and the concept of citizenship, as it was understood during this period. The main aim during this period was to establish a nation-state, based on civic understanding of citizenship.

The civic model, being a reflection of the principles engrained in the one-party system was disseminated through curriculum and textbooks. The 'Yurt Bilgisi' course served as a backbone of these reforms.

The process of modernization and nation-building process was an attempt to break all ties with the past. The broader project aimed at restructuring political system in the country on the one hand, and to nurture individuals in the spirit of Turkish Republicanism on the other. 'Yurt Bilgisi' has indeed served as a tool for glorification of nationalism that paved the way for a new thinking in the Republic.

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu araştırma Türkiye'de Tek Parti Dönem'inde ilkokullarda verilen Yurttaşlık Bilgisi eğitimini dönemin kaynaklarına dayanarak değerlendirmeyi, siyasal yapının kitaplara yansıması ve istenilen yurttaş modelini ortaya koymayı amaçlamıştır. Yeni bir nesil çalışmalarının hedeflendiği bu dönemde çocuklara bu değerlerin aktarılmasında Yurt Bilgisi dersine önemli işlevler yüklenmiştir. Çalışmada tek parti döneminde okutulan ilkokul ders kitapları değerlendirilerek, dönemin ilkokul yurttaşlık eğitimine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

1.1. Problem Durumu

Türkiye'de Tek Parti Dönem'inde Cumhuriyet değerlerini benimsetmede önemli bir misyon yüklenen "Yurt Bilgisi" dersi kitaplarının içeriğinde yer alan millet, vatan, devlet, demokrasi, cumhuriyet, medeniyet, aile, hak ve sorumluluk, iş bölümü gibi kavramlarla birlikte dönemin siyasi gelişmelerinin bu ders programı üzerindeki etkileri incelenmiştir.

1.2. Vatandaşlığın Tanımı

Vatandaşlık kavramının tanımı Dünya'da dünden bugüne birçok kaynak ve kişiye göre değişmektedir. Ünsal (1998: 4), yurttaşlık anlayışının gelişiminden şu şekilde bahsediyor:

> Ahali, nüfus, halk, kul, tebaa, vatandaş, uyruk veya yurttaş… Bu sözcükler, geçmişten günümüze, aşiretten modern devlete bir siyasal örgütleme biçiminin kurucu öğelerinden biri olan insanı, daha doğrusu bireyi tanımlar. Yurttaşlık en öz anlatımıyla, bireyi devlete bağlayan hukuksal bir bağdır.

Yaşadığı ülkeye siyasi, kültürel, psikolojik, sosyolojik unsurlarla bağlı olan birey, o ülkenin haklarına sahip bir üyesidir.

> Aynı hudud dâhilinde, aynı arazinin, aynı toprağın sine-i füyuzatında [verimli bağrında] yaşayan, mazileri, halleri, atileri müşterekolan, aynı hükümete tabi ve aynı usul ve adata, aynı adab-ı muaşeretemünkad bulunan [boyun eğen] insanlar birbirinin hakiki kardeşi olurlar. Vatandaş kardeşten Bile kuvvetli bir kelimedir (Behiç, 135-136; Üstel, 2005: s. 74'teki alıntı).

Kademeli olarak vatandaşlık kavramı incelendiğinde köken itibariyle de vatan kelimesi görülmektedir. Sözlükte vatan (yurt) kavramı "bir kimsenin doğup büyüdüğü ya da kendisini bağlı hissettiği ülke (yer) ; uğruna can feda edebilecek kadar sevilen ülke" olarak geçmektedir (Yılmaz, 2003: 728). Sınırlı bir yurttaşlık anlayışının olduğu Antik Yunan'da Aristo'nun yurttaşlık anlayışına baktığımızda "yurttaşı bütün ötekilerden etkinlikle ayıran Yargı'ya ve Yetke'ye katılması, yani yasal, siyasal ve yönetsel görevler alması" olarak nitelendirmektedir (Tunçay, 2009).

Geçmişten günümüze toplumlar, farklı hukuki düzenlemelerle idare edilmişlerdir. Birey de vatandaşlık ile sahip olduğu haklarla toplumda yerini almaktadır. Bu devlete aidiyeti belirtmektedir. Bu özellik o devlete vatandaşlık bağıyla bağlı insanları yabancılardan(başka devletlerin fertlerinden, hiçbir devlete ait olmayan) bireylerden ayırmaktadır (Nomer, 1987: 3).

T.H.Marshall'a göre yurttaşlık, topluma tam üyelik sonucunda ortaya çıkmıştır. Tanım olarak yurttaşlık "sadece bir topluluk içinde işlev kazanan, ancak bu sayede belirli haklara ve görevlere sahip olmayı içeren bir statüden ibarettir." (Sarıbay, 1991)

İlk kez Alman siyaset bilimci Dolf Sternberger tarafından 1970'li yılların ilk yarısında Almanya bağlamında Anayasal yurttaşlık kavramı kullanılmaya başlamıştır:

Gündüz (2002: 3)'ün ifadesiyle; yurttaşlık düşüncesi, insanların kendi akıllarını kendilerinin kullanması, kendilerini ve toplumu ilgilendiren konulara ilgi duymaları, sosyal yaşamın her alanında katılımları ile gelişmiştir.

1.3. Dünya'da Vatandaşlığın Tarihçesi

Batı uygarlığının İlkçağ'daki en önemli kaynaklarından biri, Yunan uygarlığıdır. Bu uygarlık Hellenistik hükümdarlıklar aracılığı ile Roma İmparatorluğu'nu da derinden etkilemiştir (Taneli, 2004: 33). Temelini Antik Yunan'ın oluşturduğu yurttaşlığın gelişimi, devletlerin de gelişimiyle hız kazanmıştır.

Tarihsel süreç içinde yurttaşlık kavramı, site devletinin gelişmesi ile eşzamanlı olarak ortaya çıkmaktadır. Eski Yunan site devletinde yurttaş, site devletinin sınırları içinde yaşayan kölelerden ve yabancılardan farklı olarak, sitenin siyasal hayatına katılma hakkına sahip kesimdir. Eski Yunan site devletinde yurttaşların siyasal hayata katılma hakkı doğuştan kazanılan bir hak olup, Yunanlıların ana ve babalarının üyesi oldukları site devletinin yurttaşı olarak kalmalarından kaynaklanmaktadır. Yurttaşlığın doğurduğu hak temelde, siyasal bir etkinliğe veya kamu işlerine katılma hakkını içeren üyelik hakkıdır (Sarıbay, 17; Altun, 2006: s. 10'daki alıntı).

Eşitliksiz bir yönetim anlayışı üzerine kurulu Antik Yunan'da "…siyasal hayata katılma hakkı olanlar yalnızca yurttaşlardır."* (Alptekin, 2005: 3)

---

* Yurttaşlar (politai): Yurttaşlar, polisin "yerli" halkını oluşturan ve belli haklara sahip olan özgür kişilerdir. Polisin ilk dönemlerinde yurttaşlık, toprak sahipliğiyle özdeşti. Daha sonra, silah kullanma hakkı olan her ergin erkek yurttaşlığa kabul edildi. Yine de yurttaşlar, toplam nüfus içinde bir azınlık olarak kaldılar. Örneğin, nüfusu 350.000'e ulaşan demokratik Atina'da yurttaşların sayısı, 40.000- 45.000 dolaylarındaydı.

Köleler: Polisin üçüncü kesimini, hiçbir hakkı ve özgürlüğü bulunmayan köleler oluşturuyordu. Sayıları, ticaret ve endüstride büyük atılım göstermiş. Atina gibi polislerde, hızlı bir biçimde artmıştı. Köle, Yunanlıların gözünde, üretim araçlarını kullanan, daha doğrusu kendisi üretim aracı olan kişiydi.

Yabancılar (Metoikos'lar): Polis'te yerleşmiş olup, genellikle zanaat ve ticaretle uğrasan yabancılar, özgür olmalarına karsın, hiçbir yurttaşlık hakkına sahip değillerdi. Yurttaşlık kişiye çeşitli maddi çıkarlar sağladığından, yabancılardan bazıları, çeşitli yollarla kendilerini

Eski Yunan'da demokrasinin varlığını zorunlu kılınabilmesi, bir bireyin özgür yurttaş olabilmesi için çok sayıda kölenin ve birçok hak ve özgürlüklerden yararlanamayan ikinci sınıf yurttaşın olması gerekmekteydi. Köle olanların olumsuz koşullarda (insancıl olmayan) çalışması yurttaşların hayatlarını kolaylaştırarak aynı zamanda onların demokrasiden daha da yararlanmaları sağlamıştır (Kışlalı, 2006: 355).

Antik Yunan'ı Ünsal (1998: 4), şöyle ifade etmektedir: "Kadının, kölenin ve yabancının oy hakkı yoktu. Ortalama 10 köleye bir yurttaşın düştüğü Atina'nın örgütlü siyasal toplumda söz hakkı olanlar, 20 yaşını tamamlamış erkeklerden oluşan bir azınlıktı."

Ayrıcalıklı olan bu azınlık düşüncesini açıklama, oy kullanma gibi haklara da sahipti.

Roma yönetiminde, söz sahibi yurttaşların sayısı sınırlıydı. Siyasal topluma(civitas) dâhil olabilmek için erkek, aile reisi ve Romalı olmak gerekiyordu (Ünsal, 1998: 4).

> Büyük İskender'in önünü açtığı ve Kinik, Stoacı düşüncede şekillenen dünya vatandaşı olgusunu gerçekten uygulamak, egemenliği tüm Akdeniz'e yayan Roma İmparatorluğu'na nasip olmuştu. Roma vatandaşlığı olgusu ırk, din, sınıf farkı gözetmeyen bir olgu olarak fethedilen topraklara yayıldı (Kadıoğlu, 2006: xiii).

Ne var ki hristiyanlıkla beraber çok şey değişmiştir. "…dışlanmışların, kölelerin, alt sınıfların kendilerini bütün insanlarla eşit hissedecekleri ayrı bir cemaat yaşamını yansıtan Hıristiyanlık, böylelikle Antik Yunan'daki kamusal değerleri tamamen yok ederek, vatandaşlık anlayışını silmiştir." (Reisenberg, 88; Polat, 2011: 131 'deki alıntı)

---

yurttaş kütüklerine yazdırmayı başarmışlardı. Mehmet Fatih Alptekin**,** Yurttaşlığın Tarihsel Gelişimi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 3.

Roma yönetiminde de söz sahibi olan yurttaş sayısının sınırlı olduğu görülmektedir. Bu siyasal yapıya dâhil olabilmek için "erkek, aile reisi ve Romalı olmak" gerekmekteydi (Ünsal,1998: 5). Hıristiyanlık sadece Antik Yunan vatandaşlık anlayışını reddetmekle kalmamış, yeni bir cemaat anlayışınıda beraberinde getirmiştir (Reisenberg, 87; Polat, 2011: 131 'deki alıntı).

Erözden (1997: 51) Roma'da vatandaş kavramını şöyle açıklamıştır:

> Hıristiyanlıkla beraber vatandaşlık kavramının katılım, ortaklık, eşitlik gibi değerleri de anlamlarını yitirmeye başlamış, topluma aidiyet, devlete hizmet gibi değerlerin yerine içe dönük bir hayat tarzı gelişmeye başlamıştır. Feodal dönemde toplum katı hiyerarşik bir yapılanma göstermiş ve bu yapılanma da gelenek hukukuyla perçinlenmiştir. Ortaçağ kent devletleri kent soyluların ekonomik bir etkinlik modelinden sağlayacakları karşılıklı çıkar anlayışı ile tanımlanmış bir birlik niteliği arz ettiğinden zorunlu bir etkinlik olarak anlaşılmıştır.

Merkezi otorite Roma imparatorluğunun yıkılmasıyla yavaş yavaş yok olmaya başlamış, daha çok ekonomik düzen olarak adlandırılan Feodal düzen ortaya çıkmıştır. Pierson Feodal düzeni şöyle tanımlanmaktadır:

> …tipik olarak, bireysel otorite ve mülkiyetten yararlanan, hiziplere bölünmüş bir egemenlik ve buna tâbi maliye ile kırsal hayatı yücelten aristokratik bir ideolojinin oluşturduğu siyasi açıdan ise sadece kendisine ait hukuk tekelini ve yargıcın özel haklarını uygulayan bir soylular sosyal sınıfının, köylülüğe yasal serflik ve askeri koruma sağlamasıyla iç içedir (Pierson, 72; Alptekin, 2005: 14'deki alıntı).

Orta Çağ Avrupa'sının önemli toplumsal sınıflarından biri serflerdi. Serfler hizmetleri karşılığında geçimlerini sağlar ve kölelerden farklı olarak alınıp satılmazlardı.

Senyör, bu kimselere toprak ve işletme araç ve gereçleri veriyor, onlara aynî yardımda bulunuyor, onları istila ve yağmalara karşı koruyor, adaleti sağlıyor, düzeni, asayişi temin ediyordu (Alptekin, 2005: 14). Feodal düzende soylular(toprak

sahipleri) her "hakka" sahipken, onların topraklarını işleyen serflerin sadece "yükümlülükleri" bulunmaktaydı (Ünsal, 1998: 5).

Tarım ekonomisi üzerine temellenmiş olan Feodalizm kişilere oldukça sınırlı haklar tanımaktadır. Buna karşı ise sorumlulukları oldukça fazladır. Feodal düzenin çökmesiyle birlikte tekrar merkezi krallıklar güçlenmeye başlamıştır.

Ünsal (1998: 5)'ın ifadesiyle 1215 yılında İngiltere'de kral Yurtsuz Jean ile büyük toprak sahibi feodal baronlar arasında Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlükler Beratı) imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte "Kralın, baronların onayı olmaksızın vergi salamayacağı, kraliyet mahkemelerinin verecekleri kararlarda belli kural ve usullere uymak zorunda olacakları yolunda verdiği sözü, yazılı güvence altına alması" belirtilmiştir.

Kanunların üstünlüğü, Kralın sonsuz yetkilerinin kısıtlanması açısından Magna Carta Libertatum, günümüz modern yurttaşlığın tarihi açısından mihenk taşını oluşturmaktadır.

> 13. yüzyılla birlikte ulusal monarşinin gelişmeye başladığı ve kilisenin, feodal güçlerin ve evrensel imparatorluk düşüncesinin giderek zayıfladığı bir sürece girilmiştir. Bu da, vatan ve vatandaş kavramlarının içeriğinde ciddi bir değişim meydana getirmiştir. Vatan bir yandan kutsallık bir yandan da siyasi bir içerik kazanmıştır. Böylelikle vatan, siyasi iktidarın uygulandığı coğrafi alan olarak değişen içeriğiyle, modern devlet kurgusunun içine yerleşmiş ve vatandaşlık kavramı da ulus devlet yapılanmalarının bünyesindeki değişen içeriğiyle bugünlere gelmiştir (Erözden, 1997: 51).

Başta İngiltere olmak üzere, Avrupa'da ticaretin ve sanayileşmenin gelişmesiyle, burjuvazi giderek güçlendi ve " kişi hakları" ön plana çıkmaya başladı (Ünsal, 1998: 4). İngiltere'de olan bu gelişim zengin ve güçlü bir burjuva sınıfının oluşmasına ve taşların yer değiştirmesine neden oldu.

Gündüz (2002: 15)'e göre, devlet örgütlenmelerinde devletin yurttaş ile ilişkisi farklı rejimlerle birlikte çeşitli içeriklerde olmuştur. Yurttaşlığın en iyi dönemi ise ulus devletlerin ortaya çıktığı dönem olmuştur.

Antik Yunan, Roma ve Feodalizm'in ardından gelen Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali yurttaşa bakış açısını değiştirmiştir. Kışlalı, bu durumu şöyle ifade eder: "…zamanla teknolojinin gelişmesi, buharlı makinenin üretimde insanın birçok görevini yüklenmesi, köleliğe gerek kalmadan da toplumun giderek genişleyen kesimlerinin özgür yaşamalarını olanaklı kılmıştır." (Kışlalı, 2006: 355)

1789 Fransız Devrimiyle birlikte vatandaşlık kavramı gündeme gelmiş ve 1789 tarihinde Fransız Ulusal Meclisinin oturumları sonucunda, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi yayınlanmıştır. Bildirgede insan ile yurttaş kavramları birlikte kullanılmış, artık teba devletin yurttaşı seviyesine yükseltilmiştir (Altunya, 2003: 1).

Özellikle Fransız devrimiyle başlayan süreçte, yurttaşlığın siyasal ve sosyal haklarla donatılması, aynı zamanda ulus devletin, ulus boyutunun yurttaşlık ile özdeşleşmesini sağladı (Gündüz, 2002: 15). Vatandaşlık altın çağına ulus devlet ile yükselmeye başlamış, Fransız Devrimi'yle de siyasal ve medeni hakların kazanılması paralel olarak genişletilmiştir (Üstel, 1999: 54).

Vatandaşlığın hukuki tanımını belirleyen hak ve görevlere gelince, İngiltere'de vatandaşlığın oluşum sürecini inceleyen Marshall, Class, Citizenship and Social Development (1965) adlı çalışmasında, vatandaşlık haklarını medeni, siyasi ve sosyal haklar olmak üzere üç temel kategoride sınıflandırmaktadır. Medeni haklar, mülkiyet, bireysel özgürlük ve adalet, ifade özgürlüğü, düşünce ve inanç hürriyeti gibi temel hak ve hürriyetleri; siyasi haklar seçme ve seçilme hakkını; sosyal haklar ise ekonomik ve sosyal güvenlik haklarını, eğitim ve kamu hizmeti alma hakkını içermektedir (Esendemir, 2008: 11-17).

10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde her bireyin vatandaşlığa sahip olacağı 15. madde ile belirtilmiştir: "Herkesin uyrukluğa hakkı vardır." (Doğan, 2005: 453)

Burada bağlayıcı nitelikte bir devletler hukuku kaidesi mevcut değildir. Buna mukabil, her ferde bir vatandaşlık temin etme çabaları vatansızlığın azaltılmasına ilişkin 30.08.1961 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ile 13.09.1973 tarihli Milletlerarası Ahvali Şahsiye CIEC Sözleşmesinde bağlayıcı ifadesini bulmuştur. Bu sözleşmeler vatansızlığın azaltılmasını teşvik ile her

insanın ya da doğduğu devletin veya anne ve babasının milli devletinin vatandaşlığını talep etme hakkına sahip olmasını temin etmeye çalışmaktadır (Nomer, 1987: 42).

Vatansızlığın azaltılması amacı ile doğan çocuğun ailesi nereye vatandaş olarak bağlı ise çocukta o ülkenin vatandaşlığını kazanma hakkı elde etmesi sözleşmelerle güvence altına alınmıştır.

1.4. Osmanlı İmparatorluğu'nda Vatandaşlık Anlayışı

Ünsal (1998: 10)'a göre; Yurttaşlık uzun ve sancılı bir süreçtir. Tarihsel ekonomik, siyasal ve kültürel kurumlar ve iç ve dış dinamikler sonucu, yurttaşlık kimi toplumda güdük kalır kiminde gelişir.

Osmanlı Devleti, farklı etnik ve dinî cemaatlerden oluşuyordu ve 19. asırda Osmanlı nüfusu tahminen 25 milyon olup bu nüfusun %85'i kırsal alanda %15'i şehirlerde yaşıyordu (Zürcher, 23-24, Alptekin, 2005: s. 61'deki alıntı). Fransız Devrimi sonucunda milliyetçilik akımının güçlenmesi ile Osmanlı Devletinde yenilik hareketleri hız kazanmıştır. Bu dönemde vatandaşlık adına da önemli adımlar atılmıştır.

Bütün dünyada olduğu gibi bizim ülkemizde de yaklaşık olarak 19. yüzyıla kadar "vatandaş" veya "yurttaş" kelimesinin kullanılmaması benzer özellikler gösteren noktalardan bir tanesidir. Bunun yerine, "Kul, Taife, Tebaa, Reaya, Millet" sözcükleri kullanılagelmiştir (Yılmaz, 97; Sabancı, 2008: s. 23'teki alıntı).

Osmanlı Devleti'nde vatandaşlık kurumu incelendiğinde ilk olarak "1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1876 Kanun-i Esasi ve 1908 değişikliklerinin" baz alınması gerekmektedir (Osmanağaoğlu, 2009: 87).

Osmanlı İmparatorluğu'nun vatandaşlık anlayışı genel olarak "Osmanlılılık" ideolojisi temeline dayanmaktadır. Osmanlılık, Osmanlı vatandaşlığının imparatorluk dâhilinde yaşayan halkların özel kimliklerini aşan

bir aidiyet düzenini ifade eder.[*] Bu söylemin benimsenmesinin arkasında yatan düşünce, tüm halkların eşit şekilde siyasi hayata katılması sayesinde Osmanlı Devletine karşı olan ayaklanmaların ve bağımsızlık hareketlerinin son bulacak olması inancıdır. Bu sayede devletin devamlılığı garanti altına alınmış olacaktır. Ancak ne Tanzimat ve Islahat Fermanları ne de meşrutiyetin ilanı Avrupa devletlerinin Osmanlı siyasi hayatı üzerindeki etkilerini azaltmaya yetmemiştir. Aksine, Osmanlı bünyesindeki milletlerin kendi ulusal devletlerini kurma girişimleri giderek hız kazanmıştır. Hiçbir millet, Osmanlı çatısı altında, bir arada yaşamak uğruna kendi ulusal kimliğini geri plana atmak istememiştir (İşyar,79; Polat, 2005: s. 133'teki alıntı).

II. Mahmud'un 1808 tarihinde imzaladığı Sened-i İttifak'ın amacı padişahın egemenliğinin paylaşımında bir ilkti. Padişah çevredeki baskılara boyun eğiyor gözüksede aslında Osmanlı merkeziyetçiliğini güçlendirmekteydi. Sened-i İttifakta "Yoksulların ve reayanın korunması, vergilerin haksız ve ezici olmaması" gibi maddelere yer verilmesine rağmen gözle görülür bir iyileştirmeye gidilemedi (Ünsal, 1998: 11). Bütün bunlara rağmen Osmanlı'da bir ilk olması nedeniyle Sened-i İttifak Osmanlı'nın Magna Carta'sı olarak da nitelendirildi.

Osmanlı vatandaşlığına doğru atılan bir adım olarak kabul edilmesi açısından Sultan II. Mahmut'un 1837'de söylediği şu sözler dikkat çekmektedir:

"Ben tebamın Müslümanını camide, Hıristiyanı kilisede, Musevisini de havrada fark ederim. Aralarında guna(türlü) fark yoktur. Cümlesi hakkındaki muhabbet ve adavetim kavidir(sağlamdır) ve hepsi hakiki evladımdır." (Tanör, 2007: 69) Bu sözler din temelli millet anlayışının yerine, din ve etnik kökene dayanmayan modern vatandaşlık anlayışının gerçekleştirilmek istenmesinin ilk göstergesidir.

[*] Berkes'e göre (aktaran Alptekin, 2005: 61) Osmanlı bu cemaatleri ne asimile etmek ne de zorla Müslüman yapmak politikası izledi. Bunun yerine tarihte sadece Osmanlı'ya özgü olan, insanları din temelinde farklılaştıran millet sistemini uyguladı.

3 Kasım 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda yönetime ilişkin düzeltmelerin dışında haklar alanındaki düzenlemelerin gereği üzerinde de durulmuştur. Bunlar: "…can emniyeti, ırz ve namus ile mülkiyetin korunması, verginin tayini ve askere alınma şartları ile mülkiyetin korunması, verginin tayini ve askere alınma şartları ile askerlik süresinin belirlenmesi" olarak ele alınmıştır (Doğan, 2005: 258).*

Ferman kişi hakları, eşitlik ilkesi ve teorik olarak olsa da bir Osmanlı ulusunu içinde barındırıp barındırmaması bakımından dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nde yeni bir tabiyet –vatandaşlık- anlayışının da ortaya çıkmaya başladığını gösterir (Osmanağaoğlu, 2009: 88).

Tanzimat Fermanı'na genel olarak bakıldığında müslim ve gayrimüslim halkı eşitleme çabasının olduğunu görürüz.

> Gayrimüslim cemaatlerin iç yapılarında birtakım değişikliklere gidilmesine ilişkin hükümler bir tarafa bırakılırsa, fermanda, müslim ve gayrimüslim Osmanlı vatandaşları arasında farklılıkları kaldırarak- olabildiğince- eşit statüdeki Osmanlı yurttaşını meydana getirme çabasıyla karşılaşır (Osmanağaoğlu, 2009: 88).

28 Şubat 1856 yılında Padişah Abdülmecit tarafından Islahat Fermanı yayınlanmıştır. Bu Ferman Tanzimat Fermanını teyit eder niteliktedir. Osmanağaoğlu (2009: 88)' na göre, Islahat Fermanı Tanzimat Fermanının tamamlayıcısı konumundadır. Islahat Fermanının taşıdığı temel amaç gayrimüslimlerin devlete karşı sadakatli olmalarının sağlanmasıdır.

---

* Ayrıca; Tanzimat devri Osmanlı Müslüman-Türk unsuru için çok önemli bir dönüm noktası oldu. Kurumlarda, haklar sisteminde ve eğitimde laik etkiler görülmeye başladı. Avrupa'ya öğrenci gönderildi. Bunlar Avrupa'da Fransız Devriminin getirdiği fikirleri, meşruti monarşi düşüncesini ve daha da önemlisi Türk tarihini ve İslam'dan önce de Türk tarihini ve kültürü olduğunu öğrendiler. Ergün Aybars, **Atatürkçülük ve Modernleşme**, Zeus Kitapevi, İzmir, 2006, s. 108.

Ferman ırk din ayrımı yapmaksızın tüm Osmanlı vatandaşlarının can, mal, namus dokunulmazlığını, kanunlar önünde eşitliğini, özel tasarruf haklarını güvence altına almayı amaçlıyordu (Doğan, 2005: 259).

İslam dünyasında din ilkelerinden bağımsız olarak kabul edilen 1851 Fransız Kanunu'ndan esinlenerek 1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi; hazırlanmıştır. Kanunname kapitülasyonlardan yararlanabilmek* için yabancı devlet uyruğuna geçen gayrimüslim vatandaşların sayısının artması üzerine "tepki ve tedbir" niteliğinde ortaya çıkmıştır. Kanuname, Osmanlı uyrukluğunun kazanılması ve kaybedilmesi koşullarını düzenlemektedir (Üstel, 2009: 26).

Tabiiyyet-i Osmaniye müslüman olup olmamanın tâbiiyet üzerindeki etkisini sona erdirerek, Osmanlı tâbiiyetinin kazanılma esaslarını düzenlemiştir. Osmanlı tâbiiyetinin kazanılması "kan esası ve toprak esası" üzerine inşa edilmiştir. Bu kanuna göre: "Osmanlı ülkesinde ikamet eden herkes Osmanlı tebaası sayılmış ve yabancı bir devletin tebaası olduğunu ileri sürenlerin bunu kanıtlamaları* gerektiği hükme bağlanmıştır." **(Göğer, 1974: 19)

---

* Devlet yabancıların kapitülasyonlar gereği yararlandıkları ayrıcalıklardan yararlanmak amacıyla kendi vatandaşlığından çıkanlara bu ayrıcalıkları tanımamakta kararlıdır ve bu şekilde kötü niyetle vatandaşlık değiştirmelerin önüne geçebileceğini düşünmüştür. Osmanlı vatandaşı olan kişinin gerekli "izin şart"ını yerine getirmeksizin yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandığını iddia etmesi halinde ise, Osmanlı Devleti kazanılmış yeni vatandaşlığı tanımayıp kişiyi Osmanlı vatandaşlığından çıkartılmış gibi davranarak, Osmanlı Ülkesi dışına sürülmesine karar verebiliyordu. Cihan Osmanağaoğlu, "Tanzimat Fermanı'ndan II. Meşrutiyet'e Osmanlı Vatandaşlığı", **Toplumsal Tarih Dergisi**, sayı:182, 2009, s.90.

** Gayrimüslim Osmanlı vatandaşları kapitülâsyonlardan istifade edebilmek gayesiyle yabancı devlet vatandaşlığına geçmekte ve bu yabancı vatandaşlığını gerektirdiğinde Osmanlı Devleti olarak Osmanlı vatandaşlığını kanunî bir düzenlemeye Tâbiyet-i Osmaniyeye dair Nizamname' yi neşretti. Yani Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde yabancı bir devletin tebasına geçilmesinin önünün kapatılması ve geçmek isteyenlerin geçişlerini ispat etmeleri için maddeler koyulmuştur. 1 inci' maddesinde kan esası kabul edilmişti. Buna göre ana ve babası veya yalnız babası Osmanlı vatandaşı olan çocuklar

Tabiyet-i Osmaniye Kanunnamesi'nin hazırlanış amacı; gayrimüslim uyruklularının yabancı devletlerin uyrukluğuna geçerek, bu uyrukluğu nedeniyle Osmanlı devletinden isteklerde bulunmalarıdır. Osmanlı devletinin de zayıflamasıyla birlikte bu kişiler dokunulmazlık kazanıp, kapitülasyonlardan yararlanıyorlardı. Bunu yapan kişilerin sayılarının artması nedeniyle düzenleme ihtiyacı duyulmuş ve Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi yayınlanmıştır (Aybay, 2004: 38).

Tüm bu gelişmelerin ardından 23 Aralık 1876'da yılında 119 maddeden oluşan Osmanlı Devleti'nin ilk ve son anayasası olan "Kanun-i Esasi" (Temel Kanun) ilan edilmiştir.

> Kanunu Esasi'si de, halkın savaşımıyla değil, siyasal seçkinlerden gelen bir girişimin ve dış baskıların sonucunda hazırlanmıştır. İmparatorluk giderek küçülürken, halkın büyük çoğunluğu güçsüzdür; kendi derdine düşmüştür. Anayasanın Abdülhamit tarafından çok kısa bir süre içinde askıya alınması karşısında hiç tepki göstermemesi de şaşırtıcı değildir: Devlet işleri " büyüklerin" işidir. Anayasayı, temel hak ve özgürlükler alanında bazı olumlu değişiklerle yeniden yürürlüğe sokan 1908 II. Meşrutiyet hareketi de, "çevre"den gelen dalgalanmanın değil, seçkinci muhalefetin bir hesaplaşma ürünüdür. İttihat ve Terakki iktidarı, siyasetle partinin, partiyle devletin adeta özdeşleştiği bir süreci başlatırken, itaatten, vergi vermekten ve savaşta ölmekten başka bir "hakkı" olmayan tebaanın işi zordur. Zaten ortada "yurttaş" da yoktur (Ünsal, 1998: 12).

Ünsal'ın "siyasal seçkinlerden gelen bir girişimi" olarak nitelendirdiği Kanunu Esasi'yi Osmanağaoğlu (2009: 88) şöyle ifade etmiştir:

Osmanlı vatandaşı kabul ediliyordu. Bununla beraber istisnaî olarak toprak esasına da yer verilmişti 2 nci maddeye göre, Osmanlı Devletinde doğan çocuklar reşit olmalarını takip eden üç sene zarfında Osmanlı Devleti vatandaşlığını talep edebilirlerdi. Ergün Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, İstanbul, 1987, s. 44-45.

"Osmanlı Devleti'ni sahip olduğu topraklarla (ülkesiyle) ve insan unsurlarıyla (milletiyle) beraber parçalanmadan bir arada tutabilmek Kanun-Esasi'nin ilk maddesinde[*] öngörülmüştür."

Kanun-i Esasi ile birlikte tüm halkın siyasi hakları yönünden eşitliği, devlet yönetimine katılması ve denetlemesi, parlamenter sistemle bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Sistemin zayıflama sebebi şöyle nitelendirilmektedir: "Kanun-i Esasi'nin Padişah'a tanıdığı geniş yetkiler, savaş, barış yapma, polis raporuna dayanarak istediği kimseyi sürgün etmek, milletvekillerinin Padişah onayı olmadan kanun teklifinde bulunamaması"dır. Rus yenilgisinin sonrasında ordunun ordu üzerindeki moral çöküntüsü nedeniyle Meşrutiyet anlayışı ile Kanun-i Esasi'nin yerini istibdat kolayca almıştır. Bunlar 33 yıllık Abdülhamid hâkimiyetini (1876-1908) "toplumsal çalkantıların, ulusçu hareketlerin eğitim" in etkilemiştir (Sakaoğlu, 1991: 99).

> Görülmektedir ki, Osmanlı İmparatorluğu, bugünkü anlamda pek çok ulustan oluşan tebaası arasında dine dayalı bir ayırım yapmış iken, son döneminde hem bu ayırımı ortadan kaldırmış hem de dünya çapında hareketlenen ulusçuluk akımları karşısında güç kaybetmemek arzusu ile tebaası ile arasındaki ilişkiyi "Osmanlılık" statüsü ile formüle etmeye çalışmıştır (Şit, 2008: 70).

Monarşi kendini sınırlayarak mutlak olmaktan çıkıp ılımlı, anayasalı ve parlamentolu hale gelmiş, ama henüz meşruti, anayasal ve parlamenter niteliğe kavuşmamıştır (Osmanağaoğlu, 2009: 88).

I.Meşrutiyet Dönemi'nden sonra 30 yıl askıya alınan Kanun-i Esasi'nin ardından II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır.

---

[*] Devleti Osmaniye memalik ve kıtaatı hazırayı ve eyalatı mümtazeyi muhtevi ve yek vücud olmağla hiç bir zamanda hiç bir sebeble tefrik kabul etmez. A. Şeref Gözübüyük ve Suna Kili, "Türk Anayasa Metinleri 1839-1980" , **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/kanunu_esasi_latin.pdf, (18.09.2013), s.2.

> II. Meşrutiyet Dönemi, iç ve dış siyasal krizlerin baskısı altında siyasal seçkinleri biryandan devleti kurtarmak isterken aynı zamanda da toplumu dönüştürmek gibi birbirleriyle kimi zaman çatışan iki hedefi eşzamanlı olarak yerine getirmek istedikleri bir dönemdir. Bu dönemin ayırt edici ve belki de en radikal yönü ise, tebaadan vatandaşa geçiş sürecidir. Çağdaş topluma yönelik bir dizi yeniliklerin gündeme geldiği, kişi hak ve özgürlüklerinin yeni dönemin temel sorunsallığını oluşturduğu ve yeni bir insan dokusuna yönelindiği II. Meşrutiyet döneminde, artık Osmanlı vatandaştır. Reaya ve tebaa niteliğini yitirmeye başlamış ve vatandaş olmuştur. Cemiyet, toplumsal bir yığın ifade eden ahalinin yerini almıştır. Osmanlı insanı kişilik arayışı içindedir (Üstel, 2009: 30).

II. Meşrutiyet'in söylevindeki "millet egemenliği ilkesi" 1909 Anayasası'nda ifade edilmemektedir. Ancak birçok belge ve demeçte "hâkimiyet-i milliye" kabul ve ilan edilmektedir (Osmanağaoğlu, 2009: 90).

Tüm bu gelişmelerin ışığında; Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Tabiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Kanun-i Esasi ve son adım olarak II. Meşrutiyet gerek iç baskı gerekse dış baskı neticesinde de olsa Osmanlı'nın tebaya yüklediği anlam açısından önemlidir. Artık teba, yurttaş olarak görülmektedir.

Jön Türkler, Hamidiye kuşağının kaybetmiş olduğu yılları telafi etme telaşındadır ve hayatın her alanında faliyet göstermeye başlamışlardır Jön Türkler siyasal sistemi değiştirerek eskiye kıyasla Batı'dan daha çok şey alarak toplumu yeniden biçimlendirmeye başlamışlardır (Ahmad, 2007: 44).[*]

1.5. Cumhuriyet Dönemi'nde Vatandaşlık Anlayışı

II. Meşrutiyet'in ilanı sorunları çözmeye yetmemiş, içte ve dışta yeni sorunlar çıkmaya başlamıştır. Demokratikte bir geçmişi olmayan ülkede, siyasal partilerin sebep olduğu partizan çekişmeleri baş göstermiştir. Ardından 31 Mart olayı meydana gelmiş ve toprak kayıpları baş göstermeye başlamıştır. Osmanlı Devletini kurtarmak amacıyla sırasıyla "Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük" gibi akımlar ortaya

[*] Tüm devrimlerde olduğu gibi İttihat ve Terakki de bütün reformların ana eksenine eğitimi koymuştu. İttihat ve Terakki ülkeyi çöküşten kurtaracak şeyin eğitim reformu olduğu söylüyor, Eğitimin modernleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına çok önem veriyordu. Aytekin'den aktaran Şıvgın, 2012: 5.

çıkmış, ayrı ayrı uygulama ortamı da bulmalarına rağmen, ulusa ve çağdaş değerlere dayanmaması ve yalnızca imparatorluğun varlığını sürdürme amacına dayanmasından nedeniyle başarısız olmuşlardır. Bu fikirlerin tümü Tüm I. Dünya Savaşı ile yok olmuşlardır (Aybars, 2006: 113-114).

Mustafa Kemal Paşa, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi üzerine, Anadolu'ya geçerek 19 Mayıs 1919'da Ulusal kurtuluş hareketini başlatmıştır. Bu Ulusal Kurutuluş hareketinin iki hedefi bulunmaktadır: "Ülkeyi düşman işgalinden kurtarıp bağımsızlığa kavuşturmak ve Milli Egemenlik esasına dayalı bir devlet düzenine geçirmektir." Bu hedefler başlangıçta Mustafa Kemal ve yakınlarının arasında bir sırdır (Altunkaya, 2003: 36). Feroz Ahmad'ın ifadesiyle: "Yeni devlet, büyük karışıklıklara rağmen Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazından yaratılmıştır." (Ahmad, 1999: 249).

1921 Anayasasında Halkçılık Programı ile TBMM Beyannamesi'nde ülkenin nüfusunu teşkil edenler için "Türkiye halkı" denilmektedir. Ayrıca Anayasanın 3.maddesinde "Türkiye Devleti" ifadesi yer almaktadır (Erdem, 2012: 10).

> Lozan Antlaşması ile ulusal bağımsızlığını tüm dünyaya kabul ettiren yeni ulusal devletin, Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüştürülmesinden sonra iki önemli sorun ile karşılaşılmıştır. Bunlardan birincisi, ilân edilen yeni devletin uyruğu altında bulunan tüm vatandaşların, çağın gereklerine yaraşır yaşam standartlarına kavuşturulmasını sağlayacak olan siyasal ve toplumsal kurumların, yani devlet aygıtının oluşturulmasıdır. İkincisi ise, teb'adan vatandaşlık düzeyine yükseltilen bireylere, yeni devletin hedefleri ile ulusal ve evrensel insani değerleri özümsemiş bir bilinç ve benlik algısı verebilmektir. Bu iki sorunun üstesinden gelebilmek, ancak çağın ve toplumun gereklerini karşılayabilecek eğitim kurumlarının ve süreçlerinin oluşturulması ile mümkün olabilirdi (Aslan, 2011: 717).

Cumhuriyet'in kurucuları çağı yakalayabilmenin eğitimle ve ulusa dayanmakla mümkün olacağını biliyor ve ona hareket ediyorlardı. Berkes'e göre (2003: 552) Cumhuriyet dönemini Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden ayıran en önemli özellik geleneksel İslâm- Osmanlı temeli yerine onun karşıtı olan ulus egemenliğine ve bağımsızlık ilkesine dayanmasıdır.

İşgalden ülkeyi kurtaran A-RMHC'nin partiye dönüşmesiyle CHP ortaya çıkmıştır. CHP kurtuluşçu ve modernleştirici bir partidir. CHP'nin programlarına (1931, 1935, 1939 ve 1943) bakıldığında yeni bir ulus inşasına koyulduğu açıkça görülmektedir (Uyar, 2007).

Kili (2008: 88) Geri kalmış toplumlarda devrimci önderlerin kendi toplumlarının yapısını özelliklerini, bu yapı içinde nasıl bir model geliştirmek gerektiğini, o modelin uygulanabilirlilik ölçüsünü başkalarından, yabancılardan daha iyi bilmesi gerektiğini ifade eder. Çağdaşlaşma yolunda ve çabasında olan gelişmemiş ülkelerin uygulamaları da bu doğrultuda olmaktadır. Atatürk'ün ulusal model oluşturma önerisi de bu gözlemle doğru orantılıdır.

Mustafa Kemal'in başlatmış olduğu Kurtuluş Savaşı yeni bir düzenin habercisi olmuştur. Savaşın sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti ümmetin yerine millet, müminin yerine de vatandaş anlayışını getirmektedir. Meşruluğunu dinden alan yönetim anlayışının yerini ilk kez yurttaş almaktadır (Ünsal, 1998: 13).

1.6.Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı; Türkiye'de Tek Parti dönemi ilkokul vatandaşlık eğitiminin dönem ders kitaplarında ve kaynaklarında yurttaşlık bilincinin oluşturulmasına yönelik yer alan yazı, düşünce, resim, anlayış ve yaklaşım, açısından değerlendirilmesidir. Çalışmada 1924 yılında Cumhuriyet Dönemi'nin ilk ders programlarından başlayarak Demokrat Parti'nin kurulduğu 1946 arasındaki süreçte yurttaşlık bilincinin oluşturulması ve içselleştirilmesi yolunda yapılan yenilikler ve bu yenilikleri benimseyen "Cumhuriyet Yurttaş"ından beklenen tutum ve davranışlar incelenmiştir. Yetişecek nesillerin şekillendirilmesinde önemli bir yeri olan yeri olan vatandaşlık eğitiminin dönem ders kitaplarından incelenmesi ile döneme ışık tutacaktır.

1.7. Problem Cümlesi

Türkiye'de Tek Parti Dönemi'nde ilkokullardaki yurttaşlık eğitimi ile nasıl bir yurttaşlık bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır? Tek partili dönemde yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi sürecinde dönemin politikasının, ders kitaplarının, eserlerin, resimlerin katkıları nelerdir?

1.8. Alt Problemler

1.Osmanlı Devleti'nde yurttaşlık eğitimi nasıl olmuştur?

2.Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yurttaşlık bilincinin oluşturulması hangi boyutlarda gerçekleştirilmiştir?

3. Tek Parti Dönemi politikalarının ilkokullar için yazılan Yurt Bilgisi kitaplarına yansımaları nasıldır?

4. Tek Parti Dönemi Yurt Bilgisi ders kitaplarında sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik yaşam nasıl ele alınmıştır?

5. Tek Parti Dönemi'nde bireyin hakları ve devlete karşı sorumlulukları nasıl aktarılmak istenmiştir?

7. Osmanlı yönetimine bakış Yurt Bilgisi ders kitaplarında nasıl değerlendirilmiştir?

8. İlk Türk Devletleri ile Yeni Dönem arasında nasıl bir bağlantı kurulmuştur?

9. Ailede kadının, erkeğin görevleri ve ideal Türk genci nasıl ele alınmıştır?

10. Tek Parti Dönemi'nde millet, devlet, vatan kavramları nasıl yer almıştır?

11. Tek Parti Dönemi'nde köy yaşantısı, iş bölümü Yurt Bilgisi ders kitaplarında nasıl yer almıştır?

12. Tek Parti Dönemi'nde sağlık hizmetleri ve spor faaliyetleri nasıl yer almıştır?

13. Yurttaşlık bilincinin oluşmasında Tek Parti Dönemi'nin ders kitaplarının rolü ne olmuştur?

1.9.Sınırlılıklar

1. Yapılan araştırma 1924 ile 1946 yılları arasıyla sınırlıdır.
2. Araştırma, ilgili dönemde okutulan İlkokul Yurt Bilgisi ders kitapları ve programları ile sınırlıdır.

1.10. Tanımlar

Tek Parti Dönemi: Cumhuriyet'in ilanından sonra 1923'den 1946'ya kadar Cumhuriyet Halk Partisi idaresinde geçmiş olan dönemdir.
Vatandaş: Bireyi devlete bağlayan siyasi, hukuksal ve sosyokültürel bağdır.
Yurt Bilgisi:1926'dan itibaren değişen Malûmat-ı Vataniye dersinin adıdır.

1.11. Kısaltmalar

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası
C.H.P: Cumhuriyet Halk Partisi
T.B.M.M: Türkiye Büyük Millet Meclisi
A-RMHC: Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti
A.g.e. : adı geçen eser
Bkz: bakınız

BÖLÜM II

2.İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, Türkiye'de Vatandaşlık anlayışı ve eğitimi üzerine yapılan belli başlı çalışmalar incelenmiştir. Araştırma sonuçları özetlenerek aşağıda kısaca verilmiştir.

Mete Tunçay (1992), 1923-1931 yılları arasının kamusal yaşayışın genel bir incelemesidir. Siyasal partiler kuramının, özellikle tek partilere ilişkin yanları üzerine durulmuştur. Tek parti döneminin 1931'ya kadar süren zaman dilimindeki siyasi olaylar belirtilmiştir.

Aybay, R. ve Ünsal, A. (Ed.).(1998), Batı'daki birkaç yüzyıllık toplumsal gelişmeleri, ülkemizin toplumsal-siyasal tarihini ele alarak, ülkemizin kulluktan tebaalığa, ardından da yurttaşlığı doğru bir yürüyüşünü özetlemektedir. "Zor Zanaat" olarak adlandırılan yurttaşlığın 75 yılda katedilen yolu tarihsel, toplumsal, ideolojik, sosyolojik olarak önümüze sermektedir. Eserde On dokuz bilim insanının konuyu değişik bakışlardan, inceleyen yirmi bir yazısı yer almaktadır.

Kadıoğlu (1999), Cumhuriyet tarihinin oluşturduğu vatandaş modelinin, demokratik açılımdaki engelleri üzerinde durulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının aydınlanma öncesinde inşası ele alınmıştır.

Çelenk S. , Tertemiz N. ve Kalaycı N. (2000), Cumhuriyet öncesi ilköğretim kurumlarını ve ilgili düzenlemeleri ele almaktadır. İlköğretimin tarihsel gelişim içinde karşılaştırılarak ele alındığı bu kitap, Cumhuriyet öncesi ilköğretim kurumlarını ve ilgili düzenlemeleri ele alarak, Cumhuriyet dönemi düzenlemelerini, 1968 öncesi ve sonrası olmak üzere iki bölümde incelemektedir.

Prof. Dr. Afet İnan (2001), tarafından Atatürk'ün El Yazılarından hazırlanmış olan Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El yazıları Türk Milleti'nin başucu kitabı haline getirilmiştir. Kitapta, Vatandaş-Devlet İlişkileri, Seçim, Vergi, Ceza, Askerlik, Ordu, Anayasa, T.B.M.M., Yasa, Bütçe, Siyasi Partiler, İçişleri, Belediyeler, Köyler, Belediyeler, Adalet gibi bölümlerle millet olarak bağımsız ve insanca yaşamak için gerekli bilgiler aktarılmaktadır.

Birol Caymaz (2006), Cumhuriyetin kuruluş sürecinde milli eğitimde vatandaşlık olgusunu sosyolojik bir analize tabi tutarak, vatandaşların kendilerine yüklenen vatandaşlık rolünü nasıl anladıkları ve nasıl oynadıkları araştırılmaktadır. Bireyin aile, iş, okul ortamından geçerek toplumsallaşma sürecinde vatandaşlığın, öğretilen ve öğrenilen bir rol olduğu hakkında bilgi vermektedir.

Füsun Üstel (2009), II. Meşrutiyet'ten günümüze uzanan süreçte vatandaşlık eğitiminin nasıl verildiğini belirtiyor. Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet döneminin farklı evreleri incelenerek "Makbul Vatandaş" tarif edilmektedir. Ayrıca Tek Parti Dönemi'nin yurttaş yetiştirme sürecini dönemin ders kitaplarındaki örneklerle ele almaktadır.

Osmanağaoğlu (2009), Osmanlı Devleti'nin 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1876 Kanun-i Esasi ve 1908 değişiklikleri incelenerek vatandaşlık kavramına bakış açıları belirtilmiştir. Fransız devrimiyle yayılan kanun önünde eşitlik ilkesinin Osmanlı hukukuna geçişi değerlendirilmektedir. Sonuç olarak önceleri Osmanlı hanedanına olan sadakat, modernleşme süreci içerisinde Osmanlı millet ve devletine sadakate dönüşmüştür. Tanzimat döneminde değişen Osmanlı Devleti'nin tabiyetinin hükümleri, gayrimüslim reaya için değişmektedir. Osmanlı devlet adamları ve düşünürlerinin ortak gayesi Osmanlı Devleti'nin bekasıdır. Bu nedenle müslim ve gayrimüslim halk teba bakımından eşit koşullara bağlanmıştır.

Öztan (2011), Tanzimat ile başlayan dönüşümün, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde aldığı farklı biçimlenmeleri "yurttaş çocuktan", "milliyetperver çocuğa" ve son olarak "cumhuriyet çocuğuna" kadar uzanan değişik nitelendirmelerin ideolojik temelleri hakkında bilgi vermektedir. Sosyal, siyasal ve kültürel tarihi, toplumda cinsiyet bağlamında biçimlenmiş egemen söylemin yaratmış olduğu rol dağılımını ve bunun sonucunda oluşan değer yargılarını öğrenmemizi sağlamaktadır. Otoriteye bağlı, milli sorumlulukları üstenmiş çocuğu ele almaktadır.

Karataş (2002), Osmanlı devletinin son dönemleri ile Cumhuriyete geçiş arasında eğitim programlarındaki müfredat programları değerlendirilmiştir. Batılılaşma dönemi olarak adlandırılan Tanzimat, I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde programlardaki değişikleri incelemiştir.

Civan (2007), Tek Parti Döneminde yetiştirilmek istenen vatandaş modelinin görev vurgulu, haktan çok vazife odaklı, gerektiğinde bireysel menfaatlerinden toplumun genel menfaatleri doğrultusunda vazgeçebilen, vatansever, milliyetçi bireyler yetiştirmek olduğunu ortaya koymuştur. Geri kalınmışlığın nedenlerini ortaya koyarak istenilen vatandaşlık modelini çizildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda cumhuriyetçi ulus oluşturma projesi üzerinde durmuştur.

Doğdu (2007), Genç Türkiye Cumhuriyeti'nde bireylerin topluma yurttaş olarak katılımı sürecinde çocuk dergilerinin katkısını araştırmıştır. Harf Devrimiyle birlikte geniş yığınların hızla okuma yazma öğrenmesini olanaklı kılmanın yanı sıra, Türk dili ve kültürünün Arap kültürünün etkisinden nasıl kurtarıldığı belirtilmiştir.

Varnalı (2008), Yeni Türkiye'nin oluşum aşamasında yeniliklerin başlıca amacı olarak toplumu Osmanlı dönemi alışkanlıklarından koparmak olduğunu belirtir. Bunun ancak Cumhuriyet ilkeleriyle gerçekleşeceğine ulaşır. Okuma ve yazmanın düşük olduğunu bu sebeple tiyatro gibi sanat dallarının Halkevlerinde oynatılarak istenilen birey yetiştirmenin aracı olarak kullanıldığını belirtir.

Tuna (2008), II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında Osmanlı Devleti'nin eğitimalanındaki uygulamalarından biri olan vatandaşlık eğitimine önemli bir bakış açısıdır. Hürriyetin ilanı'nın ardından müfredata yerleştirilen "Malumat-ı Medeniye" dersi ile ilgili yazılmış ilk kitaplardan biri olan Rehber-i İttihad dönem analizi için önemli bir eserdir. Dönemin resmi ideolojisinin dönem kitabına yansımaları görülmektedir.

Aslan (2011) Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ilkokullarda izlenen "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı"nın, Türk Devrimi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim tarihi içerisindeki konumunu belirlemiştir. Eğitimin içeriğini Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uygun hale getirmek üzere yeniden düzenlenen programda, Saltanat, Hilafet ve Padişah ile ilgili konular "Musahabat-ı Ahlâkiye ve Malumat-ı Vataniye", "Tarih", "Coğrafya", "Kuran-ı Kerim" ve "Türkçe" derslerinden çıkarılarak, yerine ulusalcılığı, laikliği ve demokratik cumhuriyeti hedefleyen konuların eklendiğini, eğitimin amacı ve içeriği çocukları toplumsal yaşama hazır yurttaşlar olarak yetiştirecek biçimde yeniden yapılandırıldığı ifade edilmektedir.

BÖLÜM III

3. TÜRKİYE'DE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

3.1. Osmanlı'da Vatandaşlık Eğitimi

Sultan Abdülaziz döneminde Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı sırasında hazırladığı 1868 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ilköğretim adına önemli bir adımdır. 9.Maddesinde: "kızların 6-10, erkeklerin 7-11 yaşları arasında mektebe devamları zorunludur" ifadesi yer almaktadır. 1876 tarihli Kanun-i Esasi'de ilköğretimin zorunlu hale getirildiği 114. Maddesinde[*] yer almıştır (Çelenk, Tertemiz, Kalaycı. , 2000: 17-18).

1878-1908 Abdülhamit'in Parlamentoyu süresiz tatil etmesin döneminde eğitimde birçok değişim olmuştur. İstenilen insan tipi ders kitaplarına yansımıştır.

Bu dönemde yetiştirilmek istenen insan tipi, Tanzimatın "Osmanlılık" idealine bağlı, dindarlık, itaatkârlık, Padişah Abdülhamit'e sadakat özellikleri güçlendirilmeye çalışılan bir insan tipidir. Eğitimin amaçları, ders kitapları, programlarda buna özen gösterilmiştir. Ancak, azınlıklar ve yabancılar, millî, dinî, siyasî, ayrılıkçı emellerini yine de eğitim yoluyla sürdürmüşlerdir (Akyüz, 2001: 226).

II. Adülhamid dönemi eğitim sisteminin temel özellikleri:

[*] Osmanlıların kâffesi(tümü için) hürriyeti şahsiyetlerine mali ve ahverin hukuku hürriyetine tecavüz etmekle mükelleftir.Kanunu Esasi, http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm, (25.07.2013).

Bu dönemde eğitimde nicelik bakımından önemli gelişmeler kaydedilmemiş, birçok sanat ve meslek okulu açılmıştır. Nicelik bakımından gözlenen başarılar niteliğini yükseltmek gibi bir amaçla birlikte yürütülmemiştir. Aksine okullar, öğretmenler, programlar, yeni düşünceler ve bilimsel gelişmeler engellenmeye çalışılmıştır. Dönemin başındaki büyük savaş felaketi, Mayıs 1878'de Abdülhamid'i devirmek için saraya yapılan başarısız baskın zaten ürkek ve çekingen olan padişahı her şeyden ve herkesten aşırı ölçüde kuşku duymaya itmiştir (Akyüz, 250; Baytal, 2000: s. 31'deki alıntı).

Kanun-ı Esasi'nin 114.maddesindeki[*] hükmü ilköğretimin çocuğun toplumsallaşmasındaki önemini arttırmaktadır. Böylece 1908 sonrasındaki müfredat programındaki değişiklikler geleceğin vatandaşlarına yönelik devletin "toplumsal mühendislik" kaygıları bakımından anlam kazanmaktadır (Üstel, 2004: 33).

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar çıkan yayınlarda otoritenin belirlediği ilkelere uygun olarak çocuğun yetiştirilmesi ön plandaydı. Eğer çocuklar çok iyi çalışırlarsa ilerde devlet görevlileri arasına girme ve önemli bir statü kazanma ihtimalleri bulunmaktadır. Bu eksende devlet görevlisi kimliği ile vatana hizmet etmek tıpkı aileye hizmet etmek gibi büyük bir erdem olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda Sultana bağlılık ve itaat'in tanrıya sadakat ve itaat olduğu mütemadiyen ders kitaplarında işlenmiştir. Ayrıca Rus savaşı sonrasında, Abdülhamid'in politikasına uygun olarak ders kitaplarına ve çocuklara yönelik yayınlarda dini içerik artmıştır (Öztan, 2011: 44).

II. Abdülhamid döneminde medreseler giderek yozlaşmaya başlamış; yerini gelenekçi aydınlarla, yenilikçi ve ilerleyici aydınların seviyeli tartışmalarına bırakmıştır (Sakoğlu, 2003: 130). Dönemin başından Balkan Savaşlarına kadar, Osmanlıyı bir arada tutmanın "Osmanlılık" ideali ile mümkün olabileceği düşünülmüş ve bu ders kitaplarınada konulmuştur. Fakat bu insan tipi Meşrutiyet yanlısıdır ve II. Abdülhamit'e karşıdır. Balkan Savaşları ile birlikte "Osmanlılık" idealinden vazgeçilerek yerini "Türkçülük" ideali almıştır (Akyüz, 2001: 267).

[*] Madde 114. Osmanlı efradının kâffesince tahsili maarifin birinci mertebesi mecburi olacak ve bunun derecat ve teferrüatı nizamı mahsus ile tâyin kılınacaktır. Kanunu Esasi, http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm, (15.09.2013).

II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan dönemde yeni bir yurttaş oluşturulmak istenmiştir. Bu sebeple vatandaşlık eğitimi için "Malumat-ı Medeniye" dersi konulmuştur.

II. Meşrutiyet'in İlanı'nın hemen sonrasında Malumat-ı Medeniye ders kitabının yayımlanmış olması ise, en azından kitap yazarlarının bu konuda donanımlı ve hazırlıklı olduklarına ilişkin önemli ipucu oluşturmaktadır (Üstel, 2004: 23).

Eğitim ve okulun, toplumu değiştirme amacı II. Meşrutiyet'ten sonra önem kazanmaya başlamıştır. Yeni toplum-yeni insan projesi kapsamında müfredata Malumat-ı Medeniye dersinde II. Abdulhamid dönemine yönelik takınılan olumsuz tavır ve meşrutiyet değerlerinin ön plana çıkarılması Malumat-ı Medeniye dersinin genel beklentisi olarak ele alınmıştır(Tuna, 2008: 59) II. Cumhuriyet döneminden itibaren öğretim programlarında yer alan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin başat hedefi "makbul vatandaş"ın inşası ve yurtseverliğin telkini olmuştur (Üstel, 2005: 20).

> Çocuk toplumun geleceği olarak görülmeye başlanır. Yarının nesli 'hürriyet, müsavat, adalet ve uhuvvet' ilkeleri doğrultusunda yetiştirilmelidir. Yurttaşlık ilk ve orta öğretimin ama pedagojik amacıdır. Bundan böyle nesiller yurttaşlık bilinciyle donatılmalıdır. İlkokullardan başlanarak yeni bir meşrutiyet nesli hedeflenir (Toprak, 1988: 157).

Büyük beklentilerle okutulan bu dersin, ders kitaplarının ivedi olarak hazırlanması dikkat çekicidir. Ders kitabı yazarlarının bu konuda batıdan özellikle Fransa'dan etkilenerek bir altyapıya sahip oldukları görülmektedir (Tuna, 2008: viii).

Dönem kitaplarında dikkat çeken en önemli nokta, vatandaş tanımı Cumhuriyet dönemi kitaplarındaki gibi açık bir şekilde yapılmamasıdır. Kitaplarda vatandaşlar topluluğuna vurgu yapılmasıdır (Üstel, 2004: 23).

Bu çerçevede, "yeni bir nesil yetiştirme" düşüncesi doğmuştur. Bu, "çocuğun" artık, geleneksel değerler dışında bir "birey" ve bir "vatandaş" olarak görülmeye ve algılanmaya başlaması demektir. Bu gelişme, Cumhuriyet döneminde tamamlanacaktır (Akyüz, 2001: 267). Aynı zamanda yeni, güçlü bir neslin şekillenmesinde sadece akıl değil bedenen, davranış biçimleriyle de istenilen özelliklerle donatılmış bireyler yetişmesi önemlidir.

Tablo 1

Altı Dersane ve Muallimli Mahsus Tevzii Ders Cetveli (1914)

Dersler	**Devre-i Evv**		**Devre-i Vasati**		**Devre-i Aliy**	
	1.s	2.s	1.s	2.s	1.s	2.
Elifba ve Eczayı şerife	6	-	-	-	-	-
Kur'an-ı Kerim ve Malumat-ı Diniy	1	4	4	4	3	3
Musabahat-ı Ahlâkiye (Tarihiye, Si ve Medeniye)	3	2	2	1	1	1
İmlâ	-	1	1	1	1	1
Ezber (İnşat, Tarihi Temsiller)	1	1	1	1	1	1
Yazı (Sülüs, Rik'a)	-	-	1	1	1	1
Sarf ve Nahiv	-	1	1	2	2	2
Tahrir	-	1	1	2	2	2
Tarih	-	2	2	2	2	2
Coğrafya	-	1	1	2	2	2
Hesap	4	3	2	2	2	2
Hendese	-	-	1	1	1	1
Eşya Dersleri	4	2	2	2	2	2
Ziraat	2	2	2	2	2	2
Elişleri	2	2	2	2	2	2
Resim	1	1	1	1	1	1

Terbiye-i Bedeniye, Sıhhiye, Asker Talimi, Oyun ve Nişan	2	2	2	2	2	2
Musiki (Gına)	1	1	1	1	1	1
Toplam	30	30	30	30	30	30

Mekteb-i İptidaiye Ders Müfredatı, 1914 (Çelenk, Tertemiz, Kalaycı.,2000: 22).

Tablo 1'de vatandaşlık eğitiminin 1914 tarihli İlköğretim Okulu Müfredat Program'ında Musabahat-ı Ahlâkiye adıyla yer aldığı gösterilmektedir.

Tablo 2

Nümune Mekatib-i İptidaiye'sinin Ders Dağılımı

Dersler	**Devre-i Evvel**		**Devre-i Vasatiye**		**Devre-i Aliye**	
	1.s	2.s	1.s	2.s	1.s	2.s
Elifba ve Eczayı	6	3	-	-	-	-
Kur'an-ı Kerim Malumat-ı Diniy	1	1	3	3	2	2
Musahabat-ı Ah	3	2	1	1	1	1
(Tarihiye, Sihhıy Medeniye)						
İmlâ	-	1	1	1	1	1
Kıraat (Ezber, İ Tarihi Temsiller	4	4	2	2	2	2
Yazı (Sülüs, Rik'	-	-	1	1	1	1
Sarf ve Nahiv	-	1	2	1	1	1
Tahrir	-	1	1	1	2	2
Tarih	-	1	2	2	2	2
Çoğrafya	-	1	1	2	2	2
Hesap	4	2	2	2	2	2
Hendese	-	-	1	1	1	1
Eşya Dersleri ve Ziraat	5	2	2	2	2	2

Elişleri	4	4	2	2	2	2
Resim	1	1	1	1	1	1
Terbiye-i Bedeni Sıhhiye, Asker T	1	1	1	1	1	1
Oyun	**Her teneffüste ve terbiye-i tenezzühler (geziler) arasında**					
Nişan	**Terbiye-i Bedeniye Dersleri arasında**					
Musiki (Gına ve Musiki)	1	1	1	1	1	1
Fransızca	-	6	6	6	6	6
Toplam	30	30	30	30	30	30

Mekteb-i İptidaiye Ders Müfredatı, 1914 (Çelenk ve diğer.,2000: 23).

Tablo 2'de Nümune Mekatib-i İptidaiye'sinin Musahabat-ı Ahlâkiye ders saatleri gösterilmiştir. Musahabat-ı Ahlâkiye'nin; 1914 Altı Dersane ve Muallimli Mahsus Tevzii Ders Cetveli Devre-i Vasatiye bakıldığında 1 ders saati azaldığı gözükmektedir.

Tablo 3

Mekatip-i İpditaiye-i Umumiye Talimatnamesinde Bulunan Dersler

Öğleden evvel tedris edilecek dersler	**Öğleden sonra tedris edilecek ders**
Kur'an-ı Kerim	Elişleri
Malumat-ı Diniye	Ziraat
Musahabat-ı Ahlâkiye	Yazı
Türkçe, Kıraat, Sarf ve Nahiv	Resim
Tarih	Musiki (Gına)
Coğrafya	Terbiye-i Bedeniye
Hesap ve Hendese	
Eşya Dersleri	

Mekteb-i İptidaite Ders Talimatnamesi, 1915(Çelenk ve diğer.,2000: 23).

Tablo 3'de Musahabat-ı Ahlâkiye dersinin okutulacağı vakit öğleden önce olarak gösterilmiştir.

3.2. Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Eğitimi

Sakarya Savaşı'ndan bir ay önce 16-21 Temmuz tarihleri arasında Ankara'da Maarif Kongresi toplanmıştır. Anadolu'nun her tarafından gelen 250 dolayında kadın, erkek öğretmenin katıldığı kongreyi cepheden gelen Mustafa Kemal açmıştır. Bu kongre iki ana konuyu içermektedir: "İlk mekteplerin programları ve öğrenim süreleri, Orta öğretim programları ve dersleri." (Sakaoğlu, 2003: 161)

Yiğit (1992: 11) "Eğitim politikaları, kültür politikalarından bağımsız olamaz ve ayrı ayrı gelişemezler. Hatta eğitim politikası üzerinde belirleyici durumdadır."

Kurtuluş Savaşı'nın mücadelesinin başarıyla sonuçlanmasının ardından düşüncelerin uygulanmaya başladığı bir ortam oluşmaya başlamıştır. Yeniliklerin en temelden, yani ilköğretimden başladığını görmekteyiz. Erdem'in ifadesiyle:

Cumhuriyet dönemi diğer tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da ilklerin ve yeniliklerin olduğu bir dönem olmuştur. Eğitimdeki yenilikler öncelikle ilköğretim kademesindedir veya ilköğretim kademesini diğer kademelere göre daha fazla etkilemiştir (Erdem, 2013: 7).

Aslan: "Her rejim belirli bir ideolojik örgü üzerinde kurulur ve yaşayabilmek için bu örgüyü toplumun bireylerine benimsetebilme zorunluluğu duyar." (Aslan, 1992: 1)

Mustafa Kemal'in başarısının büyük payı eğitimde sıkı bir düzenleme yapmış olmasıdır.

> Özodaşık (1999: 75) Atatürk, Türk toplumunu batı medeniyetine entegre olacak tarzda yeni baştan dizayn ederken, yeni kültür yapısını ve siyasî sistemi koruyacak, geliştirecek insan unsurunu da,"milli eğitim" kanalıyla yetiştirmeyi, tamamlamayı hedefledi. Zaten her sistem, her rejim kendini anlayacak, kabullenecek, işletebilecek, geliştirilecek, tanıtacak, savunacak ve koruyacak, geliştirecek taraftarlarıyla, kaynaklara, güçlere sahip olmak zorundadır. Bunun içindir ki Atatürk, yeni devletin korunmasını, yaşatılmasının, yüceltilmesinin dayanağı olacak en temel kuvvetli temeli, Türk Milli Eğitimi'nde aramış ve bulmuştur.

1 Mart 1924'te Hilafetin kaldırılması, yeni eğitim reformu olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun yapılması önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Hedeflerin gerçekleşmesi için uygun ortam oluşmaya başlamıştı.

Sakaoğlu (2003: 171), Tanzimata kadar Osmanlı Müslüman toplumları için eğitimin öbür dünyaya yönelik olduğunu, Tanzimat döneminde "geleneksel ve uhrevi

öğrenim kurumlarının yanında yarı uhrevi ve dünyevi yeni okullar ” öngörüldüğünü, Tevhid-i Tedrisatta ise; “öğrenim birliği” ile birlikte “çağdaş eğitimi, milli ve laik öğretim programlarını, örgün ve yaygın alanlarda örgütsel ve kurumsal yenileşme“ hedef alındığını belirtir.

Tevhidi Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilmiş ve yasalaşmıştır. Kanun, 5 maddeden oluşmaktadır:

Madde 1. Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2. Şer'iye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3. Şer'iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebaliğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4. Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir.

Madde 5. Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaai Milliyeye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkur rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atiyen ait olduğu Vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir (MEB Mevzuat).

Cumhuriyet Dönemi eğitim hareketleri içerisinde en çok dikkati çeken alan, ilköğretimdeki gelişmeler olmuştur. "Cumhuriyet dönemi öncesinde Tanzimat rüştiyeler, II. Abdülhamid devri idadiler ve Meşrutiyet sultaniler devri olmuşsa, Cumhuriyet'in 1950'ye kadar dönemi İlkokul Devri" olarak nitelendirilmiş (Kafadar, 1997: 149).

1924 eğitim reformu önemli bir kırılma noktası olmuştur.1924 yılında "İkinci Heyet-i İlmiye" toplantısı yapılarak, ilk ve orta statüleri değiştirilip, ders kitapları yazdırılmıştır. Aynı zamanda Cumhuriyet döneminin ilk müfredat programı hazırlanmıştır. Bu müfredat programı ile beş sınıf bütün bir halde ele alıp, altı yıl olan ilköğretim de beş yıla indirilmiştir. Eğitim reformu ile "milletin duygu ve düşünce bakımından birliğinin gerçekleşmesinde okul ve bu bağlamda Türkçe, Türkiye Tarihi, Türkiye Coğrafyası ve Malumat-ı Vataniye"* dersleri zorunlu dersler kapsamına alınarak stratejik bir önem kazanmıştır." (Çelik, 2008: 361) Böylece ülkenin ihtiyacı olan yurttaşların yetiştirilmesi eğitim yoluyla sağlanacaktır.

* Öğretim programlarında yapılan değişikliklerden biri de II. Meşrutiyetin "tebadan vatandaşa geçiş" projesinde önemli bir yer tutan Malumat-ı Vataniye dersi, kız ve erkek ortaokul 2. Ve 3. Sınıfların ilk döneminde haftada 1 saat olarak iptidai darülmuallimine 5. Sınıfta 2 saat, iptidai darülmuallimatında ise 4. Sınıfta 2 saat okutulmaktadır. (Başöz, Wilson' dan aktaran Üstel, 2009: 129)

Tablo 4

Erkek İlk Mekteplerinin Haftalık Ders Dağılım Cetveli-1924

Dersler		**1. s.**	**2. s**	**3.s**	**4.s**	**5. s**
	Elifbe	12	-	-	-	-
Türkçe	**Kıraat**	-	4	3	2	2
	İmla	-	2	2	1	1
	Tahrir	-	1	-	2	2
	Sarf	-	-	-	1	1
	Yazı, (Sülüs ve Rik'a)	-	2	1	1	1
Kuran-ı Kerim ve Din dersleri		-	2	2	2	2
Hesap		2	3	3	3	2
Hendese		-	-	-	1	2
Tarih		-	-	1	2	2
Coğrafya		-	-	1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha		3	3	2	2	2
Müshabat-ı Ahlâkiye ve Ma Vataniye(Vatandaşlık Bilgisi)		1	1	1	1	1
Resim		2	2	2	2	2
El İşleri		2	2	2	2	-
Musiki		2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniye		2	2	2	1	1
Yekün		26	26	26	26	26

İlk Mektepler Müfredat Programı, 1924 (Çelenk ve diğer.,2000: 36)

Tablo 4'de Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programıyla birlikte, "Müsahabat-ı Ahlâkiye" dersinin , "Ahlâkiye ve Malûmat-ı Vataniye" adını alarak haftada birer saat 1. sınıftan 5. sınıfa kadar okutulduğunu belirtilmiştir.

Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye dersi önemli bir misyon görevi üstlenmektedir. Dersin amaçları:

> Gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlâk esaslarını telkin etmek, velhasıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmektir(Maarif Vekâleti, m. 29; Aslan, 2011: s. 724'deki alıntı).

Yapılan programlar ve okutulan derslerin içeriğinin dönem politikalarından etkilendiği de gözlenmektedir. Kadıoğlu (1999: 30)'na göre, çevre isyanları merkez ve taşra kültürleri arasında kopuşun habercileri olmuştur. Halbuki "Cumhuriyet epistemolojisi" nin biçimlendirdiği bir tavırla olaylara yaklaşan merkez seçkinleri de isyanları merkezi gücü arttırarak, yani kopuşu körükleyerek bastırmışlardır. 1925 tarihinde gerçekleşen Şeyh Said isyanı arkasından çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile 1930 Menemen olayı sonrası girişilen Kadro hareketi merkezde hüküm süren inşa edici zihniyetin göstergesi durumuna gelmiştir.

Yeni rejimin ideologlarınının ve takipçilerinin temel siyasi projesi "Cumhuriyet değerlerine ve inkılâplarına bağlı kurucu/ koruyucu Gazi imgesine sahip çıkan yeni kuşaklar" inşa etmektir. Bunun için de Batı medeniyeti seviyesine ulaşmaya da and içmişlerdir (Öztan, 2011: 63). Bu düşünceyle 1926 ilkokul programı bu çerçeve de şekillenmeye başlamıştır.

1924 Eğitim reformunun ardından 1926 tarihli İlkokul programı uygulamaya konulmuştur. 1926 tarihli ilkokul programının en önemli özelliği ve yeniliği Toplu Tedris(toplu öğretim) uygulamasını getirmesidir. Günümüzde ilköğretimde geçerli olan ve uygulanan Toplu Öğretim yöntemi eğitimde o devre göre son derece çağdaş bir anlayış ve uygulamaydı (Arslan, 2000).

1926 tarihli İlk mektep Müfredat Programı'yla Malumat-ı Vataniye dersinin yerini "Yurt Bilgisi" dersi almıştır (Altunya, 2003: 6).

Tablo 5

1926 İlköğretim Programı Haftalık Ders Dağılım Çizelgesi-1926

Dersler	I. devre			II. devre	
	1. sın	2. sın	3.sın	4. sın	5.sın
Alfabe	10	-	-	-	-
Kıraat	-	4	4	3	3
İmlâ	-	2	2	1	1
Türkçe Tahrir	-	2	2	2	2
Gramer	-	-	-	1	1
El yazısı	-	2	2	1	1
Din dersi	-	3	2	1	1
Hayat Bilgisi	4	4	4	-	-
Hesap Hendese	4	4	5	5	5
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Tabiat Dersleri	-	-	-	2	2
Eşya Dersleri	-	-	-	-	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	**2**	**1**
Resim – El işi	4	4	2	2	2
Musiki	2	2	1	1	1
Cimnastik	2	2	2	2	2
Yekün	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**
(Ev İdaresi)				1	1
(Dikiş)				1	1

İlk Mektepler Müfredat programı, 1926 (Çelenk ve diğer., 000: 38).

Tablo 5'de 1926'da dersin isminin Yurt Bilgisi olarak değiştirilerek 1.,2.,3. sınıflardan kaldırılıp 4. Sınıfta 2, 5. sınıfta 2 olmak üzere 4. ve 5. sınıflarda 1'er ders saati arttırıldığı görülmektedir.

1926 tarihli İlkmektep Müfredat Programı'nda Yurt Bilgisi, temel hedefi "yurttaş yetiştirmek" olan ilköğretimin amaçlarını doğrudan doğruya gerçekleştiren bir ders olması sebebiyle özel bir önem kazanır (Üstel, 2009: 131).

1926 tarihli İlkmektep Müfredat Programı'nda Yurt Bilgisi dersinin hedefleri altı maddeyle özetlenmiştir:

1. Çocuğa, etrafında olup biten işlerin, cereyan eden hâdiselerin ahlâki, iktisadi, hukuki… Kısaca içtimai mânâlarını idrak ettirmek.

2. Onda devlet, milliyet ve aile tesanüdüne iptidai eden bir ahlâkiyet hissi tevlit ettirmek ve yaşatmak

3. Çocuğa içinde yaşadığı cemiyette kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek, onu, demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmek.

4. Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milletini sevdirmek(bu muhabbetin mücerret ve çocuk için ekseriye müphem kelimeler ile nasihat ve irşat şeklinde değil, onun imkân derecesinde şeniyetlerle temas ettirmek suret ile müşahede, tetkik ve tefekküre müstenit olarak telkin edeceğini kaydetmek lâzımdır.

5. Türk sây ve teşebbüsü ile meydana gelen ani sây ve ikdam ile işletilen müesseselere(mesela: şimendiferlerle, seyrüsefaine, bazı fabrikalara, milli bankalara, vatani ve hayırperver cemiyetlere ve ilâh…) bilhassa dikkatli celp suret ile çocukta Türkün iktisadi ve medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimat ve iman tevlit etmek ve yaşatmak.

6. Çocuğa devlet teşkilatı ve hükümet makinası hakkında esaslı fikirlere ve mâlumata sahip etmek (Maarif Vekaleti, 1930: 78)

1927'de köy çocuklarını köyün ihtiyaçlarına göre yetiştirmek için, şehir okulları programının esasları temel alınarak "Köy Mektepleri, Müfredat Programı" hazırlanmıştı (Gözütok, 44; Kapluhan, 2012: s. 160'daki alıntı).

Bu çerçevede köy ilkokullarında hazırlanan ayrı öğretim programında, ekonomik zorunluluklardan dolayı üçüncü sınıftan sonra ayrılmak mecburiyetinde kalabilecek çocukların "Türkiye tarih ve coğrafyası ile Türk vatandaşının hak ve esasları" ile ilgili esaslı bilgi alabilmesi için 3. sınıfa Yurt Bilgisi dersi eklenmiştir (Üstel, 2009: 135).

Tablo 6

Köy mektepleri Derslerinin Haftalık Dağılımı 1927

DERSLER	**1.Sınıf**	**2. Sınıf**	**3. Sınıf**
Elifba	12	-	-
Kıraat	-	4	4
Türkçe İmla	-	3	2
Tahrir	-	2	2
Kavait Tatbikatı	-	-	1
Yazı	-	4	3
Hayat Bilgisi	4	4	3
Yurt Bilgisi	-	-	2
Hesap Hendese	4	3	3
Resim-Elişi (Erkeklere)	4	4	4
Resim, Elişi, Evişi (Kızlara)	-	3	3
Toplam	**24**	**24**	**24**

Köy mekteplerine Mahsus Müfredat Programı, 1927 (Çelenk ve diğer.,2000: 51).

Tablo 6'da 3 yıllık Köy Okulları'nda Yurt Bilgisi dersinin yalnızca 3. sınıfta 2 saat olduğu görülmektedir.

1931 yılında Maarif Vekili Esat Bey'in talimatnamesinde de şu amaç belirtilir:

Türk mektebi eline teslim edilmiş her Türk çocuğunu Cumhuriyet'in rejiminin psikolojisi ve ideolojisini tamamıyla kavramış, Türk milleti ve Türkiye Cumhuriyeti için azami derecede faideli bir Türk vatandaşı haline getirmeye mecburdur (Yücel, 1994: 364).

1935 Cumhuriyet Halk Partisi (IV. Büyük Kurultayında Onaylanan)Programında yurttaş yetiştirmenin üzerinde ciddi bir şekilde durulmuştur. Programa baktığımızda:

a. Eğitim siyasamızda temel taşı, bilimsizliği gidermektir. Kültür içinde, her gün daha çok çocuk ve yurttaş okutup yetiştirecek bir program güdülecektir.

b. Kuvvetli Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yüküm ve özen noktasıdır. Türk ulusunu, Komutayı ve Türk Devletini sayın tutmak ve tutturmak bütün yurttaşlara bir ödev olarak aşılanacaktır.

c. Fikriğ olduğu gibi bedeni gelişmeye de önem vermek ve hele ırağı ulusal derin tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarmak büyük gayedir.

d. Eğitim ve öğretimde güdülen usul; bilgiyi, yurttaşa, maddi hayatta başarı elde ettiren bir cihan haline getirmektir.

e. Eğitim, her türlü urasadan, yad ve yabancı fikirlerden uzak, üstün ulusal ve yurdcu olmalıdır.

f. Her öğretim ve eğitim kurumunda talebenin girişim kapasitesini kırmaya, sevgenlik ve okşayışla özen göstermekle beraber, onları hayatta kurulsu olmaktan korumak için, ciddi bir yasal düzene içten bir ahlâk anlayışına alıştırmak, önemli olduğu kanaatindeyiz.

g. Partimiz, vatandandaşların, Türkün dersin tarihini bilmesine üsnomal(olağanüstü) bir önem verir. Bu bilgi Türk'ün kapasite ve enerjisini, nefsine güven duygularını ve ulusal varlığa zarar verecek bütün akımlara karşı sarsılmaz dayanımını besleyen kutsal bir evindir.

h. Türk dilinin ulusal, tükel bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddiğ çalışmalara devam olunacaktır (Ekinci, 1994).

Tablo 7

1936 İlkokul Programı Ders Dağılım Çizelgesi

Dersler	**Birinci devre**			**İkinci devre**	
	1. sınıf	**2. sınıf**	**3.sınıf**	**4. sınıf**	**5.sınıf**
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Hesap Hendese	4	4	4	4	5
Resim- İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Cimnastik	2	2	2	1	1
Yekün	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**

İlkokul Programı, 1936(Çelenk ve diğer.,2000: 45)

Tablo 7'de 1936 İlkokul Programına bakıldığında, 1936 İlköğretim Programı ile 1926 İlköğretim Programı ders saatleri aynı olduğu görülmektedir.

1936 yılı Yeni İlkokul Müfredat Programı Yurt Bilgisi dersinin hedefleri:

a)Millet mefhumunu ve Türk Milletinin karakterini, ululuğunu, çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak;

b)Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü, Türklerin hayatı ve istikbali için ne kadar önemli ve zarurî bulunduğunu talebeye kavratmak ve onları Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakâr birer yurttaş yetiştirmek;

c)Türk İnkılâbının manasını, muhtelif cephelerin önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve memleketin istikbaline yapacağı tesiri talebeye kavratmak, onları Atatürk inkılâbının fedakâr birer unsuru yetiştirmek;

d)Türkiye'de Devlet teşkilâtını çocuklara onların seviyelerine göre anlatmak ve öğretmek.

e)Kanun mefhumunun talebeye kavratmak, kanuna ve Devlet otoritesine itaat duygusunu ve itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak ve Türk vatandaşlarının vazifelerini ve haklarını ve bu vazifelerle hakların önemini kendilerine telkin etmek;

f) Millet ve Yurt İşlerine karşı talebede don derece alâka uyandırmak, millet ve yurt menfaatini her menfaatini her menfaatin üstünde tutmağı, millet ve yurda karşı canla, başla hizmet etmeği kendilerine itiyat ve ülkü haline getirmek (İlkokul Müfredat Programı, 1936: 102-103).

Eğitimin baş hedefini oluşturan "yurttaşlar topluluğu" oluşturma projesinin pedagojik düsturu ise, milliliktir." 1936 İlkokul Programında ilkokul "milli yurttaş" ın üretim merkezidir. Bu bağlamda ilkokul eğitimine egemen olan ideolojik pragmatizm, programın her bölümünde kendini hissettirmektedir (Üstel, 2009: 138).

1935 yılında toplanan bir komisyon 1926 yılında uygulamasına başlanan İlkmektepler Müfredat Program'ında değişiklik yaparak 1936 yılından itibaren Yeni İlkokul Müfredat Programı'nı yürürlüğe koymuştur. Bu programda İlk defa millî Eğitimin amaçları kapsamlı olarak verilmiştir (Karataş, 2002: 89).

Nüfusun %80'inin köylerde bulunmasından dolayı hükümet ilköğretim sorununu bir köy eğitim sorunu olarak ele almıştır. Hükümet ilköğretimi köy çocuğuna götürerek, ülke çocuklarından çok büyük bir kısmının ilköğretimde

okumuş olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle de 1938 Köy Mektepleri Müfredat Programı* hazırlandı (Cicioğlu, 1985: 81).

Tablo 8

Beş Sınıflı Köy İlkokulu Programı Haftalık Ders Çizelgesi 1939

Dersler	**1. sınıf**	**2. Sınıf**	**3.sınıf**	**4. Sınıf**	**5.sınıf**
Hayat Bilgisi	3	3	4	-	-
Türkçe	10	9	8	5	5
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	1	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	2	2
Aile Bilgisi	-	-	-	1	1
Aritmetik (geometri)	4	4	3	3	3
Resim	1	1	1	1	1
Yazı	-	1	1	1	1
Toplam	**18**	**18**	**18**	**18**	**18**

(Çelenk ve diğer.,2000: 59).

Tablo 8'de Beş Sınıflı Köy İlkokulu Program'ında Yurt Bilgisi ders saati 4. ve 5. sınıflara 1'er saat olarak verilmiştir.3 yıllık Köy Mekteplerinin 5 yıla çıkarılmasıyla 3. sınıfta 2 saat olan Yurt Bilgisi dersi; 4. ve 5. Sınıflar arasında 1'er saat olarak paylaştırılmıştır.

* 1938 Köy Mektepleri Müfredat programına göre ise köy okullarındaki eğitimin amacı: Madde 1: Evinde muhitinde ve bütün hayatında işine yarayacak bilgiye ve itiyatlara sahip olmasını temin etmektir Madde 2: Köy çocuğunun köy hayatı dâhilinde ve hayata merbut olarak, milli, medeni ve insani fikir ve hislere sahip hale getirmek, köy mualliminin en büyük mefkûresi olmalıdır. Hasan Cicioğlu, **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s. 81.

Cumhuriyetin kurulmasından 1948 yılına kadar çok fazla program değişikliği çabası göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, köy nüfusunun fazla oluşunun da etkisiyle, kent ve köy okulları için farklı program geliştirme çabası olduğu anlaşılmaktadır. Ancak geliştirilen programlar modern program geliştirme sürecinden uzak, öğretmene rehber olmayı amaçlayan programlar olup, daha çok kılavuz ya da kaynak niteliğinde kaldığı gözlenmektedir. Bütün bu eleştiriler, yeni bir program geliştirilmesini gerekli kılıyordu. Bunun sonucunda, 1936 ve 1939 programlarının eksikliklerini gidermek ve beş sınıflı köy okullarının ihtiyaçlarına göre bir program hazırlamak için 1945 yılında yeniden program geliştirme çalışmalarına başlanmıştır (Fer, 2005: 7).

1948 İlköğretim Programı en uzun süre uygulanan program olmuştur. 1948 Programında "Yurt Bilgisi" isim değiştirerek "Yurttaşlık Bilgisi" adını almıştır.

Tablo 9

1948 ilkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	**1. sınıf**	**2. Sınıf**	**3.sınıf**	**4. Sınıf**	**5.sınıf**
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Türkçe	10	7	6	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	1	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	2	2
Matematik	4	5	5	4	4
Aile Bilgisi	-	-	-	1	1
Resim-İş	1	1	1	1	1
Tarım-İş	6	6	6	6	6
Yazı	-	1	1	1	1
Toplam	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**

(Çelenk ve diğer.,2000: 63).

Tablo 9'da verilen 1948 İlkokul programında yer alan Yurt Bilgisi ders saatleri 1926 ve 1936 İlkokul Programındaki Yurt Bilgisi ders saatleriyle karşılaştırıldığında hem dersin adının Yurttaşlık Bilgisi olarak değiştiğini hem de 4.sınıflarda ders saati aynı iken 5 sınıflarda 2 saat olan Yurt Bilgisi ders saatinin; 1 saate düştüğünü görmekteyiz.

Tablo 10

Köy İlk Okullarının Haftalık Ders Dağılım Cetveli

Dersler	**1. Devre**			**2. Devre**	
	I. Sınıf	**II. Sınıf**	**III. Sınıf**	**IV. Sınıf**	**V. Sınıf**
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Türkçe	10	7	6	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgi	-	-	-	1	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	2	2
Matematik	4	5	5	4	4
Aile Bilgisi	-	-	-	1	1
Resim-İş	1	1	1	1	1
Tarım-İş	6	6	6	6	6
Yazı	-	1	1	1	1
Toplam	**26**	**26**	**26**	**26**	**26**

(Çelenk ve diğer.,2000: 63).

Tablo 10'da Köy İlkokulları'nın haftalık ders dağılım cetveli verilmiştir. Yurt Bilgisi dersinin sadece adının değiştirildiği; saatinin 1939 Beş Sınıflı Köy İlkokulu Program'ı ile aynı kaldığı görülmektedir.

1938'de Mustafa Kemal'in ölümünün ardından 1946 çok partili hayata kadar İsmet İnönü, ders kitaplarında "Milli Şef" sıfatıyla yerini almıştır. Vatandaşlık

Bilgisi hem isim hem içerik değiştirerek ve misyonlar yüklenerek ders programlarında yerini almaya devam etmiştir.

Tek Parti Dönem'i Milli Eğitim Şura'ları incelendiğinde sadece 1943 yılında ortaöğretim alanında Yurt Bilgisi eğitimi konusuna değinildiği görülmektedir.

15- 21 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan İkinci Milli Eğitim Şurası'nda, ortaöğretim alanında "okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi" konusu üzerinde durulmuştur (Dönmez, 2005: 260).

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde Tek Parti Dönemi Yurt Bilgisi Ders Kitaplarının İçeriği incelenerek, yorumlanmıştır.

4.1. Türk Milleti Kavramı

Türk Dil Kurumuna göre millet: "Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, duygu, ülkü gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus olarak tanımlanmaktadır."(Tdk)

Objektif anlayışa göre millet, birtakım objektif bağlar ile birbirine bağlanmış insanların oluşturduğu bir topluluktur. Bu bağlar maddî, yani elle tutulur, gözle görülür, kısacası beş duyuyla hissedilir niteliktedir (Gözler, 2011: 111).

Tek parti dönemi Yurt Bilgisi ders kitaplarında millet kavramına çok fazla yer verilmiştir. Atatürk'ün katkıda bulunduğu Afet İnan tarafından kaleme alınan Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında Atatürk milleti şu şekilde tarif etmiştir.

> Zengin bir hatıra mirasına sahip olan, birlikte yaşamak hususunda ortak arzu ve bunu kabulde samimi olan; ve sahip olunan mirasın korunmasına birlikte devam hususunda istek ve dilekleri ortak olan insanların birleşmesinden oluşan topluma millet adı verilir (İnan, 2010: 32).

Atatürk milletin oluşumunda etkili olan doğal ve tarihi olgular şu şekilde sıralamaktadır: "a. Siyasal Varlıkta Birlik b. Dil Birliği c. Yurt Birliği d. Irk ve Köken Birliği e. Tarihi Yakınlık e. Ahlaki Yakınlık." (İnan, 2010: 30)

Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabında ırk ve köken birliğine şu şekilde açıklık getirilmektedir:

> Bugünkü Türk Milleti siyasal ve sosyal topluluğu içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkezlik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat geçmişin despotluk devirleri ürünü olan bu yanlış adlandırmalar, birkaç düşman aleti, gerici beyinsizden başka hiçbir millet bireyi üzerinde üzüntü ve tasadan başka bir etki yapmamıştır. Çünkü bu millet bireyleri de bütün Türk toplulukları gibi aynı ortak geçmişe, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar (İnan, 2001: 30).

Bugün içimizde bulunan Hıristiyan, Musevi vatandaşlara kader ve talihlerini Türk milliyetine vicdani arzularıyla bağladıktan sonra, kendilerine yan gözle yabancı bakışıyla bakılmak, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi? (İnan, 2001: 32).

Ulus inşasında köşe taşını oluşturan Türklük ve ırksal özellikler dönem hakkında bazı ipuçları sunmaktadır.

Irk teorisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ile Türkiye dahil ulus devletlerin yaratılması arasındaki geçiş döneminde çok küçük bir rol oynamıştır (Eıssenstat, 2007: 46).

Tarih tezindeki[*] ırk birliği önermesi, Türk milliyetçilerinin Türklük anlayışlarındaki temel yarılmaları gösteren, tutarlı bir ideoloji yaratma yolundaki ilk büyük çabayı temsil eder (Eıssenstat, 2007: 50).

[*] Bilimsel olmayan tarih tezinin gerçeklikten uzak amacı politikti ve tek taşla dört büyük kuş vurmayı hedefliyordu.1. Avrupa ırkçı düşüncesine cevap veriyor ve Türkleri ve Türk tarihini Asya'nın "beyaz" ırkları arasına yerleştiriyordu.2. Yunan, Suriye ve Ermeni iddialarına karşı, Türklerin Anadolu'daki kadimliğini ispatlamayı amaçlıyordu. 3. Avrupa normlarının esasen ilk olarak Türk dehasından çıktığını

Üçok (1995: 223), Atatürk'ün Hititlerin İndocermen asıllı olduğunu bildiği halde onları Türk saydığını belirtir. Ayrıca "Anadolu tarlasında yaşamış olan ve kökleri hala halk arasında ağızdan ağza iletilen masallarla, söylencelerde veya yer altı ve yerüstü kültür kalıntılarıyla yaşayan bütün ulusları Türk saymıştır" ifadesini kullanır. Burada Mustafa Kemal'in kökenden ziyade kültür birliğinin Türk olmaya, neden olduğunu belirtir.

Yıllara göre yazılan ders kitaplarını incelediğimizde şu resim çizilmektedir.

Ana dilleri, duyguları, istekleri, çıkarları bir olan bireylerin hepsine birden millet derler (Gölpınarlı, 1927-1928: 23).

Türk milleti, tarihin en eski ve en şerifli bir milletidir. Ta Orta Asya'dan kalkmış, bir taraftan Hindistan'ı, Çin'i, İran'ı, Anadolu'yu öbür taraftan Avrupa'nın en önemli kısmını zap etmiştir. Şimdi benim devletim "Türkiye Cumhuriyeti" vatanım bu cumhuriyetin kanunları ile idare edilen ülke, " Türkiye'dir. Ben milletimi çok severim. "Türküm" derken başım yükselir, göğsüm kabarırı. Devletim için canımı feda etmekten çekinmem (Gölpınarlı, 1927-1928: 24).

Ahmet (1928: 9) V. sınıf ilkokul V. sınıfta okutulan Yurt Bilgisi kitabında milleti şöyle tanımlamaktadır: "Dilleri, duyguları, menfaatleri bir olan ve yabancıların idaresi, esareti altında olmayan bir insanların vücuda getirdiği büyük topluluğa (Millet) denir."

Sadullah (1931: 13) IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında "Ayrılık ve Topluluk" başlığı altında milleti oluşturan unsurlara dikkat çekmiştir: "Bir millet içerisindeki

---

ileri sürerek bunların kabulünü "doğallaştırmayı" amaçlıyordu. 4. Bu tartışma bakımından en önemlisi de, yine Cumhuriyet'in bütün vatandaşlarının (en azından Müslüman vatandaşların)- asırlar veya binyıllar içinde dillerini yitirmiş olabilecekleri argümanlarıyla- orjin ve ırksal olarak kendi özlerinden geldiğini, yani Türk olduklarını söylemeyi amaçlıyorlardı. Howard Eıssenstat, "Erken Dönem Türk Milliyetçiliğinde Irkçı Düşünce" , **Toplumsal Tarih**, Sayı 165, 2007, s.49.

insanlardan her birine "fert" denilir. Fertlerin birleşmesinden "cemiyet" hasıl olur. Böyle birada yaşamıya "cemiyet halinde yaşamak" yani toplu olarak yaşamak denir. Biz böyle toplu olarak yaşamaya mecburuz." Burada direk millet olarak açıklanmayıp, insanların yalnız yaşamayan sosyal bir varlık olduğu ve cemiyet içerisinde yaşamasının zaruri olduğunu ifade etmektedir.

Nuri (1931: 6-7)'de IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında milleti şöyle belirtir:

> Bir milletin mazisi vardı: (Mazi) de dedelerimiz vatanın sahibi idiler.(Hal)de Türk vatanının sahibi bizleriz, bizim neslimizdir. Çocuklar iyice bilmiş olunuz ki vücudümüzü, canımızı, kanımızı bu topraklardan, bu havadan, bu sudan, bu manzaradan aldık. Yine onlara vereceğiz. Millet şu milyonlarca halk, vatanın mahsülüdür. Vatanın çehresi, milletin çehresidir. Türk milletinin evi, yurdu Türkiye'dir. Her Türkün o vedde bir hissesi mevcuttur. Türk milletinin, vatan mes'elelerinde, vatanı korumak, ilereltmek hususunda yalnız bir fikri, bir mesleği vardır. Türk milleti, sanki bir fert, bir tek insan, bir baş imiş gibi kendi işine bakar.

İncelenen ders kitaplarının tamamında Türklerin, tarihin en eski milletlerinden olmasına vurgu yapılmış ve Türkiye'nin, Türklerin yurdu olduğu belirtilerek aidiyet duygusu verilmeye çalışılmıştır.

Yurt Bilgisi kitaplarında sahiplenme ve somutlaştırma ile yola çıkılarak vatan millet kavramlarının birleştirildiği de görülmektedir. Rona (1940: 13) IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında, yurdun doğal güzelliklerinden bahsettikten sonra dil ve ırk birliğinin Türk Milletini oluşturan bir etken olduğunu şöyle ifade ediyor: "Türk yurdu üzerinde yaşayan, Türk diliyle konuşan ve Türk kanını taşıyan insanların birliğine Türk Milleti denir."

Türklük ifadelerine sıkça rastlanılan kitapta yurdun çerçevesinde çizilirken yine Türklerin yaşadığı topraklar ifadesi geçer. Direk ifade olmasa da Türk olmayanların yurttaşlığının olmadığı da üstü örtülü anlatılmaktadır.

> Bu köy ve şehirlerde benim gibi milyonlarca Türkoğlu(koyu harflerle)yaşıyor. Bu toprakların altında yurdu düşmanlardan korumak için severek can veren milyonlarca Türk yatıyor işte dünyanın büyük kahramanları

olan Türklerin yaşadığı bu uçsuz bucaksız topraklara Türk yurdu denilir (Rona, 1940: 2).

"Soy birliği çizgisiyle Türk gencinin görevleri, öncelikleri fısıldanmaktadır." Sözünü şu cümleler ile tamamlar:

> Dedelerim, babam ve kardeşlerim bu yurdu kazanmak, düşmanlardan korumak için bütün kanlarını seve seve akıttılar. Canım kadar sevdiğim bu güzel yurt bana; onların döktüğü kanın, verdiği canın armağanıdır! …Beni yaşatmak için severek can veren büyüklerim! Her tutamı sizin temiz kanlarınızla yoğrulmuş bu topraklar üzerinde ben, bugün çok rahat yaşıyorum. Sınırsız bir sevgi, yeri geldiğinde feda edilecek bir can vatanı her şeyin önünde tutma geniş ölçüde verilmiştir. And içerim büyüklerim: Yurdumu her zaman öz canımdan çok seveceğim, Yurdu korumak, Türk'ü yaşatmak için vakti gelince canımı vermeye severek koşacağım. Seni kendimden değil, anamdan bile çok seviyorum (Rona, 1940: 2-3).

Ermat (1943: 13-14)'de Yurt Bilgisi IV. Sınıf ders kitabında Türk kavramını şöyle ifade etmektedir:

> Türk yurdunda yaşıyan, çalışan bizim gibi birçok insan var. Biz şu bakımlardan birbirimize benzeriz. Dilimiz birdir. Tarihimiz birdir. Onun için bize Türk derler. Bütün Türklerin dili Türkçedir. Türk dili güzel, zengin, bir dildir. Bütün Türkler, bu dili konuşurlar; bu dille okuyup yazarlar. Bu dil bana yurdum, vatanım gibi değerli ve güzel geliyor. Bu dili seviyorum; bütün duygularımı onunla anlatmaya çalışıyorum. El memleketinde, yabancılar arasında kalan bir vatandaşımız, günün birinde kendi güzel dilini söyliyen birine rastlayınca, o tanımadığı adamı kucaklamak ister. Yurduna kavuşmuş gibi olur. Her düşünce ve duyguyu bu dille anlatmak mümkündür. Yabancı dillerden alınmış dilleri dilime sokmam, yabancı sözleri kullanmam.

Ders kitaplarında sıklıkla diğer Miletlere örnek olan bir Türk milletinden bahsediliyor. Tüm kitaplarda bilinçli bir Türk milletini övme görülmektedir. Bunun sebebini savaş yıllarıyla birlikte düşen motivasyonun yükseltilmesi, bir özgüven aşılaması olarak da görebiliriz.

> Türk ulusu ahlakı, sanatı, yiğitliği ile bütün uluslara örnek olmuştur. Bizim tarihimiz, yeryüzündeki bütün ulusların tarihinden eskidir. Türk tarihi iyilik, doğruluk, güzellik, yüksek insanlık, en eski uygarlık tarihidir. Türk doğmak, Türk yaşamak, Türk olarak ölmek ve arkasında kendi soyundan çocuklar bırakmak ne mutludur. Türklüğümle ne kadar övünsem azdır (Ermat, 1943: 17).

İlkokul V. Sınıf ders kitabında Türk milletinin görevlerinin altı çizilmektedir:

…Ak alınlı, yüksek vicdanlı bir Türk, bir insan olmağa çalışmalıyız. Temelinde yüksek olan Türk adını sonsuz zamanlara doğru şereflendirmeliyiz; bizden sonra geleceklere Türk adını daima temiz ve daima yüksek olarak bırakmalıyız (Maarif Vekâleti, 1933: 65).

Türk milletine düşen görevler İlkokul V. Sınıfta verildiği gibi İlkokul IV Sınıf Yurt Bilgisi kitabında da verilmektedir:

Türk milletinin hürriyetini korumaktır. Türk devleti her şeyden önce bunun için kurulmuştur. Her Türk de yurdunu, milletinin hürriyetini korumalıdır. Bunun için çalışmalı; bunun için sırası gelince ölmekten çekinmemelidir (Maarif Vekâleti 1933: 38).

İlkokul IV Sınıf Yurt Bilgisi kitabında aidiyet ve sorumluluk duyguları şu şekilde verilmiştir:

> Milletimizi çok sevmeliyiz, hep onun iyiliğini düşünmeliyiz. Bir ambar buğday ne ise, biz de millet için öyleyiz. Bizim iyiliğimiz, rahatımız, milletin iyiliğe, rahatına bağlıdır. Onun için kendimizden ziyade milleti düşünmeliyiz. Milletimizin zararına olarak kendi menfaatimize çalışmaktan sakınmalıyız. Milli menfaati her şeyden yüksek tutmalıyız. Benliğimizi Türk benliği içinde hamur etmeliyiz (Maarif Vekâleti, 1933: 65).

Önceliğin millet olduğunun defaatle altı çizilerek öğrencilerin bunu içselleştirmesi istenilmiştir.

Öztan (2011: 160) dönemi değerlendirirken milliyetçiliğin güçlü etkisinin çocuklara verilecek ilk itiyatların "milli menfaat ve amaçlara" uygun olarak hazırlanması savunulmuştur. Çocuklara küçük yaşlardan itibaren "irade terbiyesi" verilmesi fikrinin öne çıktığı ve bundan kastın "millileştirilmiş irade" olduğunu

söyleyerek, millileştirilmiş irade ile yetiştirilen çocukların ülkeyi ve milleti muasır milletler seviyesine çıkararak ülkeyi iç ve dış tehlikelere karşı koruyacağını yazar.

1933 İlkokul IV. sınıfta okutulan Yurt Bilgisi kitabında yine Türk dilinin bağlayıcı unsuruyla karşılaşıyoruz:

> Talebe, birbiriyle Türkçe konuşuyor, anlaşıyor, derslerini Türkçe okuyor. Anneleriyle babalariyle, kardeşleriyle, komşulariyle Türkçe konuşup anlaşıyorlar. Köylerde kasabalarda, şehirlerde hep Türkçe konuşuluyor. İşte Türk dili ile konuşan, anlaşan ne kadar insanlar varsa, hepsine birden(Türk) adı verilir. Türk dili, dünyadaki dillerin en güzeli en tatlısıdır. Anneler çocuklarına (Yavrum, çocuğum!) der; babalar Türk dilile(Oğlum, kızım!)der. Onları güldüren, sevindiren bütün o tatlı sözler Türkçedir; onlara bütün bilgileri öğreten, onları adam eden, yükselten güzelim Türkçedir (Maarif Vekâleti1933: 3-4).

İlkokul IV. sınıfta okutulan Yurt Bilgisi kitabında dil konusu ise şu şekilde ele alınıyor:

> Bütün Türkçe konuşan, Türk yüreğiyle duyan insanların, yani Türk milletinin yaşadığı toprakların ötesinde başka dil ile konuşan, başka türlü düşünen milletler de var. Her milletin yaşadığı topraklarında çevresinde başka milletlerin toprakları bulunuyor. Türk topraklarını, başka topraklardan ayıran sınırlar da var. Demek millet, dört çevresi başka milletlerin topraklarıyla çevrilmiş bir yer üstünde yaşıyor. Devlet başlı başına buyruk bir millettir (Maarif Vekâleti, 1932-1933: 8-9).

Ders kitaplarında dilin milletin kenetlenmesinde bağlayıcı önemli bir unsur olduğunu ve kendisini ispat etmiş, millet aşkıyla hareket eden bu milletin bir ferdi olmakla gurur duyulduğu net bir ifadeyle belirtiyor. Ayrıca Ders kitaplarındaki bu ifadelerle yurdunu çok seven, yurdu için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan adeta slogan halinde bu sevgisini dile getiren bir yurttaş portresi çizilerek adeta bu değerler öğrencinin beynine kazınmak istenilmektedir. Bunda Kurtuluş Savaşın'dan çıkmış bir millet olunduğunun da önemli bir payı bulunmaktadır.

4.2. Devlet- Hükûmet

Gölpınarlı(1927: 23)'nın İlkokul V. sınıf Yurt Bilgisi kitabında devlet tanımı şöyledir: "Ana dilleri, duyguları, istekleri, çıkarları bir olan bireylerin hepsine birden millet derler. Millet, kendini idare ve bağımsızlığını korumak için bir hükümet yaparsa "devlet" adını alır."

İnan (2001: 24) milletin, devlet ve hükümetin birbirine bağlılığını ve hükümetin görevini şöyle açıklamış:

> Millet üzerinde yaşadığı yurdunu korumak için ve bu yurtta güvenle, huzurla çalışıp refah içinde ve rahat yaşamayı sağlamak için devlet oluşturmuş, Hükûmet teşkilatı yapmıştır. Bu teşkilât, vatanın, yurdun yabancı saldırısından korunmasını sağlayan orduyu, donanmayı hava filosunu kurmakla görevlidir. Hükûmet, vatandaşların vatan içinde, vatanın kırlarında, sahalarında, dağlarında, ormanlarında güven ve huzurunu sağlayan jandarma ile beraber polis kuvvetini, bütün vatanda, adliye kuvvetini, meydana getirmekle görevlidir ve bu kuvvetleri yasa çerçevesinde kullanmak hükûmetin yetkisidir, hakkıdır.

İlkokul V. sınıfta okutulan Yurt Bilgisi kitabında, milletin oluşumunda Ahmet (1928: 9) dili ve duyguyu ön plana almıştır:

> Dilleri, duyguları, menfaatleri bir olan ve yabancıların idaresi, esareti altında olmayan bir insanların vücuda getirdiği büyük topluluğa (Millet) denir. Türk milleti kendi arzusuna göre kendisi için çalışır. Çünkü Türk milleti hürdür, bu hürriyetin nişanesi de Türk milletinin müstakil bir hükûmete sahip olmasıdır. Bu müstakil hükûmetin ismi Türkiye Cumhuriyetidir.

Sadullah (1931: 136)'ın İlkokul IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında İnan'a benzer ifadeler bulunmaktadır:

> Cemiyet halindeki insanlar muntazam ve rahat yaşayabilmek içim-n kendilerini idare edebilecek bir heyete lüzum görmüşler ve böyle bir heyete "Hükûmet" denir. Hükûmetler, insanların iyi ve rahat geçinmelerini temin etmeye çalışırlar, memlekette bir kimsenin başka insanlara fenalık etmemesi için mahkemeler, polisler, jandarmalar teşkil ederler, milletin saadeti için daha birçok güzel ve hayırlı işler yaparlar.

Ders kitaplarında Büyük Millet Meclisi başlığı altında adım adım sistem anlatılmaktadır:

> Devletin işlerini hükûmet görür; ama milletin istediği biçimde görür. Millet de hep bir yere toplanmayacağından, kendi içinden meb'uslar seçer; meb'uslar devlet merkezi de denilen yapıda toplanırlar. Devlet işlerinin nasıl yapılırsa millete iyi yapılacağını düşünürler, konuşurlar. Bir takım kararlar verirler ki bunlar kanundur. Kanun yapmak hakkı milletindir.; millet bu hakkı seçtiği adamlara yani meb'uslara bırakmıştır.Mebuslar toplanıp kanun yaparlar.İşlerin bu kanunlara göre yapılıp yapılmadığını kontrol ederler (Maarif Vekâleti 1933: 4).

Ermat (1945: 45) Yurt Bilgisi V. Sınıf ders kitabında "Hükümet Ne İşler Görür" başlığı altında; Maliye Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı başlıkları altında görevleri anlatılmıştır. Yerel yönetimler konusu da "Kasaba ve Şehirler Nasıl İdare Edilir" başlığı altında ele alınmıştır. Tane tane ayrıntılarla hükümet biçiminin anlatılmasının nedeni uzun yıllar süren yönetim şeklinden sıyrılıp gençlerin cumhuriyeti içselleştirerek en büyük savunucusu da olması istenmesidir.

Sadullah (1932-1933:141) yapılan çalışmaları, IV. Sınıf Yurt Bilgisi ders kitabında "Cumhuriyet Hükümeti'nin İyilikleri" başlığı altında maddelerle açıklamıştır.[*] Devlet ve Hükümet kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldığı

---

[*] 1.Cumhuriyet Hukûmetinde herkes memleket idaresine, vatanın selametine dair fikrini açıkça söyleyebilir. 2. Cumhuriyet hukûmetinde kanunlar millet meclisi tarafından yapılır. Bu meclisin azası millet tarafından seçildiği için her kanun, milletin arzusu ile yapılıyor demektir. 3. Bu suretle idare olunan bir memlekette hiçbir kimse zulmetmeğe kalkışmaz. Kanun huzurunda da zengin, fakir herkes müsavidir. Buna "müsavat" derler.4. Cumhuriyet Hukûmetinde bir adam, hiçbir bahane ile tevkif ve hapsedilemez, kimseye sebepsiz yere ceza verilmez. Ancak kanunun menettiği bir iş, bir fenalığı yaparsa o vakit kendisine kanunen bir ceza tayin olunur.5 Cumhuriyet Hukûmetinde devlet, milletin reyi ile idare olunduğu için hükûmet Büyük Millet Meclisini reyini almadan ahaliden vergi isteyemez.6. Cumhuriyet Hukûmetinde en mühim bir iyiliği de"hürriyet"tir. Mitat Sadullah, **V. Sınıf Yurt Bilgisi**, Türk Kitapçılığı Limitet Şirketi, İstanbul, 1932-1933, s. 157-158.

görülmektedir. Kimi zaman devlet ifadesi kimi zaman da hükümet ifadesi kullanılmıştır.

Ondört milyon Türk, yani bütün millet, kendini içeriden ve dışarıdan gelen tehlikelere karşı korumak ve intizam altında yaşamak için bir devlet kurmuşlardır (Nuri, 1931: 10).

Devleti, hükûmeti, idaresi kendisinden olmayan milletler, zavallı milletlerdir. Fertlerin canı, ne ise devletlerin canı istiklâldir. Türk milleti istiklâlini elde etmek için canını feda etmeğe hazırlanmıştı. Ve ancak o sayede bugünkü istiklâlini kazandı (Nuri, 1931: 13).

Rona (1940: 78) IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında ve diğer kitaplarda hükümet konusu dahi işlense arka fonda Türklük ifadesinin olduğu gözlemlenmektedir:

> …İşte Türk milleti gibi kendi başına buyruk olan, kuvvet ve varlığıyla kendisini bütün dünyaya saydıran bir millete devlet denir. Okul işlerini çeviren Okul idaresi gibi, milletin yaşaması yolunda yapılması gereken bu çeşitli işleri yürütmek için de bir idare vardır ki buna hükûmet denir. Bizim hükûmet Türkiye Cumhuriyeti Hükümetidir. Göğsümü gere gere, korkmadan, çekinmeden bütün dünyaya haykırabilirim: Türküm… Türklüğümle, büyüklüğümle, Cumhuriyetimle övünüyorum! Ne Mutlu Türküm, diyene!

4.3. Vatan

Milletin üstünde oturduğu toprağa "vatan" derler. Ben Türk'üm, vatanım, Türklerin yaşadığı topraklardır. İstanbul, İzmir nasıl vatanımsa, Diyarbakır, Van, Erzurum, Kars da öyle vatanımdır (Gölpınarlı, 1927: 24). Vatanı oluşturanların Türk olması ve Türkçe konuşması öngörülüyormuş gibi bir hava estirilmektedir.

> Çünkü orada Türkler oturuyor ve Türkçe konuşuluyor; oradaki kardeşlerimin çıkarı ile benim çıkarım bir, duygularımız bir, isteklerimiz bir… Oraya bir düşman saldırsa, onlarla birlikte ben de o düşmana göğsümü geriyorum (Gölpınarlı, 1927: 24).

Üstel (2009: 167) dile ağırlık verilmesini şöyle ifade etmektedir: "Dil unsurunun 1927'den sonraki ders kitaplarında kararlı bir biçimde yer alması, hiç kuşkusuz Türk ulus devletinin kültürel ve siyasal konsolidasyon süreciyle yakından ilgilidir."

İlkokul V. sınıfta okutulan Yurt Bilgisi kitabında vatan tanımlaması şu şekildedir: " Vatan, dili, duygusu, arzusu, menfaatleri bir olan insanlardan mürekkep cemiyetin oturduğu yerdir. Türklerin toplu olarak oturdukları, Türkçe konuştukları her yer, devletimizin idaresi altında bulunan her yer bizim vatanımızdır." (Ahmet, 1928: 9).

Vatan tanımlamasında hem Türklerin toplu oturması hem de Türkçe konuşmaları esas alınmaktadır.

Nuri, IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında vatanı şöyle tanımlar:

Vatan Türk ırkının, milletinin malıdır. Şu dakika bizim elimizde emanettir. Onu işleyerek, ilerleterek gelecek nesillere devredeceğiz (Nuri, 1931: 6).

Açıkça ifade edilmese de burada bahsedilen yüksek Türk ırkına mensup olmayanların vatandaş olamayacağı anlaşılıyor (Caymaz, 2006: 21).

Hükümetimiz başlığında Nuri (1931:13) şöyle ifade etmektedir:

Vatan: Türkiye
Millet: Türkler
Devlet: Kendi işlerini görmek için milletin birlik olması.
…Umuma ait olan işleri görmek için seçilen kimseler, herkese emir vermek hakkını haiz olanlar (hükûmet)i teşkil ederler.

İngiliz kadın yazarı Grace Ellison "…ulusçuluğun Türkiye'de yeni bir din olduğunu hatta bu dinin temel dayanağı olan Misak-ı Milli'nin Kuran-ı Kerim'den daha kutsal sayıldığını" söyler (Ellison, 44; Tuncay, 1992: 324'deki alıntı).

Caymaz' göre (2007: 33) Mustafa Kemal'li ve İnönü' lü yıllar karşılaştırdığında: "Milletin toprak, kan ve dil gibi özcü(essentialist) ve "objektif" faktörler etrafında tanımlanması "ebedi şef" Atatürk dönemine göre daha ırkçı bir ton taşımaktadır."

Ermat (1943: 11-12)'de Yurt Bilgisi IV. Sınıf ders kitabında:

> Yurt demek, dili, dileği ve isteği bir olan insanların üzerinde yaşadıkları toprak demektir. Bizim yurdumuz TÜRKİYE' dir. Türk yurdu, Türkiye denilen büyük ailenin yuvasıdır. Gerçi dünyada her insan yurdunu sever. İnsan olan yurdunun kuludur. Fakat Türkler her ulustan fazla yurtlarına bağlıdır. Artık bu yurt ulustan ayırt edilemez, o da ulus gibi kutsal olur. İşte bu yurda(Vatan) denir. …Bir gün gerekirse ben de yurdum için can vereceğim. Onu her şeyin üstünde tutuyorum. Türk çocuğuyum. Yurdum için çalışır, onun için canımı veririm.

Altıokda yansıtılan Halkçılık, eşitlikçi ve özgürlükçü bir ilke olarak geliştirilmemiş, ulusçulukla sınırlandırılmış, daha doğrusu(Halk kavramının yerine Ulus kavramı konularak)ulusçuluğa dönüştürülmüştür (Tuncay, 1992: 208).

4.4. Medeniyet

Cumhuriyet seçkinleri için yeni rejim bir medeniyet projesidir. Doğal özellikleriyle de çocuklar bu projenin en önemli ve vazgeçilmez yapıtaşıdır. Cumhuriyet'in evlatları küçük yaştan itibaren medeniyetin kıymetini bilmeli, inceliklerini öğrenmelidir. Birey giyim kuşamdan temizliğe, kültür ve sanattan kentlilik bilincine kadar çoğu medeniyet geleneğini doğru ve eksiksiz bir şekilde öğrenmelidir (Öztan, 2011: 68). Ders kitaplarında evde, okulda, sokakta yani gündelik yaşamda modernleşme ve dünyaya bu şekilde gözükme üzerinde itina ile durulmuştur.

Gölpınarlı (1927: 24) medeniyet konusunda medeniyet ile Türk'ü özleştirerek, Türk insanından övgüyle bahsediyor:

> Milletim, yalnız askerlikte değil, medeniyette de ilerlemiş bir millettir. Avrupa'da papazlar, din kuvvetiyle milleti ellerine almış, cahil bırakmışken, Türk illerinde birçok kitaplar yazılıyor, âlimler yetişiyordu. Türk'ün ayak bastığı her yere bilim nuru girmiş, medeniyet güneşi doğmuştur.

Sadullah (1932-1933: 82) sokakların aydınlatılması, temizliği sokak ve cadde kenarlarına ağaç dikilmesi, sokaklara isim, evlere numara konmasının medeniyetin göstergesi olduğunu ifade etmektedir.*

Nuri (1931: 123), IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında keskin çizgilerle medeni ve barbar insan farkını çizmektedir:

Medeniler okur, barbarlar okumaz. Bir insan ne kadar medenî ise o kadar çok muntazam okur. Medenî bir insanın gözü açılmıştır. …Yerleri, gökleri bilmeliyiz. Geçmişi(tarihi) anlamalıyız. Mevcudu bilmek mecburiyetindeyiz.

> Hele yoldaki sıralar dururken çimenlerin üzerine oturmak, hiç affolunmaz hatalardandır. Üzerine oturulan bir çimen, artık ölür ve bahçıvanların bütün emekleri boşa gitmiş olur. Çocuklarım, burada size bir vazifenizi de hatırlatmak isterim. Bazı kalabalık günler de umumî bahçelerdeki sıralar dolar. Oturacak yer kalmaz. Böyle zamanlarda kendi yerinizi ayakta kalmış olan kadınlara ve yaşlı adamlara yer veriniz…(Sadullah, 1931: 112)

Konuşma havasıyla anlatılan öğrencilere görgü kurallarının ayrıntılarla anlatıldığını görürüz.

Bazı kalabalık günler de umumî bahçelerdeki sıralar dolar. Oturacak yer kalmaz. Böyle zamanlarda kendi yerinizi ayakta kalmış olan kadınlara ve yaşlı adamlara yer veriniz… (Sadullah, 1931: 112)

---

* Ek: 17

Bu bilgilerden yola çıkarak modernleşme adına okumanın ön koşul olduğu, önemli olduğu keskin sınırlar ile çizildiği, medeni insanların okumuşlar, barbar insanlarında okumamış insanlar olduğu görmekteyiz.

> …Zaten medenî âlemde milletlerin kendi aralarında birçok farklar olabilir; lâkin umumî hayatta bir Amerikalıdan bir Avrupalının, bir İngilizden bir Fransızın, bir Almandan, bir İtalyanın farkı kalmamıştır. Medeniyette garbın örnek alınması: "Elbiseleri birdir. Bir işi görürken ittihaz ettikleri usulleri ettikleri usüller ayrı değildir. İlimleri beynelmineldir. İşte bizim de dileğimiz Avrupalı olmaktır." (Nuri, 1931: 142)

İyi bir yurttaş olarak yapılması gerekenler, özendirilerek kasaba ve şehirlerde uyulması gerekenler başlığı altında öğrencinin ağzından aşağıdaki gibi anlatılmıştır:

> Yurdumuzda misafir bulunan yabancılara karsı derli toplu ve medeni bir insan kılığıyla görünmemiz lazımdır. Ahalisi pis, kılıksız olan bir milletin kuvvet ve varlığına kimse inanmaz. Ceketini omuzlarına atarak, düğmelerini açık bırakarak dolaşmak insanın terbiyesinin kıtlığını gösterir (Rona, 1940: 67).

Medenilik tepsisi içerisinde evde, okulda, kasabada ve şehirde gündelik hayatta modern bir insana dair belirli kurallar çerçevesinde yapılması gerekenler sunulmuştur.

4.5. Osmanlı Yönetimine Bakış

Yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen ardından inşa edilen yeni Türkiye' de geçmişe bakış, Yurt Bilgisi ders kitaplarında eleştirel bir tarzda ele alınmıştır.

> Millet padişah tarafından yönetilmiyordu, ama yine padişaha bir takım haklar bırakılmıştı. Hiç bir işi olmadığı halde kendi ve şehzadeler, milletin parasıyla yapılan saraylarda oturuyorlar, aylık alıyorlar ve pek güzel geçiniyorlardı. Hele Millet Meclisi'nin üstünde üyeleri padişah tarafından tayin edilen bir meclis vardı ki, milletvekillerinin yaptığı kanunlar, bu meclis tarafından oyalanmadıkça hükümsüzdü. Padişahın çıkarına uygun olmayan kanunları bu saray adamları reddediyorlardı. Padişahlar din kuvvetine

güveniyorlar, kendilerini millete ”Peygamber vekili, halife” tanıtıyorlardı. İçlerinde birçok aptalı, delisi ve Vahdettin gibi hain bulunan bu kurt sürüsü, din yoluyla dünyalarını yapıyorlardı. Hâlbuki din, Allah'la benim aramdaki bir iş; dünya ile hiç ilgisi yok (Gölpınarlı, 1927: 33).

Dönemin Yurt Bilgisi kitaplarının hemen hemen hepsinde eski anlayışa karşı yerme ifadelerini görmekteyiz:

Eskiden Türkiye'de (istibdat) idaresi hükümrandı. İstibdat bütün memleketin, bütün memleket balkanın (padişah) denilen bir adam, çok fena talihsiz, kendi zevkinden başka bir şey düşünmeyen bir tek kişi tarafından, kendi keyfine göre idare edilmesi demektir (Ahmet: 1928: 13).

Kendi zevkinden, sefasından başka bir şey düşünmeyen bu hain, rahatı bozulmasın diye düşman ordularına karşı durmayı kabul etmedi. Bilakis onlarla bir oldu. Memleketi sevenlerin, memleketi kurtarmaya çalışanların aleyhine çalıştı. Vahdettin'in yaptığı dünyanın en şeni, en alçakça işlerinden biridir. Bu adam çok fena bir insandı (Ahmet, 1928: 21-22).

Nuri (1931: 22) IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında padişahlık idaresinden şöyle belirtir:

Dedemizin zamanında bir çılgın, memleketimin padişahı idi. Evet! Bir zırdeli. Diyeceksiniz ki bir deli nasıl padişah olur? Evet, olur. Çünkü hükümdar olabilmek için akıllı, uslu, dirayetli, okumuş olmak şart değildir.

Yurt Bilgisi kitaplarında Padişahlar için sert ifade ve sıfatların kullanılmasından kaçınılmamıştır.*

Adı sultan İbrahim olan bu padişah astığını asar kestiğini keserdi. Kimseye bir hesap vermekle mükellef değildi. Kadınların arasında yaşardı. Çok sefahat ederdi (Nuri, 1931: 22).

Sadullah (1931: 156) IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında şöyle karşılaştırma yapmaktadır:

* Ek: 8

Padişahlık idarelerinin birçok fenalıkları vardır. Padişahlar "hürriyet" ve "Adalet" istiyenleri memleket haricine sürer. Bizde hürriyet ilân olunmadan evvel kimse istediği yere gidemezdi, arzu ettiği kitabı okuyamazdı.

İlkokul V. sınıfta okutulan Maarif Vekâleti (1933: 19) tarafından hazırlanan kitapta , "Reisicumhur" başlığı altında Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptıkları anlatılırken adeta kutsallaştırılmış kendisinden haklı olarak büyük övgüyle bahsedilmiştir:

> Türkiye Devletinin ilk Reisicumhuri Gazi Mustafa Kemal Hazretleridir. Büyük Reisimiz, milletimizi ölümden kurtarmış, yeni Türkiye Devletini kurmuş, Türk Milletini eski zincirlerinden kurtararak, medeniyet yolunda yürütmeye başlamıştır. Türk milleti yüzlerce yıldan beri Gazi Mustafa Kemal gibi büyük, eşsiz bir baş görmemiştir. Gazi, yeryüzünün en yüksek, en yüce adamıdır. Biz ne mutluyuz ki onun zamanında yetiştik onun yaptıklarını gördük ve yapmakta olduklarını görmekteyiz.

Caymaz (2007: 37) şöyle ifade eder: "…tek parti ve gerçekleştirdiği olağanüstü devrimler yoğun bir övgü konusu olmaktaydı."

Rona (1940: 23) ülkenin durağanlığını padişahların başarısızlıklarına, keyfi hareketlerine bağlamaktadır:

> Yalnız kendi keyfi, kendi dileğiyle iş götüren padişahlar, canları istediği zaman yabancı devletlerle harbe girerlerdi. …İstanbul'daki sarayında yüzlerce kadın arasında bir mirasyedi gibi yaşayan padişaha hesapsız para lâzımdı. Bütün parayı kendi keyfine savururdu. Böylece yurtta ne bir okul ne bir hastane yapılırdı.
>
> …Padişahlar milletin ihtiyaçlarını bilmezler kendi istediklerini zorla yaptırırlardı. Padişah dediğimiz bu Osmanlı İmparatorları memleketi kendi keyiflerine göre, istedikleri gibi mutlakiyetle idare ediyorlardı. Güzel yurt bu yüzden bakımsızdı, halk yoksuldu. Ordumuz ihmal edilmişti. …Padişah saraydaki adamlarından başka kimsenin yüzüne gülmezdi. Zaten saraya yaklaşmak bile suç sayılırdı. …Millet vergi diye birçok para verir; fakat bu para yerine harcanmaz, padişahın keyfine göre sarf edilirdi (Ermat, 1945: 7).

Öztan (2011: 77) 1930'lu yılların Türk Tarih Tezi'nin etkisi ile Anayurt Orta Asya'nın, ideolojik aktarımında askerliğin, yiğitliğin etkinleştirilmesindeki önemin artığını belirtir.

Bireyler çoğu zaman kendilerine örnek olarak atalarını almaktadır. Tek parti döneminde Osmanlıya, padişahlara karşı olan bu tutum saltanatın, halifeliğin tekrar ortaya çıkmasının engellenmesidir. Durum böyle olunca Türk çocuğuna örnek teşkil etmesi için Türk Tarih Tezi ile birlikte; "Orta Asya Anayurt" kitaplarda, çocuklara yönelik yayınlarda işlenmiştir. Çocuk Duygusu'nun 29 Eylül 1938 tarihli 53. sayısında "Dilci Ağabey"in dil konusundaki yazısında şunlar yer alır:

> Hiçbir ise yaramaz, değil mi çocuklar?...İste biz de, bizim memleket de bir zamanlar böyle idi. Kocaman Osmanlı İmparatorluğu Türkçe konuşmasını bilmiyordu.Konuştukları lakırdıların çoğu Arapça ve acemce idi.. Yazdıkları şiiri ne İstanbullu, ne de Anadolulu anlamıyordu. Fakat onlar bu kopyacılıkla bir zaman yüzlerce yıl öğündüler. Orta Asya'ya akın ve o akının marslarını söyliyen ozanlar çoktan unutulmuştu. Padişah kendi keyfine bakıyor, Arapça ve acemce gazel dinliyordu. Bütün Rumeli ve Anadolu tahsilsiz kalıyor, dillerinin inceliklerini öğrenemiyorlardı (Doğdu, 2007: 167).

4.6.Köylü-Şehirli

İnan (2001: 347) köyü tanımlarken şu ifadeleri kullanmaktadır: "Köy, vatan içinde kalabalık insanların oturduğu yerlerin en küçüğüdür. Nüfusu iki binden azdır.

> Türk devriminin ilkeleri bütün bir ideoloji haline getirilmeli ve devrim partisi vatandaşları bu ideolojiye göre eğitmek için her dereceden okulları, halkevlerini, radyoyu ve basını her dereceden okulları, halkevlerini, radyoyu ve basını kendi kontrolü altına almalıydı. …Köye yollanacak öğretmenler modern teknolojiyi esas edinen iş alanlarına göre yeniden örgütlenmiş öğretmen okullarında yetiştirilmeli, köyde bir yandan devrim ideolojisinin temsilciliğini yaparken bir yandan da modern teknik bilginin köye girmesine vasıta olmalıydı (Hayrettin 18-20; Başöz, 1995: s. 159'deki alıntı).

Caymaz (2007: 32) Vatandaşlık eğitimi konusunda 40'lı yılları ifade ederken Mustafa Kemal ile İnönü'lü yılları karşılaştırmaktadır. Yurt Bilgisi kitaplarının neredeyse önemli bir bölümü köy ve köylülüğe ayrılmıştır.

Tek Parti Dönemi ders kitaplarında "Köyde Teşkilât" başlığı altında ele alınan köy, V. Sınıf müfredatında yer alsa da en ayrıntılı biçiminde yerini IV. sınıf müfredatında almıştır. Sadullah (1931: 54) "Köyde Teşkilat" başlığı altında ihtiyar meclisinin, muhtarın, imamın ve muallimin görevleri ve yetkileri ve köy hayatı köyde yaşam üzerine ayrıntılı bilgi vermektedir.

Sadullah (1931: 65) Makineli tarım ve geçmiş yönetimle karşılaştırma olarak şunları ifade eder:

Köyleri eski usulde ziraattan kurtarmak, köylüleri her hususta tenvir ve irşat etmek gençliğin çok mühüm bir vazifesidir. Köylüler, belki bu makineleri alamazlar, bunun için bir köy ahalisi birleşerek para toplayıp müştereken makine ve yeni ziraat aletleri alınmalıdır.

Köye ve köylüye karşı sempati özellikle 1940'lı yılların ders kitaplarında artış göstermektedir. Rona (1940: 22) Köy hayatından şöyle bahsetmektedir:

> …milletin canı en kuvvetli desteği olan köylü, yurdun öz sahibidir. Millet ancak köylünün varlığı ile yaşar, köylüyle birlikte yükselir. …Şehirli bir Türk çocuğuyum. Beni yaşatan, beni besleyen köylü kardeşler en sevgili yurttaşlarımdır."Yurdun yükselmesi uğrunda şehir ve köy çocukları her zaman el ele vererek birbirimize destek olacağız. Her zaman birbirimiz için çalışacak, birbirimiz için yaşayacağız!

Ek 12'de Eskişehir'de eğitmen kursundaki genç köylülerin resmi verilerek başlık olarak da "Cumhuriyet Hükümetinin Köylüye Yardımı" yazmaktadır. Ek 13'te ise Cumhuriyet döneminde yapılan köprü gösterilmektedir.

Sevgili Cumhuriyetimiz ilk iş olarak köylüyü yıkan ağır vergileri indirdi. Bugün her çiftçi kazandığı ürünün üzerinden, kesesine çok uygun gelecek gibi az vergi veriyor (Rona, 1940: 27).

Rona burada köylüden alınan aşar (öşür) vergisinin kaldırıldığını ürün ölçüsünden vergi alındığını ifade ediyor. Ayrıca Atatürk'ünde traktör üzerinde resmini vererek, onunda bir çiftçi olduğunu vurguluyor.

Rona (1940: 67) "Kasaba ve Şehirlerde Nelere Dikkat Ederiz"[*] başlığı altında en ufak ayrıntıyı dahi ele almaktadır:

> Böyle yerlere girerken yanımızdaki itişip sıkıştırmak çok ayıptır. …Sık sık yer değiştirerek yanımızdakileri rahatsız etmek, geride tanıdıklarımızla bağıra bağıra konuşmak, sigara içmek, öteberi yemek, gürültüyle sümkürmek en çirkin ve bayağı şeylerdir.

Adap kurallarının da en ince ayrıntısıyla işlendiği Yurt bilgisi kitaplarında amaç modern, kurallara uyan erken yaşta çevresine de örnek olabilecek bireyler yetiştirmektir.

"Sokaklarda Kıyafet" başlığı altında Rona (1940: 67) kıyafetin terbiyeyi de etkilediğini kişi kuvvetli dahi olsa kıyafetinin önemini şu sözleriyle vurgulamaktadır: "Ahalisi pis, kılıksız, pejmürde olan bir milletin kuvvet ve varlığına kimse inanmaz. Ceketini omzuna atarak, düğmelerini açık bırakarak dolaşmak insanın terbiyesinin kıtlığını gösterir."

Ermat (1943: 19) Köyü ele alırken; köyde yaşamayı özendirmekte ve köyü sevgi cümleleriyle bezemektedir. Köylüyü şu şekilde tasvir eder: "Türk köylüsü

[*] 1.Sokaklarda kıyafet 2. Eğlence ve toplantı yerlerinde 3. Çarşıda, vapur ve tramvaylarda 4.Yollarda. Tiyatro, sinema gibi yerlerde yapılacak davranışları belirtir. Tarık Emin Rona, **Yurt Bilgisi Kitapları IV. Sınıf**, İstanbul, 1940, s. 67.

olmasaydı ekmeğimizi yapacak buğday olmazdı; Onun için bu Vatanın büyüğü olan Atatürk(Türk Köylüsü Ulusun Efendisidir) dedi."

Osmanlı Döneminde köylünün ezildiğini Rona (1941: 24) şu sözlerle dile getirmektedir.

> Padişah'ın eğlencesini gereken kucak dolusu para zavallı köylünün verdiği vergilerden toplanırdı. Harman zamanı köye gelen padişah memurları, , köylünün yığınından A'şar vergisi canlıların istediği kadar alırdı. Köylüye çok defa tohumluk buğday bile bırakamazlardı. Köylü böyle tohumsuz ve aç kalınca, borç para bulmak için insafsız Tefecilerin ellerine düşerdi. Tefeciler verdikleri paranın birçok misli de faiz istediklerinden, zavallı köylünün borcu arttıkça artardı.

Rona (1940: 52) dönemin Yurt Bilgisi kitabında köyde ve kentte giyim şu şekilde ifade edilmiştir:

…kalabalığın içerisine girdiğimiz zaman kendimizi onlara uydurmak, onlar gibi yaşamak, onların rahatını çok saymak zorundayız. Köyde iş elbiselerimizle, boyunbağsız dolaşırsak bizi kimse ayıplamaz.

Rona devamında ayıplanmama sebebi ise şöyle açıklanmaktadır:

…hemen bütün günümüz tarlada geçer, köylü bizi hoş görür. Fakat kasabada ve şehirde yaşayan insan; buralarda sık sık traş olmak zorundadır (Rona, 1940: 52).

Aynı zamanda köylüler kendilerine zarar getirecek tefecilere aldanmayıp gözlerini açmaları konusunda uyarılmaktadır.

İdealleştirilen "saflık" durumu, aynı zamanda köylülere yönelik bir dizi uyarıya zemin hazırlamaktadır. Saflık durumu aynı zamanda aldanabilir olmayı bu tür güçsüzlüğü ya da kusurluluğu çağrıştırmaktadır (Üstel, 2009: 199).

Dönem yayınlarda eski yönetimin köylüyü arka plana attığı, sıkıntı yaşattığı açık bir biçimde dile getirilmektedir.

> Zavallı köylü; sen egemenliğine erişinceye kadar saltanat elinden neler çekmedin. Kanın senden olmayanlara adak, sosyal tarihin evrensel dilin silik; ekeceğin, yatacağın yok ve olanı da zorbanın idi. Nasıl yaşadın; bu mutlu günleri görmek için can çekişerek değil mi? Bahtiyar köylü! Bundan böyle tapulu yuvan, varlıklı toprağın olacak, güzel dilin şaklayacak ve yalnız parlak tarihin, mutlu Türklüğün ve sonrasız yurdun için çalışacaksın. …Durma; bol bol ve çeşit çeşit ekmene bak; tarlan hepsine yetecek; ürünün topraklarda çürümeyecek, arkanda taşımayacaksın! Taşıma araçlarını hükümet ne güne yaptırıyor. Tarım kurumları neye? Hep senin, hep bizim için (Günay, 349; Varnarlı, 2008: s.30'daki alıntı).

Dönem kaynakları köye ve köylüye verilen değeri net ifadelerle belirterek herkesin köy ile bir bağlantısının olduğunu belirterek, yer yer eski dönemin köylüye bakış açısı yer almıştır.[*]

> …Türk köyünü sevmeyen, Türk köyünü tezyif edenle benim aramda çok fark var. Bütün şehirlere bakınız, onlara sorunuz, kendileri değilse babaları, babaları değilse büyük babaları, babaları değilse büyük babaları köylüdür. Biz köylü devletiyiz Firuz bey, köylü devletiyiz.. ….bu Devlet ne Osmanlı Devletidir ne de kapitülasyon Devleti..Bu devlet, tek biri ve tek manası ile tek sıfatı ile bila kaydüşart köylü devletidir…" (Gündüz, 10-11; Varnarlı, 2008: s. 202'deki alıntı)

4.7. Hak ve Sorumluluk

Seçim, Vergi, Askerlik

Atatürk, Vatandaşın devlete ait görevlerini şu şekilde sıralar: "Seçmek, Vergi vermek, Askerlik yapmak." (İnan, 2001: 99)

[*] Ek: 20

"Vazifelerimiz ve Haklarımız" başlığı altında kanunlara itaat etmenin bizim vazifemiz olduğu, memleketin ordu, donanma, askerle, muhafaza ve müdafaa edileceği ve onun için her gencin kuvvetli, gürbüz, silah kullanmayı, ata binmeyi bilen, askeri talim ve terbiyeye alışık bir halde yetişeceğini belirtmektedir. Ayrıca vazifelerin ticareti, milli istihsali çoğaltmak, paranın memleket içinde kalmasına çalışmanın gerekliliği ayrıca yerli malı kullanmak madenleri, ormanları, sair servet menbaları koruyup işletmek olduğunu belirtir (Ahmet, 1928: 54).

Kaynaklarda adeta formüle edilen vergi, askerlik, seçim üçlüsü en çok vurgu yapılan vatandaşlık görevleridir. Ahmet (1928: 48) V. sınıf ilkokul Yurt Bilgisi kitabında vergi şöyle tanımlanmaktadır: "Hükümetin yaptığı işleri gördünüz; bunlar para sarfile yapılır; hükümetin bu parayı nerede bulur? Yapılan işler halkın faydasına, halkın işleri olduğu için masrafı da halktan alınır. Bu paraya (Vergi) denilir." Yazar vergi çeşitlerini belirtmiştir; kazanç vergisi, arazi emlak vergisi, sayım vergisi*, gümrük vergisi, inhisar vergisi*, sayım vergisi.

Vergi vermenin ciddi bir sorumluluk olduğunun altı çizilerek vergi vermeyenler "eksik insan" gibi sıfatlarla nitelendirilerek milletini sevmemiş, hatta hain olarak da betimleniyor. Sadullah (1931: 145) vergi konusunda:

Vergiler borçtur, vergisini vermiyen yahut az yazdıran bir insan borcunu vermiyen yahut ta eksik gösteren bir insan gibidir.

Çocuk Dergilerinde, Medeni Bilgiler kitabında vatandaşın devlete karsı vazifeleri bölümünde islenen: "Seçime katılmak vergi vermek ve askerlik yapmak" olarak üç başlıkta toplanan konulara koşut düz yazı, şiir, öykü, romanlar yayınlamakla ve kapaklarında bu konuları islemekle, sorumluluk temelli yurttaşlık eğitiminde eğitsel medyalar biçimde var olurlar (Doğdu, 2007: 172).

* Meralarda beslenen koyunları, keçileri, davarları, inekleri olanlar, senede bir defa bunların sayılarına göre hûkümete vergi vermekle mükelleftir. Refik Ahmet, İlk Mekteplere Yurt Bilgisi V Sınıf, İstanbul, 1928, s. 50.

* Gaz, tütün, şeker gibi bazı herkesin alıp kullandığı şeylere konur. Ahmet, s. 50.

Maarif Vekâleti (1933: 60) IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında vergi ile ilgili şu ifadeler kullanılmaktadır: "Vergi bir paradır; herkesin, kazandığı paradan devlete vergi vermesi vazifesidir. Vergisini vermiyen, milletini sevmemiş milletine hainlik etmiş olur."

Nuri (1931: 72)'nin, IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında "Hükûmetin İşi Gücü" başlığı altında verginin herkesten eşit alınmadığını belirtir:

> İyice biliniz ki vergi, devletin umumî masraflarına halkın iştiyakıdır, karışmasıdır. Devlet herkesten, zenginden, fukaradan aynı vergiyi almaz. Kazanç ve para vermek kudreti esastır. İşi pek büyük olan pek mühim meblağlar verir. Az iş gören de ona göre vermekle mükelleftir.

Nuri (1931: 77) askerlik vazifesi ile ilgili şunları söyler:

> Eğer vatanın bekçisi, bakıcısı yoksa, vay onun başına geleceklere! Bir vatanı, bir milleti zayıf görenler onun üzerine hücum ederler. …Vatanı müdafaaya her vatandaş, Her Türk borçludur. Vatanın müdafaası vatandaşlardan başkasına bırakılmaz. Her Türk, Türkiye'nin bekçisidir. Her eli silah tutan bu vazife ile mükelleftir.

Her Türkün vatana iki borcu var: Asker olmak, vergi vermek. Askerle para milleti yaşatır (Nuri, 1931: 79).

İlkokul IV. sınıfta okutulan Maarif Vekâleti tarafından hazırlanan ders kitabında geçmiş dönemle karşılaştırmalar yapılarak İntihap'ın(seçim/seçmek) vatandaş için hem hak hem de ödev olduğu dile getirilmiştir. Bu görevi de hakkıyla yerine getirmesi öğütlenmiştir (Maarif Vekâleti, 1933: 56).

Ermat (1943: 54) Belediye, Belediye Meclisleri nasıl seçilir, üyelerinde aranacak özellikler, rey nasıl verilir, sandık nasıl açılıra kadar birçok konu başlıklarla sunulmuştur. Ek 11'de de kadın, erkek oy sandığının etrafında yaklaşık sekiz kişinin oylarını sandığa ettiğini görürüz. Ayrıca Resimde oy sandığının üzerinde Chp bayrağı bulunmaktadır.

IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında Türk askerinin yüceltildiği ve asker olmanın çok ciddi bir görev olduğunu, hatta kutsallaştırıldığı görülür:

Yeryüzünün her tarafındaki milletler Türk'ün ne iyi, ne kahraman, ne cesur asker olduğunu bilir söyler. Asker olmak Türk'e Tanrı vergisidir (Maarif Vekâleti, 1933: 66).

4.8. Aile

Afet İnan (2001: 412)'ın tanımı ile aile:

> Aile, büyük insan topluluğunun ahlâkî ve sosyal düzen içinde doğduğu en küçük kuruluştur. Aile, ufak yöntem ve işlem farkları ile bütün uygar toplumlarda aynı basit kurallarla oluşturulur. Ayrı şartlar altında doğmuş ve büyümüş kadın ve erkek, toplumu temsil eden bir kurul huzurunda birbirlerine söz verdikten ve basit bir sözleşmeyi imzaladıktan sonra karı koca olurlar.

IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında anne ve babanın görev dağılımları yapılmış baba parayı kazanıp evin gereksinimlerini karşılama da anne ise evin işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmektedir. Modernliğin vurgulandığı, batının örnek alındığı yurt bilgisi kitaplarında aşağıdaki cümlelerin bulunması oldukça çelişkili olarak değerlendirilmelidir.

> Baba ve anne evin idaresine ve intizamına bakar. Baba; evin idaresi için lâzım gelen parayı kazanır. Her gün evine gider, çalışır ve emeğinden elde ettiği parayı evi için sarfeder. Anne, evin intizamına bakar. Evin temizliği, yiyecek şeylerin hazırlanması, çocukların büyütülmesi anneye ait vazifelerdendir (Sadullah, 1931: 29).

Hulâsa, erkeğin vazifesi ailenin ihtiyaç duyduğu parayı kazanmaktır. Kadının vazifesi çocuklara bakmak hizmetçisi varsa ev işlerini ona bir intizam içinde yaptırmak yoksa kendisi yapmaktır (Sadullah, 1931: 81).

Ek: 5'te "Aile Hayatı" başlığı altında bir aile resmi koyulmuştur. Modern bir ev de baba kızıyla oynuyor anne ise çok piyano başında şarkı çalıyor. Türk ailelerinde görmeye alışkın olmadığımız bir toblo sergilenmiştir.

Anne ve babanın iş paylaşımını Ermat (1943: 3)'ın "Aile Yuvası" başlığıyla ele aldığı ifadelerinde de görmekteyiz:

Akşam olunca, bütün gün çalışıp yorgun argın eve dönen babamızın bizi yetiştirmek için sabahtan akşama kadar didinen annemizin etrafında toplanırız. Anamız, babamız hep bizim için çalışır.*

Köyde anne ve babanın iş paylaşımına bakıldığında rollerin değiştiğini görmüyoruz:

> Anneler, köyde asma çardakların altında bulgurun taşını ayıklar, nineler çıkrıkla iplik büker, genç kızlar tezgâhta bez dokurlar. Köyün erkek çocukları, subaşında tayın yelesini ve ayaklarını yıkarlar. Küçükleri de kuzuları otlatırlar. Erkekler tarlada kızgın güneş altında, durmayıp çalışırlar. Anneler: Evde çocuklara bakar. Onları büyütür, yetiştirir adam eder. Evin yiyeceğini, giyeceğini hazırlar. Evi temizler ve düzene kor. Erkeğine yardıma koşar. Babalar: Babalar hem ailelerine bakarlar, hem de toprak işleriyle uğraşırlar. Babanın işi çok ağırdır. Babanın en birinci görevi ailesinin geçimini yoluna

* Sevgili annecim! Beni emzirmek, büyütmek, adam etmek için az mı çalıştın? Hasta olduğum zaman gözüne hiç uyku girmezdi.Sevgi dolu gözlerini benim üzerimden ayırmazdın.Yorganım açılıp düşmesin uykum kaçmasın diye geceleri kaç kere uyanır., üstümü örterdin.Anneciğim! Ben senin hakkını ödiyemem. Sevgili babacığım! Beni büyütmek, yurda yararlı bir insan yapmak için sen de pek çok çalıştın. Dışarıda sabahtan akşama kadar alın teri dökerek uğraştın. Bütün kazancını bize getirdin Bizi beslemek için, büyütme için ne zorluklara katlandığını biliyorum. Ben de senin gibi iyi insan olmaya çalışacağım. Bedia Ermat, Kemal Ermat, İlk Okul Kitapları Yurt Bilgisi Dersleri, IV. Sınıf, İstanbul, 1943, s. 4.

koymak ve aileyi yaşatmaktır. Yanlız o kadar da değil; sırası gelince babalar yurdu korumak için savaşa gider yiğitçe döğüşürler (Ermat, 1943: 22).

Ermat ailenin geçim görevini babaya verirken, ev işlerini çocuk bakımını tamamıyla anneye vermektedir. Ayrıca köyde küçük yaştaki kız ve erkek çocuklara verilen görevler onları gelecekteki rollerine hazırlamaktadır. Öztan (2011: 183), dönem yayınlarına bakılınca mutlu ailelerin annelerinin sadece ev işleriyle uğraşmakta olduğunu ifade eder.

4. 9. Okul

Cumhuriyet'in kurucuları tarafından okul ilerlemekle eş anlamdaydı. Dönem kaynaklarında sık sık okumaya teşvik edici yazılar yazılmıştır:

> Zira cehalet, zikredilen metinler de çoğu zaman taassup ve gericilik ile eş anlamlıdır. Öyleyse buna asla fırsat verilmemelidir. Militarist ön kabuller ile süslü resmi ideolojinin milli eğitim diskurunda öğrenciler cumhuriyet ile asrileşen mekteplerinde yurt topraklarının her köşesinde hizmet eden öğretmenlerin önderliğinde/komutasında kendilerine silah ettikleri kalemleri ile cehalete kurşun atacaklardır (Öztan, 2011: 110-111).

İlkokul V. sınıfta okutulan Maarif Vekâleti (1933: 42) tarafından hazırlanan kitapta Maarif Vekâleti başlığı altında Maarif Vekâleti'nin vazifeleri ele alınmış kişi hangi mesleği yapacak olursa olsun ilkokulu okunmanın gerekliğini ifade etmiştir:

> İlk tahsil köylerde üç, şehirlerde beş yıl sürer. Bütün Türk çocukları bu mekteplerde bu ilk tahsili bitirdikten sonradır ki istedikleri yolu tutabilirler.

Mektep kuralları, uymanın önemi üzerinde Sadullah (1931: 45) şu şekilde durmuştur:

> Hayatta mes'ut olmak; mektepteki çalışkanlığımıza bağlıdır. Bundan dolayı mektepte kaybedebilecek bir dakikamız olmadığını hiç hatırdan çıkarmamalıyız.

Sadullah (1931: 34) “sınıfta kalmanın” hayatta en utanılacak hal olduğunu, devletin bu kadar masrafına karşılık öğrencinin başarısızlığın “vatana, millete, Cumhuriyete karşı nankörlük” olduğunun altını çizmektedir.

Rona (1941: 11) “Okulumuz” bölümünde çocukların okulda anlatılanları dinlemesi ve çalışması yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır:

> Biz, gönlü yurt sevgisiyle çarpan Türk çocuklarıyız. Yardım bekliyenlere elimizi uzatarak lokmamızın yarısını vermekte en büyük sevinci duyarız. Bu bizim biricik ödevimizdir. …Türk çocuğuyum: Okulum, aile ocağım kadar sevgili yuvamdır. Onu kendi evim kadar sever, okul idaresinin dileklerine babamın öğütleri gibi boyun eğerim. Yurdumun yükselmesi için gereken bilgileri bana sunan öğretmenlerimi can kulağı ile dinler, derslerime var gücümle çalışırım.

Ermat (1943: 9), okulda öğretmenlerin “İyi birer Türk Çocuğu” yetiştirmek için gayretle çalıştıklarını belirtir. Öğrencilerin okulda uyması gereken kuralları belirterek öğrencinin üzerine düşen büyük, küçük ödevleri canla başla yapmalarını öğütler.

4.10. Spor

Beden eğitimi yurttaşların eğitimi açısından önemli bir yerdeydi. Bu nedenle 29 Haziran 1938 tarihinde Beden Eğitimi Kanunu çıkarıldı. Dönem yöneticileri, millî hayatın her iş ve meslek bölümünde halkı yetiştirip uyanık tutarak bu milletin fikir kudretini genişliğine ve derinliğine inkişaf ettirmek mecburiyetinde oldukları kadar, Spor ve Beden Terbiyesini de ayni değerde tutmak zorundadırlar.[*]

[*] 1. Halkevleri'nin doğuşunda "Spor ve Beden Terbiyesi, işi Millî Kültür Davamızın bir kolu olarak ele alınmış, bunun üzerinde gerekli çalışmalara başlanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevleri hayatında geliştirdiği bu fikrin bütün yurt gençliğini içine alan bir teşkilâta bağlanmasını müşahede ve faydalı mütalâa ettiğinden "Beden Terbiyesi Kanunu,, ile Beden Terbiyesi işini Devletleştirmiştir. Fakat beden terbiyesi kanunu hükümlerine uyarak kurulan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü gibi resmî bir müesseye vücut verirken Partice yine Genel Diretörlük ile işbirliği yapmak, müşterek çalışmak esası üzerinde durulmuştur.

Gölpınarlı (1927-1928: 121) Türkiye'deki Gençlik Faaliyetleri başlığı altında şunları belirtir:

Dedelerimizin ne güzel adetleri vardı. Pehlivanlık, cirit oynamak bize atalarımızdan kalan kıymetli yadigârlardır. Eski Türkler, çok kuvvetli, gürbüz dinç insanlardır.

Sonraları padişahlık rejiminde spor faaliyetlerinin durakladığını Cumhuriyet yönetimiyle birlikte tekrar canlandığını belirtir:

> Sonraları padişahların miskinliği, topluluğa düşmanlıkları, halkı bu faydalı eğlencelerden ayırarak kahve köşelerine soktu. …Artık Anadolu'nun birçok yerinde oturmak bir zevk haline girmiştir. Evde oturmak, kahvede oturmak bir zevk haline girmiştir.Evde oturmak,oturmak ,oturmak!.. Cumhuriyet bütün bu kötülükleri baltaladı. Gençliğe "Oturmayacaksın, daima yüriyeceksin. Vatanına faydalı olmak için oturmak değil; yürümek, dinç ve gürbüz olmak lazım. Vatanın kurtuluşu, senin kuvvetinde… (Gölpınarlı, 1927-1928: 121)

---

2. Beden Terbiyesi Kanunu'ndan sonra neşredilerek yürürlüğe giren Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Parti'nin bu meselede üzerine aldığı mesullüğün ağırlığını ve genişliğini açık bir şekilde tesbit etmektedir. Burada Dava'nın ruhunu teşkil eden ana hatları, şöylece sıralayabiliriz:

A) Beden Terbiyesi Kanunu kadroları dışında kalan büyük halk yığınlarının bu ihtiyaçlarını önlemek ve bu Devlet Müessesesinin bulup üzerinde çalıştığı ilmî, teknik usulleri benimseyerek halka öğretmek, yaymak ve halkı sporun şuurlu disiplinine alıştırmak,

B) Millî sporlarımızı, rakslarımızı, ön plânda tutarak bunların unutulmuş olanlarını diriltmek, yaşamakta olanlarını ilerletmek ve dar muhitlerinden çıkarıp yayarak millîleştirmek,

C) Spor ve Beden Terbiyesi hareketlerini; vücudun güzelleşmesinde, bünyenin sağlamlaşmasında, ahlâk ve karakterin teşekkülünde, vatan ve millet duygularının beslenip gelişmesinde, fedakârlık ve kahramanlık hislerinin yaratılmasında, insancıl düşüncelerin uyanmasında, güzel fikirler kadar, yaratıcı bir vasıta olarak kullanmak.
CHP Halk Evleri ve Halkodaları 1932-1942, http://www.tbmm.gov.tr/eyayin, (12.01.2013)

Üstel (2009: 206) eğlencelerin millileştiğini şu sözleriyle ifade eder:

Cirit güreş "mili oyun"lardan zeybek horon, kemençe, kış mevsiminde ava gitmek, kızakla kaymak, kartopu oynamak, evlerde atasözü oyunu köylüler için "makbul eğlence" bağlamında değerlendirilirken spor, milliyetçi ideoloji doğrultusunda seferber edilir.

Refik Ahmet (1928: 103) şu sözleriyle istenilen gençliği tarif ediyordu:

Yeni Türkiye gençlik memleketidir. Yaş kaydı mevzubahis olmadan kuvvetli, gürbüz, çevik binaenaleyh genç insanlar istiyoruz.

Sadullah (1932-1933: 97-98)'de IV. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında spor meydanlarını ve sporun faydalarını şöyle açıklıyor:

> Spor meydanları geniş temiz ve tozsuz olmalıdır. Etrafında seyircilerin oturmasına mahsus muntazam yerler bulunmalıdır. Spor, vücudun sağlamlığını temin eden mühim bir vasıtadır. Sporla uğraşmıyan bir vücut hamdır. Ham bir vücut, küçük bir yorgunlukla sarsılır, yürüyemez; iyi iş göremez; sıcağa soğuğa dayanamaz. Spor; vücudumuzu sertleştirir, kollarımızı ve bütün adelelerimizi kuvvetlendirir, göğsümüzü genişletir ciğerlerimizi büyütür ve sağlamlaştırır.
>
> Sokakta üstü başı toz toprak içinde oynıyan, kirli ellerini yüzüne, gözüne süren bir çocuğun halinden çirkin ne var? Oyun, mektebin bahçesinde yahut geniş spor meydanlarında arkadaşlarla oynanır. Sokaklar oyun oynamak için değil, üzerinde yürümek için yapılmıştır (Sadullah, 1932-1933: 103).

Sadullah, sokakların oyun yeri olmadığını vurgulanarak asıl oyun oynanacak alanın kamusal alan olan "mektebin bahçesinde yahut geniş spor meydanlarında" ve yalnız oynamaktan ziyade "arkadaşlarla" oynanması gerektiğini vurguluyor.

Nuri (1931: 138) Osmanlı ahlakıyla yeni dönemi ile şöyle kıyaslamaktadır:

Son Osmanlı ahlâkı, Osmanlı âdetleri gençleri sıkıyordu. Hâlbuki Türk ahlâkı, Türk âdetleri gençlerin vücutlarını, kollarını, bacaklarını hür bırakır.”dedikten sonra eski neslin erken yaşlandığına da dikkat çeker.

Ayrıca Nuri (1931: 138), Türk ırkının istenilen geçliğini örnekle sunduktan sonra sporun önemine vurgu yapıyor:

Sporun iyi ve yerinde istimali ırkımızı tazeleştirecektir. Anglo-Sagson ırkının daima taze kalması sebeplerinde biri de bu milletlerin diğerlerinden evvel spora ehemmiyet vermeleridir.

Köylülük yeni rejim için önemli bir ekonomik değer taşımaktadır. Bu sebeplede her anı değerlendirilmelidir. Bu denetim anlayışıyla köylü boş zaman kullanımı ve eğlence konusunda yönlendirilmek istenilmiştir. Böylece merkezi yönetimin köyleri belirli bir disiplin altına alma kaygısıda etkili hale gelir (Üstel, 2009: 206).

Ermat (1945: 74), spor yapan Türk gençliğini şöyle tarif ediyor:

İşte bu emanetin koruyucusu olan Türk gençliği, sağlam vücutlu, sağlam kafalı, iyi ahlâklı çalışkan ve yurdunu korumayı en üstün görev bilen bir gençliktir.

Tek parti döneminde spora ciddi önem verildiğini 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu ile de görmekteyiz.

29/6/1938 tarihli ve 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile birlikte gençlerin, yetişkinlerin zorunlu beden terbiyesi yapmaları istenmiştir. İki yıl sonra bu karar kişi hak ve hürriyetlerine aykırı olduğu için kaldırılmıştır. *

* 29/6/1938 tarihli ve 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu ile vatandaşların fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılâpçı amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmekle görevli Başbakanlığa bağlı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Kanun’a göre

Cumhuriyetin ilk yıllarında spor konusu kamusal bir mesele haline gelmiştir. Çocuk kemik gelişiminden diş sağlığına kadar pek çok şey halkevi dergilerinde, parti konferanslarında tartışılmıştır. Ana hedef bedeni sağlamlaştırma/ dirençli kılmak görülmüştür (Öztan, 2011: 134-135).

Tek parti döneminin spor politikası Yurt Bilgisi dersi müfredatında önemli bir yer tutmuştur. Bu Dönemde sağlıklı, gürbüz, çalışkan çocukların yetişmesi için sporu hakim kılmanın önemi sıkça vurgulanıp, sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur parolasıyla hareket edilmiştir.

4.11. Çalışmak

Mustafa Kemal 2 Aralık 1921 günü konuşmasında şöyle söylemiştir:

"Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız!"

Her dönemde çalışmanın önemi vurgulanmış olsa da Tek Parti Dönemi'nde ayrı bir vurgu söz konusudur. Dönem Yurt Bilgisi kitaplarında çalışmanın önemli bir

---

gençlerin kulüplere girmelerinin ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmelerinin zorunlu olduğu ve hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenecektir.17/4/1940 tarihli ve 4487 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kararnameye göre 12 – 45 yaş arasındaki erkekler ile 21 – 30 yaş arasındaki kadınlar haftanın yedi gününde en az dört saatlik beden faaliyeti yapmakla zorunludur. Tek parti zihniyetinin göstergesi71 olan bu Kanun'u kişi hak ve hürriyeti ile bağdaştırmak mümkün değildir. Beden terbiyesi zorunluluğunu öngören Kanun'un 4. maddesi Anayasa Mahkemesince kişi hak ve hürriyetlerine aykırı bulunarak iptal edilmiştir. İzzet Eroğlu, "1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması", **Yasama Dergisi,** Sayı 14,2010, s.106.

görev olduğu övgülerle, çalışmayandan ise yergiyle bahsedilmiş. Güçlü bir Türkiye için çalışmak adeta nakarat halinde tüm ders kitaplarında tekrarlanmıştır.

Gölpınarlı (1927-1928: 96) çalışma üzerine şunlar yazılmıştır:

> Toplum içinde herkes bir iş yapıyor. Yaşamak, milletini yükseltmek için herkesin çalışması lazım. ...Atalarımız "hazıra dağ dayanmaz" demişlerdir. Çalışmalı parasını arttırmalı ki hem rahat yaşasın, hem ölünce serveti evladına kalsın, hem de onu rahat yaşatan, ona bu parayı kazandıran hükümete daha fazla vergi vererek daha fazla faydası dokunsun. İşsiz adamlar, zengin bile olsalar, kendilerine, ailelerine, vatanlarına, milletlerine zarar verirler.

Gölpınarlı (1927-1928: 98), işsizleri iki kısma ayırmaktadır:

Biri çalışmayanlar diğeri çalışamadıklarından iş yapamayanlardır. Çalışamadıklarından iş yapamayanları bölümlendirmiştir. Bunların kimi anadan sakat, kimisi sonradan bir kazaya uğramış, kimisi de yurdumuzu korurken bir uzvunu kaybetmiş yarım şehitlerdir.

Ahmet (1928: 77), "Çalışamayanlar, Muhtaçlar" başlığı altında şunları belirtir:

Böyle yardıma muhtaç zavallılar için yalnız hükûmet teşkilâtının himayesini beklemek doğru değildir. Gerek bunları, gerek diğer işsizleri korumak, doğru yoldan ayrılmamalarını temin etmek, kendilerine iş bulmak için hususî teşkilâta ihtiyaç vardır. Nuri (1931: 106), çalışamayanlara karşı vatandaşın görevli olduğunun altını çizmektedir: "Çalışmayanlar eğer aklen ya da bedenen zayıf iseler bunlara bakmak hepimizin borcudur."

Ahmet (1928: 75) çalışamayanların dışında çalışmayanları şöyle tasvir etmiştir:

…güneş altında pinekleyen insanlara rast geliyorsunuz; bunlar günün bütün saatlerini tenbel tenbel oturup gelen geçene avuç açmak, şundan bundan para istemek, yardım dilenmekle geçiriyorlar.

Nuri (1931:108) V. Sınıf Yurt Bilgisi kitabında sağlam olduğu halde avuç açan dilenci ile iş görmeyen insanı bir tutmaktadır. Özrü olmadığı halde çalışmayanları yankesici, tembeller, dilenciler, dolandırıcılar, hırsızlar, zorbalar olarak nitelendirmektedir.

Çalışmanın önemi üzerinde ciddi şekilde duran Yurt Bilgisi ders kitaplarında çalışmayan kişinin Türk kimliğine layık olmadığı vurgulanmaktadır.

Çalışmak, çabalamak, bu uğurda yorulmak bir fazilettir. Çalışmayan Türklüğe lâyık değildir. Tasarruf etmeyen Türklüğü anlamamıştır (Nuri, 1931: 155).

Ermat (1943: 53), öğrencilere ister şehirde ister köyde olalım hangi meslekte olursak olalım ortak amaçlar için el birliği ile çalışmamız gerektiğinin altını çiziyor:

> Bütün bu insanlar hep birbiri için çalışırlar. Şehirlerde yasayan insanların birçok şeylere ihtiyacı vardır. Bütün bunları elde edebilmek için kendi güçleri yetmez. Elbirliğiyle çalışmak gerekir. Onun için herkes kendine göre bir mesleğe girmiştir. Bu mesleğin sahipleri yalnız kendi islerini yapmak suretiyle bir insanın tek basına başaramayacağı şeyleri birbirine yardım ederek başarırlar.

4.12. Sağlık

Cumhuriyet döneminde temiz olmak, sağlıklı olmak, bulaşıcı hastalıklardan korunmak için önlemler almak hemen hemen tüm kitaplarda üzerinde durulan bir başka konu olmuştur.

Sağlık konusunda geçmişle karşılaştırma yapan Gölpınarlı (1927-1928: 100) şunları yazıyor: “Evvelce milletimize hiç bakılmamış. Yer yer bataklıklar sıtmayı çoğaltmış, milletlimizi zayıf düşürmüştür.”

Gölpınarlı ayrıca sıtmaya neden olan bataklıkları kurutmak için Cumhuriyet Hükümeti’nin çalışmalar yaptığı dile getirmektedir (Gölpınarlı, 1927-1928: 100).

Ahmet (1928: 81-82), diğer Yurt Bilgisi kitaplarında görüldüğü gibi içki ve sıtma vb. hastalıklara savaş açılmasını hikâyelendirerek anlatmış, hastalıkların ve alkolün nüfusun üzerindeki olumsuz etkisini şu sözleriyle dile getirmiştir:

> Türkiye’de nüfus esasen azdır. Cumhuriyetin ilanından evvelki fena idareler, birbirini takip eden harpler, birçok tehlikeler, hastalıklar memlekette insan adedini azaltmıştır. Bugün ondörtmilyon kişiyiz. Yeniden nüfusumuzu çoğaltmak, güzel yurdumuzu doldurmak lâzımdır. Hal böyle iken bir de içki içerek kendisini, ailesini çocuklarını zehirliyen, ölüme sürükleyen, memleketin nüfusunu azaltan insanların yaptıkları fenalığın büyüklüğünü bir göz önüne getiriniz (Ahmet, 1928: 81-82).

Sadullah (1931: 48), “Evlerde Sıhhate Riayet” başlığı altında sıtma, verem, tifo hastalıklarına karşı nelere dikkat edilmesi gerektiği ayrıntı bir biçimde anlatır.

Sadullah (1931: 23), ayrıca “Evlerde Sıhhate Riayet” başlığıyla sağlık için yapmamız gerekenler hakkında bilgiler sunmaktadır:

> Güneşsiz ev, mikrop yuvasıdır. Ellerimizde üstünüzde, başımızda, duvarlarda, eşyalarımızın,üzerinde, hasılı her yerde bulunan mikroplar,, güneşin ziyasına dayanamazlar, ölürler.Halbuki güneş görmeyen yerde mikroplar hele en fazla korktuğumuz verem mikropları birçok zaman hayatta kalabilirler.

Nuri (1931: 113), de çocukların alkolden, tütünden uzak durmaları gerektiği vurguladıktan sonra, bu zararlı alışkanlıkların akıl sağlığına da bile olumsuz etkilerinin olduğunu yazar:

Milletin çalışmak kabiliyetini azaltan, hatta milleti mahveden ikinci derde geldik: İşret. Buna karşı pek ehemmiyetli bir harbe girişmek lâzımdır. …İçki insanı deli eder. Tımarhanedeki delilerin hemen yarısı işret müplelâlarıdır. …İçkiyi hiç içmemeli. Bir damla olsun rakı içmek yavaş yavaş intihar etmektir.

Bir akrepten, bir yangından, bir kuduz köpekten, bir süskün öküzden, bir yılandan nasıl korkarsanız, içkiden de öyle ve hatta daha fazla korkunuz çünki bunun zararı saydıklarımızın ziyanından ziyadedir. Nefsinize hâkim olunuz, sakın içkiye alışmayınız. Tecrübe ve şaka yolu ile bile o zehri ağzınıza sokmayınız(Nuri, 1931: 115).

İlkokul V. sınıfta okutulan Maarif Vekâleti (1933: 62) tarafından hazırlanan kitapta Cumhuriyetin hastalıklara karşı yaptığı mücadele üzerinde durulmuştur:

Cumhuriyet hükûmetinin yaptığı en güzel şeylerden biri de sıtma, frengi, trahom mücadelesidir. …İşte Cumhuriyet hükûmetinin Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti* hastaları bunlardan kurtarmağa, hasta olmıyanları da korumağa karar verdi. Hastalıkların kökü büsbütün kazınacaktır.

Ermat (1943: 45) Türk çocuğuna sağlığını koruması hususunda şu öğütte bulunmaktadır:

Türk çocuğu: Unutma ki büyüdüğün vakit senin de bu yurtta yapacağın büyük işler var: çok yıllara günlere kavuşmak için en başta sağlığını gözetmelisin. O mutlu güne kavuşmak için bu günden hazırlan.

* Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı: 1. Yurttaşların sağlığını koruyacak tedbirler almak 2. Memleket içinde salgın hastalıkları önler 3. Nümune hastaneleri açarak hasta yurttaşları oralarda tedavi eder. Memleket, belediye hastaneleriyle hususi hastaneleri, belediyelerin, fabrikaların sağlık işlerini kontrol eder. Serbest çalışan hekimlerin bağlı olduğu nizamı tâyin eder. 4. Çeşitli aşılar hazırlayan kurumlar, çocuk bakım evleri, sanatoryumlar, dispanserler, sağlık okulları, dilsiz, sağır ve körlere ait okullar açar. Sağlık Bakanlığı verem, frengi, trahom, sıtma gibi amansız hastalıklarla da uğraşır.vatandaşları bu çeşit hastalıklardan kurtarmak için, yurdun birçok yerlerinde mücadele evleri açar. Bedia Ermet, Kemal Ermat, **İlk Okul Kitapları Yurt Bilgisi Dersleri V. Sınıf**, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1945, s.60.

4.13. İş Bölümü

İnan (2001: 87), iş bölümünü şöyle tanımlar:

> Topluluğun da ortak ihtiyaçları vardır. Herkes kişisel ihtiyaçlarını, tek başına sağlayamaz. Dernek üyelerinden her biri bir iş, bir şey yapar. Bütün bu işler ve şeyler her insanın ve toplumun ihtiyaçlarını sağlar. Demek oluyor ki, bir derneğin ve onun üyelerinin işleri, bireyleri arasında bölünmüştür. Buna iş bölümü derler.

Dönem politikasında ve kitaplarında insanların birbirleriyle dirsek temasında olmasının, hem sevgilerini arttıracağı hem de ülke kalkınmasına katkıda bulunacağı yazmaktadır.

Sadullah (1931: 24-25) "Tesanüt(Dayanışma)" başlığı altında şunları yazıyor.

> …İşte aynı zamanda yapılan şu karşılıklı çalışmağa tesanüt denir. Toplu olarak yaşayan insanlar hem kendileri, hem de birbirleri için çalışırlar. …Tesanüt önce ailede başlar. Sonra milletlere, daha sonra bütün beşeriyete geçer. Biz, hiç şüphesiz evvelâ ailemizin ve milletimizin saadetini düşünürüz. Sonra bütün beşeriyetin ebedi sulh ve saadete kavuşmasına çalışırız. İnsanlar birbirlerini ne derece severler, birbirlerinin haklarına, hürriyetlerine ne derece riayet ederlerse beşeriyetin yükselmesine o kadar hizmet etmiş olurlar.

İş bölümü konusu daha çok köyde yaşam bölümünde sıklıkla tekrarlanmaktadır. Okulda ise iş birliği ile öğrencilere birlik ve beraberlik konuları yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Ermat (1943: 8) okulda iş bölümü konusunda çocuklara şu öğütleri vermektedir:

> Eğer insanlar kendi aralarında iş bölümü yapmamış olsalardı işlerde ilerleme olmaz, büyük işler meydana gelmezdi. İş bölümü olan yerlerde işler daha çabuk ve daha mükemmel görülür. Çocuklar, her zaman toplu yaşayın. Topluluk kuvvettir. Aranızda iş bölümü yapıp el birliği ile çalışın. İnsanlar bir vücudun organları gibidir.

BÖLÜM V

5.SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1.Sonuç ve Tartışma

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte siyasal, toplumsal, hukuksal, ekonomik ve eğitim alanında köklü değişikliklere girişilmiştir. Bu değişimle beraber gerçekleştirilmeye çalışılan yeniliklerin en temel amacı Cumhuriyetin niteliklerine uygun bireyler yetiştirmektir. Cumhuriyetin kurucuları bunun yolunun eğitimden geçtiğini bilmekteydiler. Böylece belirlenen amaçlar doğrultusunda eskiye sünger çekerek, yeniyi inşa etme eğitimin başat hedefi olmuştur. Bütün bunlar için aranan kan Yurt Bilgisi dersidir. Yurt Bilgisi dersiyle hedeflenen Türk inkılâbını benimsemiş, Cumhuriyet rejimine sadık ve fedakâr birer yurttaş yetiştirmektir.

1924-1946 arasındaki süreçte yurttaşlık bilincinin oluşturulması ve içselleştirilmesi yolunda yapılan yenilikler Cumhuriyet Yurttaşı'ndan beklenen tutum ve davranışlar Yurt Bilgisi ders kitaplarında öğrencilere sunulmuştur.

İncelenen kaynaklarda en önemli göze çarpan özellik etnik kimliğe yapılan vurgudur. Millet sevgisinin sıkça yer aldığı ders kitaplarında yeri geldiğinde millet ve yurdu için canını seve seve verebilecek insan profili çizilmektedir. Türk kimliğinin yanı sıra dilin de milleti bağlayıcı önemli bir unsur olduğu, millet aşkıyla hareket eden bu milletin bir ferdi olmakla gurur duyulduğu net bir ifade ile vurgulanıyor.

Yeni bir medeniyet projesi olan Cumhuriyetin en önemli yapıtaşı çocuklar olarak görülmektedir. Bu nedenle keskin çizgilerle medeni ve barbar insan arasındaki

farklar belirtilmiş, evde, okulda, sokakta modern yaşama üzerinde özenle durulmuştur.

Eski yönetim sert dille eleştirilerek, Orta Asya'da yaşamış ilk Türk Devletleri örnek verilmiştir. Sıkça Osmanlı Yönetimi ile Cumhuriyet yönetimi arasında karşılaştırılmaya gidilmiş, padişahların keyfi uygulamalarının olduğu belirtilerek, Cumhuriyetle birlikte halkın rahat bir nefes aldığı ifade edilmiştir.

Köylüye sempatik bir bakış açısı sergilenerek köylü milletin efendisi olarak ifade edilmiştir. Köylünün modern tarıma ayak uydurması ve ülkenin kalkınmasında önemli bir misyona sahip olması üzerinde durulmuştur.

Hak ve Sorumluluk konusunda vergi, askerlik, seçim üçlüsü adeta formüle edilmiştir ve bunlar en önemli vatandaşlık görevi olarak ifade edilmiştir. Vergi vermenin ciddi bir sorumluluk olduğunun altı çizilerek vergi vermeyenler "eksik insan" gibi sıfatlarla nitelendirilerek milletini sevmemiş, hatta hain olarak da betimlenmiştir.

Yurt Bilgisi kitaplarında anne ve babanın görev dağılımları yapılmış baba parayı kazanıp evin ihtiyaçlarını karşılarken anne ise evin işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenecektir. Modernliğin vurgulandığı, batının örnek alındığı yurt bilgisi kitaplarında annenin rolüne ilişkin böyle bir resim çizilmesi çelişkili olarak düşünülebilir. Ayrıca dönem kitaplarında cehalete karşı ciddi bir savaş açılmış, okumak, çalışmak teşvik edilmiştir.

Bedensel eğitimin üzerinde önemle durulduğu dönemde Türk gencinin sağlıklı gürbüz olması beklenmiştir. Ata sporları üzerinde durularak, eğlencelerin millileştirilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir.

Dönem kaynaklarında temiz olmak, sağlıklı olmak, bulaşıcı hastalıklardan korunmak için önlemler almak hemen hemen tüm kitaplarda üzerinde durulan bir

konu olmuştur. Sıtma, verem, tifo hastalıklarına karşı nelere dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

İş Bölümü konusunda; her insanın birbirleriyle dirsek teması olmasının, ülke kalkınmasına katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Özellikle de köyde yaşam bölümün de ve okul da öğrenciler arasındaki birlik ve beraberlik sıkça işlenen konular arasında yer almıştır.

5.2. Öneriler

Bu araştırma sınırlarının genişletilmesi, dönemin daha iyi anlaşılması adına 1929 öncesi dönemin Osmanlıca yazılan ders kitapları günümüz diline çevrilmelidir. 1923 sonrasında cumhuriyet değerleri ile donatılmış, ülkesine ve cumhuriyetine sahip çıkacak yeni bir neslin hedeflendiği Yurt Bilgisi dersine o dönemde büyük önem verildiği görülmektedir. Oysa günümüz koşullarında evrensel değerler ışığı altında vatandaşlık eğitiminin önemi hala devam ederken ne yazık ki eğitim politikalarımızda bu derse gereken önem verilmediği görülmektedir. Üstelik bu ders iki yıl sonra orta okullarda sona erecektir. İlkokul 4. sınıfta haftada iki saat olarak okutulacaktır. Biz ise bu dersin ortaokullarda da okutulmaya devam etmesinin doğru olacağı kanaatindeyiz. Milli Eğitim Bakanlığı'nın vatandaşlık eğitimi ile ilgili kararı gözden geçirerek bu dersin yeniden orta okullarda da koyulması gerektiğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (1999). **Modern Türkiye'nin Oluşumu**. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ahmet, R. (1928). **İlk Mekteplere Yurt Bilgisi V Sınıf.** İstanbul: Suhulet Matbaası.

Ağaoğulları, M.A, Köker L. (2000). **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**. Ankara: İmge Yayınları.

Akyüz, Y. (2001). **Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**. Ankara: Pagem Yayınları.

Alptekin, M.F. (2005). **Yurttaşlığın Tarihi Gelişimi**. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altun, B. (2006). Avrupa Birliği Yurttaşlığı ve Avrupa Kimliği Tartışmaları. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunya, N. (2004). **Vatandaşlık Bilgisi.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Aslan, E. (1992). Devrim Tarihi Ders Kitapları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Aybars, E. (2006). **Atatürkçülük ve Modernleşme.** İzmir: Zeus Kitapevi.

Aybay, R. ve Ünsal, A. (Ed.).(1998). Teba-i Osmani'den T.C. Yurttaşı'na Geçisin Neresindeyiz? **75. Yılda Tebaa'dan Yurttaşa Doğru**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Aybay, R. (2004). **Vatandaşlık Hukuku.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Aytekin, H. (1991). **İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi**. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Başgöz, İ. (1995). **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk.** Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları.

Belge, M. (1983). **Türkiye'de Günlük Hayat**. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt. 3 İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, N. (2003). **Türkiye'de Çağdaşlaşma.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Caymaz, B. (2007). **Türkiye'de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Coşkun, İ. (1997). **Modern Devletlerin Doğuşu**. İstanbul: Der Yayınları.

Coşkun, V. (2009). Demokratik Anayasa Arayışları Anayasal Vatandaşlık**. Köprü Fikir Dergisi.** Sayı 105.

Cicioğlu, H. (1985). **Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi).** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No 140.

Çelenk S. , Tertemiz N. ve Kalaycı N. (2000). Tazebay, A. (Edit). **İlköğretim Programları ve Gelişmeler (Program Geliştirme İlke ve Teknikleri Açısından Değerlendirilmesi).** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Doğan, M. (2005). **Modern Toplumda Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları**. Ankara: Pagem Yayıncılık.

Doğdu, M. (2007). **Tek parti Döneminde Ülkemizdeki Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilincinin Oluşturulması**. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ekinci, Y. (1994). **Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim**. Ankara: Tekışık A.Ş Web Ofset Tesisleri .

Eıssenstat, H. (2007). Erken Dönem Türk Milliyetçiliğinde Irkçı Düşünce**. Toplumsal Tarih.** Sayı 165. (Eylül 2007).

Erözden, O. (1997). **Ulus Devlet**. Ankara: Dost Kitabevi.

Esendemir, Ş. (2008). **Türkiye'de ve Dünyada Vatandaşlık: Eski Sorular, Yeni Arayışlar.** Ankara: Birleşik Yayınevi.

Gölpınarlı, A. (1927).**Yurt Bilgisi V Sınıf**. İstanbul: Kaynak Yayınları

Göğer, E. (1974). **Türk Tabiiyet Hukuku**. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Gözler, K. (2007). **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**. Bursa: Etkin Kitapevi Yayınları.

Gözübüyük Ş. , Kili S. (1982). **Türk Anayasa Metinleri**. Ankara: TBMM Kütüphanesi.

Gündüz M. , Gündüz F. (2002). **Yurttaşlık Bilinci.** Ankara: Anı Yayıncılık. Gündüz,

İnan, A. (2001). **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları.** Ankara: TTK Yayınları.

Feyzioğlu. T. (1995). **Atatürkçü Düşünce El Kitabı.** Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kadıoğlu, A. (1999).**Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi.** İstanbul: Metis Yayınları.

Kafadar, O. (1997). **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma.** Ankara: Vadi Yayınları.

Karataş, S. (2002). Batılılaşma Döneminde Ders Programı Değişimi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kışlalı, A. T. (2006). **Ulusal Demokratik Halkçı Kültür Siyaseti.** Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Kili, S. (2008). **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kodaman, B. (1999). **Abdülhamit Devri Eğitim Hareketleri.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Maarif Vekâleti, (1932-1933). **İlk Mektep Kitapları IV. Sınıf Yurt Bilgisi.** İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları.

Maarif Vekâleti, (1933). **İlk Mektep Kitapları IV. Sınıf Yurt Bilgisi.** İstanbul Maarif Vekâleti Yayınları.

Maarif Vekâleti, (1933). **İlk Mektep Kitapları V. Sınıf Yurt Bilgisi**. İstanbul, Maarif Vekâleti Yayınları.

Marshall T. H, Bottomore Tom B. (2006)**. Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar.** İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Nuri, C. (1931). **V.Sınıf Yurt Bilgisi**. İleri Kütüphanesi.

Nomer, E. (1987). **Vatandaşlık Hukuku**. İstanbul: Filiz Kitapevi

Osmanağaoğlu, C. (2009). Tanzimat Fermanın'dan II. Meşrutiyet'e Osmanlı Vatandaşlığı. **Toplumsal Tarih Dergisi.** Sayı: 182. (Şubat 2009).

Ozankaya, Ö. (1995). **Cumhuriyet Çınarı.** Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Atatürk Dizisi.

Özodaşık, M. (1999). **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950**. Konya: Çizgi Kitapevi.

Öztan G.G. (2011). **Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası.** İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Rona, T. E. (1940). **Yurt Bilgisi Dersleri IV Sınıf**. İstanbul: Maarif Matbaası.

Rona, T. E. (1941). **Yurt Bilgisi Dersleri IV Sınıf.** İstanbul: Maarif Matbaası.

Sabancı, O. (2008). İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Vatandaşlık Konularıyla ilgili Kavramsal Anlamaları. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sadullah, M. (1931). **IV. Sınıf Yurt Bilgisi**. İstanbul Tefeyyüz Kitaphanesi.

Sadullah M. (1932-1933). **V.Sınıf Yurt Bilgisi.** İstanbul: Türk Kitapçılığı Limitet Şirketi.

Sakaoğlu, N. (1991). **Osmanlı Eğitim Tarihi.** İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarınay, Y. (1999). **Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Sarıbay, A. Y. (1991). Yurttaşlık ve Katılımcı Demokrasi. **Birikim Dergisi**.Sayı: 32.

Şıvgın, H. (2012). İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü. **Gazi Akademik Bakış Dergisi**. Sayı: 11.

Taneli, S. (2004). **Uygarlık Tarihi.** Adam Yayınları

Tanör, B. (2007). **Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Toprak, Z. (1988). "80. Yıldönümünde "Hürriyetin İlanı" (1908) ve "Rehber-i İttihad". **Toplum ve Bilim.** Sayı 42.

Tuna, E. (2008). **Bir Osmanlı Vatandaşlık Ders Kitabı Olan Rehber-i İttihad Çerçevesinde 2. Meşrutiyet Döneminde Vatandaşlık Eğitimi,** Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tunçay, M. (1992). **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931).** İstanbul: Cem Yayınevi.

Tunçay, M. (1983). **Siyasal Gelişmenin Evreleri.** Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. Cilt 7, İstanbul: İletişim Yayınları.

T.C.Maarif Vekâleti. (1930) **İlkmektep Müfredat Programı**. İstanbul: Devlet Matbaası

T.C Kültür Bakanlığı. (1936). **Yeni İlkokul Müfredat Programı.** İstanbul: Devlet Basımevi.

Üçok, B. (1995). **Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu**. İstanbul: Cem Yayınevi.

Üstel, F. (2009). **Makbul Vatandaşın Peşinde**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Üstel, F. (1999). **Yurttaşlık ve Demokrasi.** Ankara: Dost Yayınları.

Varnarlı, Ö. Ş. (2008). **Türkiye'de 1932-1950 Sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yıldız, A. (2001). **Ne Mutlu Türküm Diyebilene.** İstanbul: İletişim Yayınları.

Yiğit A. (1992). **İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası(1938-1950).** İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Yücel, H. A. (1994). **Türkiye'de Orta Ögretim.** Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Basımevi.

Elektronik Kaynaklar

Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı: 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı. http://ilkogretim-online.org.tr/vol10say2/v10s2m25.pdf (29 Temmuz 2013).

Arslan, M. (2000). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özelliklerihttp://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/arslan.htm (27.07.2013).

CHP Halk Evleri ve Halkodaları 1932-1942, CHP Halk Evleri ve Halkodaları 1932-1942, http://www.tbmm.gov.tr/eyayin, (12.01.2013)

CHP Program Taslağı. http://www.tbmm.gov.tr197603295, CHP PROGRAM TASLAGI.pdf (24 Nisan 2013).

Çelik, F. (2008). Cumhuriyet Dönemi Vatandaşlık Eğitiminde Önemli Adımlar. http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_25.pdf (4 Şubat 2013).

Dönmez, C. (2005). Atatürk ve Cumhuriyet Döneminde Ortaöğretim. http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Cengiz%20D%C3%96NMEZ/255-268.pdf (16.09.2013).

Erdem, A. R. (2005). İlköğretimimizin Gelişim ve Bugün Gelinen Nokta. http://www.universite-toplum.org/pdf/240.pdf (23 Nisan 2013).

Erdem, F. H. (2012). Yeni Anayasaya Doğru: Vatandaşlık Osmanlı- Türkiye Anayasalarında ve Yeni Anayasada Vatandaşlık. http://file.setav.org/Files/Pdf/20121121160752_seta-yeni_anayasaya_dogru-_vatandaslik.pdf (1 Eylül 2013).

Eroğlu, İ. (2010). 1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması. http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2010/sayi14/sayi14.html(2 Eylül 2013)

Gözler, K. (2000). Türk Anayasa Hukuku. http://www.anayasa.gen.tr/tek-1924.htm (10 Şubat 2013).

Gözübüyük Ş , Kili S. (1982). "Türk Anayasa Metinleri 1839-1980". https://yenianayasa.tbmm.gov.tr/docs/kanunu_esasi_latin.pdf (18 Eylül 2013).

Fer, S. (2005). 1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme, http://www.sevalfer.com/files/Bildiri_CumhuriyetDonemiProg.pdf (3 Ocak 2013).

Polat, E. G. (2005). Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2011-3/2011-3-4.pdf (3 Ocak 2013).

Şit, B. (2008). Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış, http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-76-420, (18.09.2013).

Tbmm Tutanak Metinleri. (2006). http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c113/b072/tbmm22113072022 8.pdf (21 Mart 2013).

Tunçay, M. (2009). Aristo, Politika. http://www.dusuncetarihi.com/makale/politika, (23.07.2013).

Uyar, H. (2007). Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938). Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, Ankara, Anı Yayıncılık. http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/25.pdf (3 Şubat 2013).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MİLLET (9Mart2013)

http://www.anayasa.gen.tr/millet.htm (9 Mart2013).

http://www.dusuncetarihi.com/makale/politika (23.07.2013)

http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm (25.07.2013).

http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/arslan.htm (27.07.2013).

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/110.html (27.07.2013).

http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm (15.09.2013).

EKLER

EK: 1 (Sadullah, 1932-1933: 136)

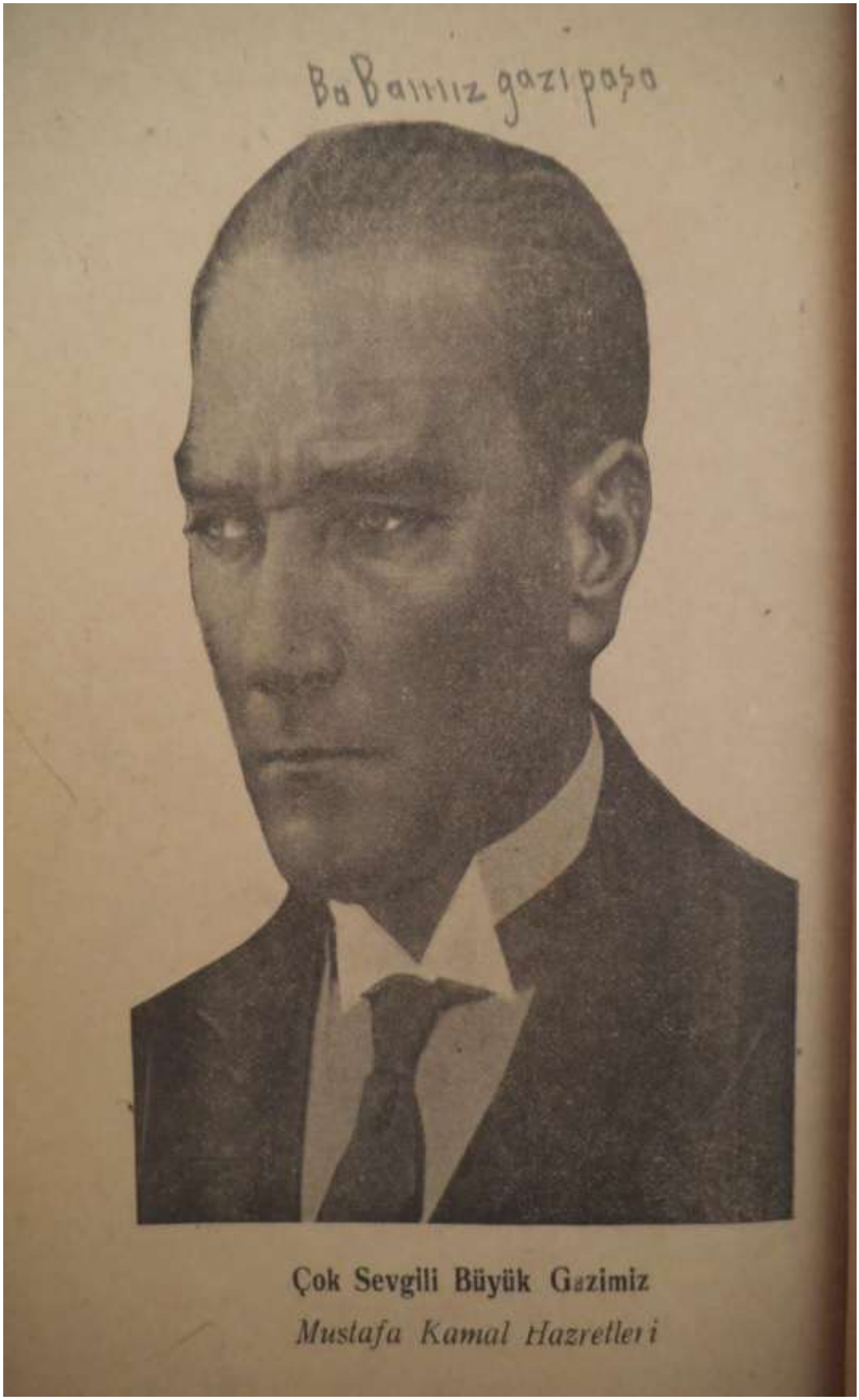

EK: 2 (Maarif Vekâleti, 1933)

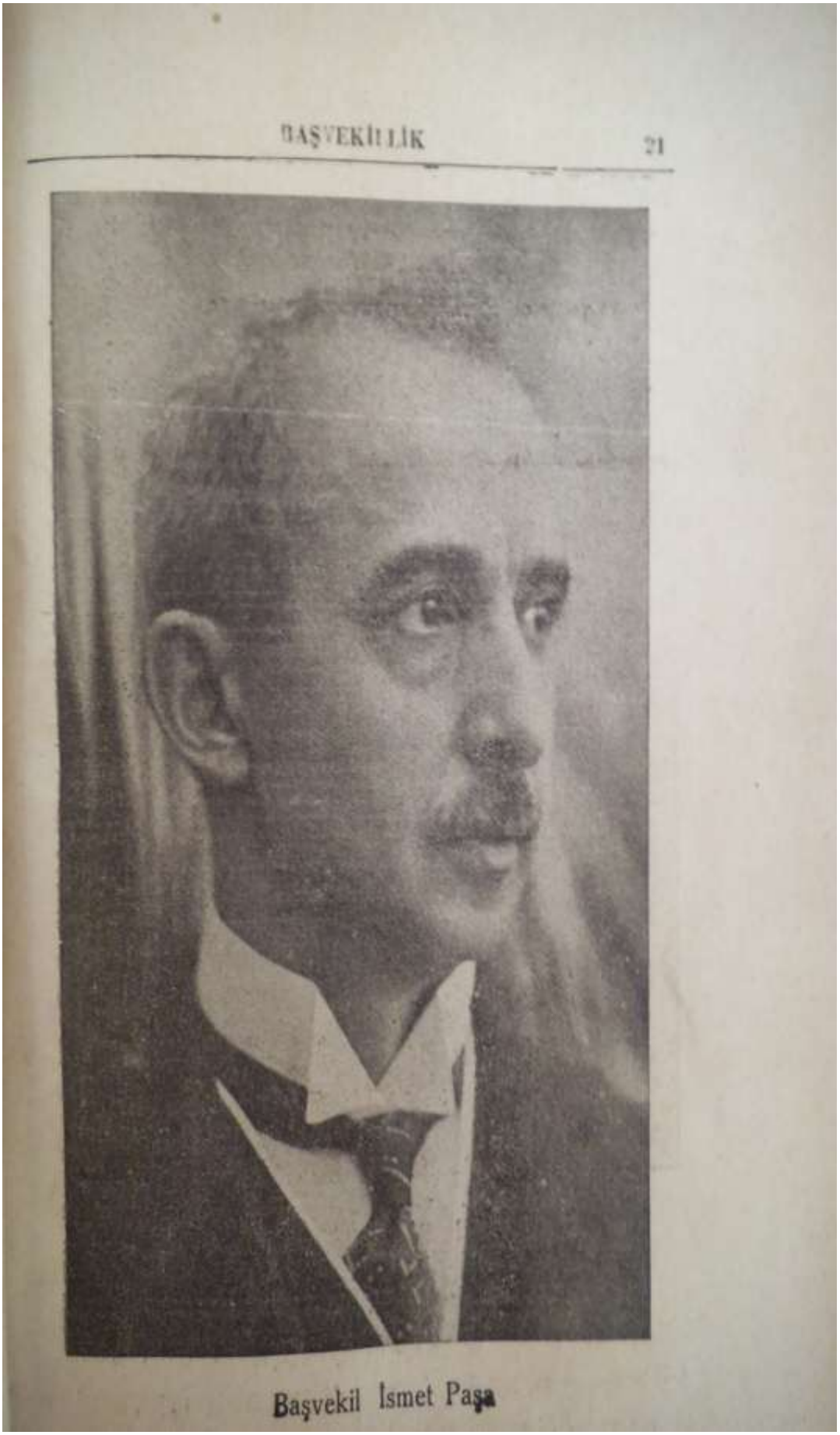

EK: 3 (Rona, 1940: 1)

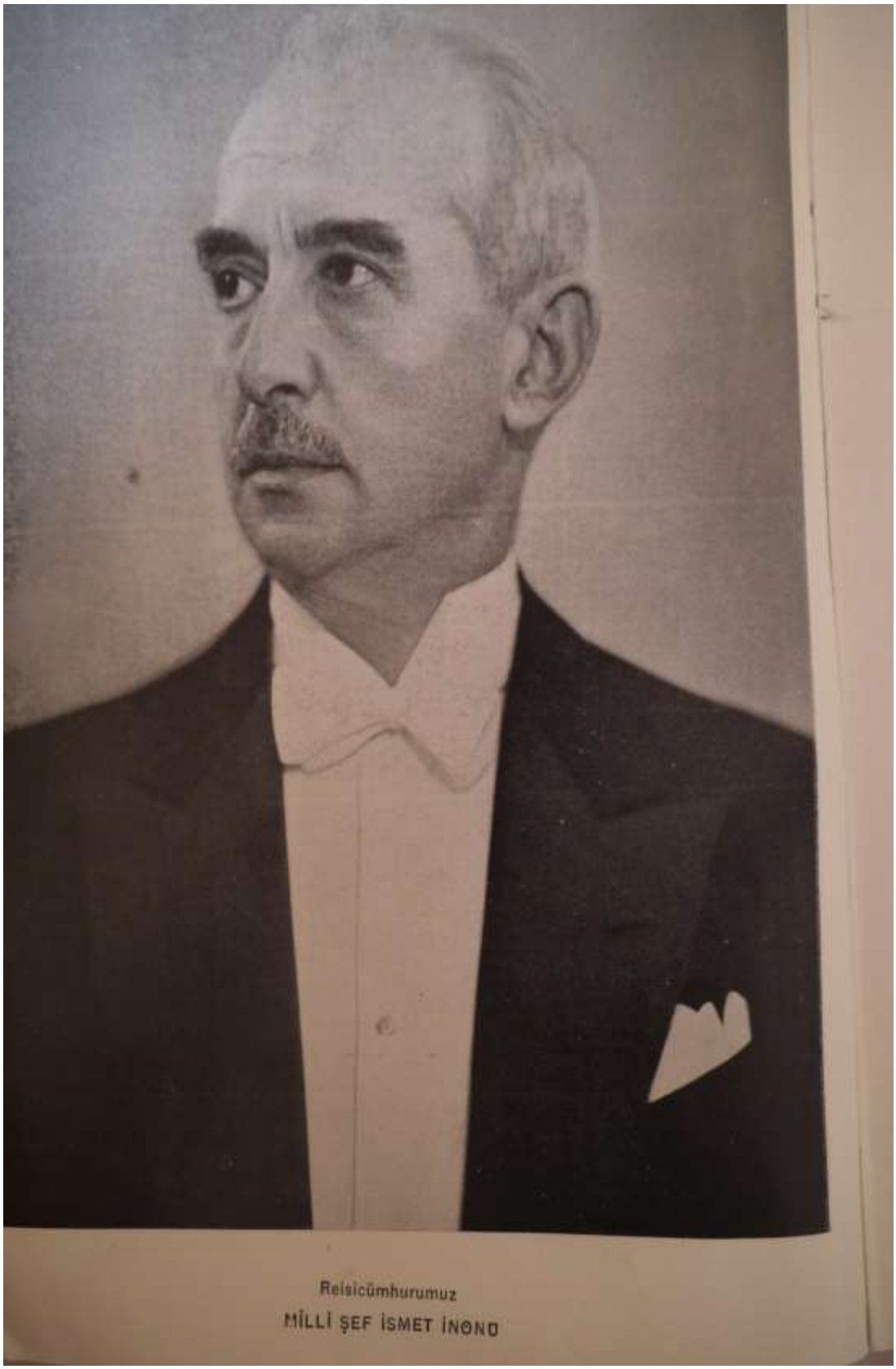

EK: 4 (Ermat, 1943: 23)

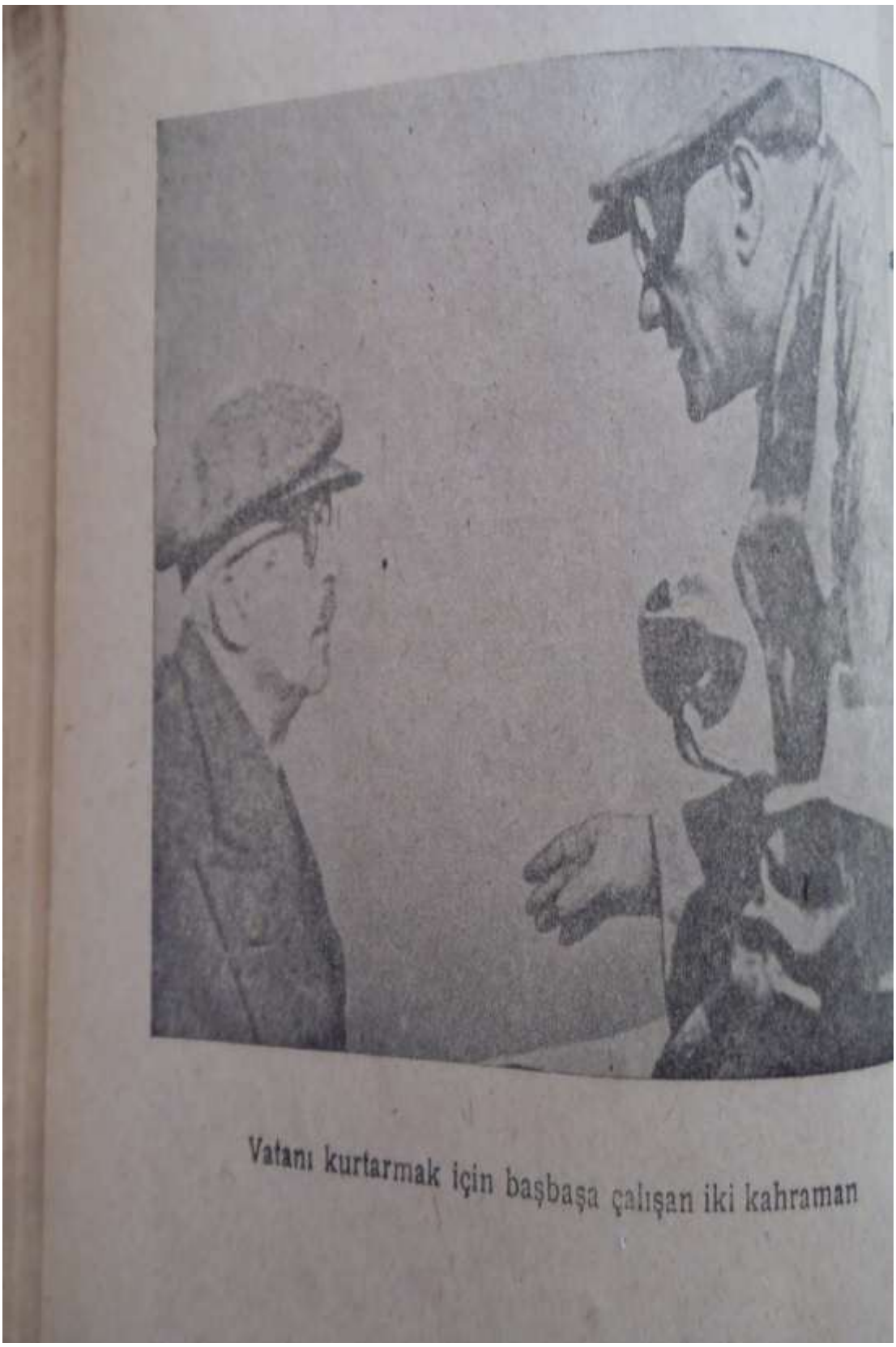

Vatanı kurtarmak için başbaşa çalışan iki kahraman

EK: 5 (Sadullah, 1931: 26)

EVDE HAYAT

Aile azası, evde iş, evde müşterek maksat,evde tesanüt, aile azasının vazifeleri ve hakları.

Hayatımızın mühim bir kısmını evde geçiririz. Orada doğar, büyürüz. Mektebe gitmeğe başlıyınca akşamları eve döner, yemeğimizi yer ve çalışırız. Ailemizle beraber oturur, konuşur ve sonra yatarız.

EK: 6 (Gölpınarlı, 1927-1928: 57)

5

HÜKÜMET MAKİNESİ NASIL İŞLER?

(Seçim)

Cumhuriyet idaresinde her kuvvet milletvekillerinindir, demiştik.

Seçim.

Milletvekilleri, milletin işlerine bakmak için millet tarafından seçilir. Bu seçmeye "seçim" derler. Seçim, her na-

EK: 7 (Ermat, 1943: 13)

ULUSUM TÜRK ULUSUDUR

Afyonda Kurtuluş anıtı.

Türk yurdunda yaşıyan, çalışan bizim gibi birçok insan var. Biz şu bakımlardan biribirimize benzeriz. Dilimiz birdir. Dileğimiz birdir. Tarihimiz birdir. Onun için bize Turk derler.

Dilimiz birdir:

Bütün Türklerin dili Türkçedir. Türk dili güzel, zengin, bir dildir. Bütün Türkler, bu dili konuşurlar; bu dille okuyup

EK: 8 (Nuri, 1931: 22)

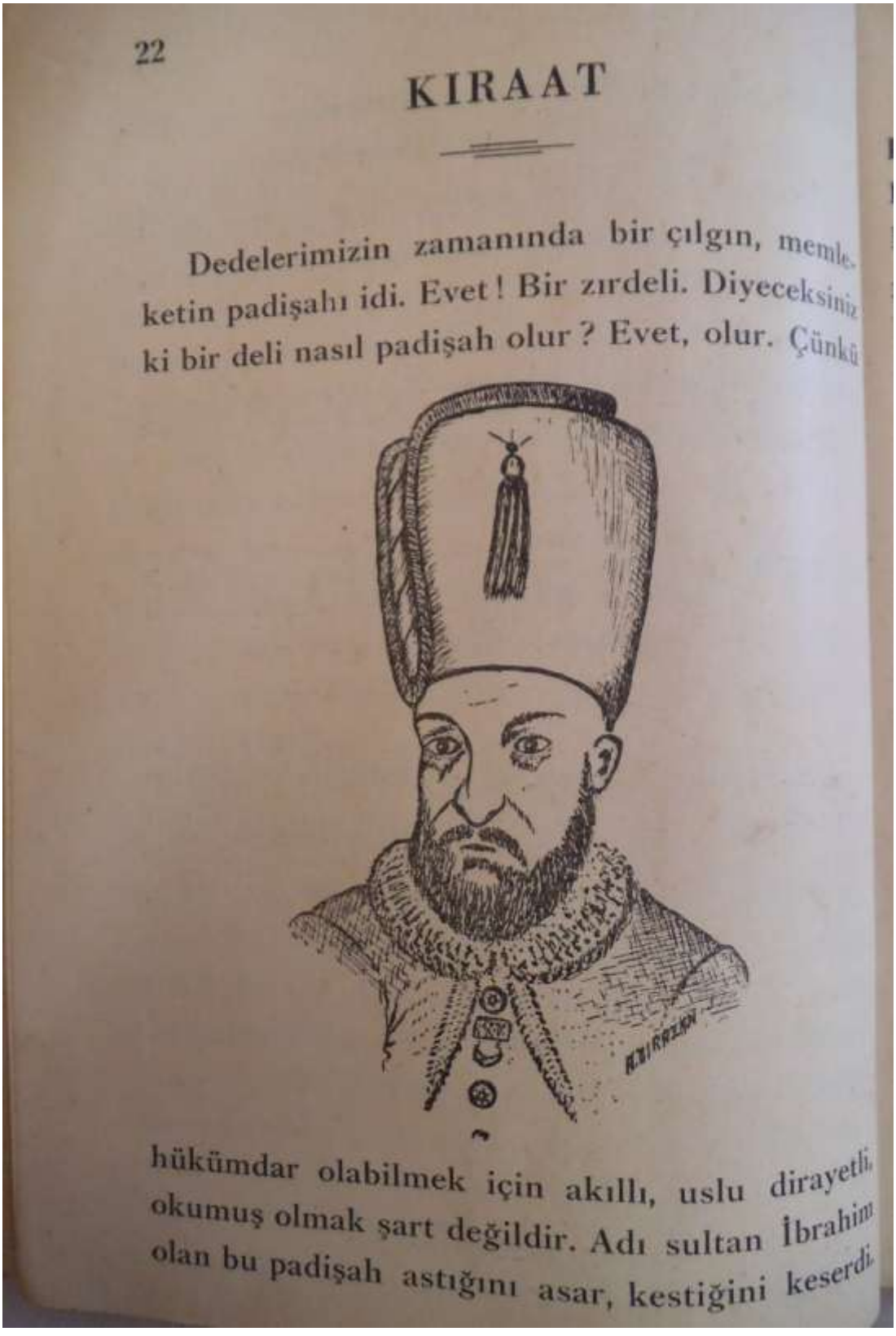

22

KIRAAT

Dedelerimizin zamanında bir çılgın, memle-
ketin padişahı idi. Evet! Bir zırdeli. Diyeceksiniz
ki bir deli nasıl padişah olur? Evet, olur. Çünkü

hükümdar olabilmek için akıllı, uslu dirayetli,
okumuş olmak şart değildir. Adı sultan İbrahim
olan bu padişah astığını asar, kestiğini keserdi.

EK: 9 (Ahmet, 1928: 12)

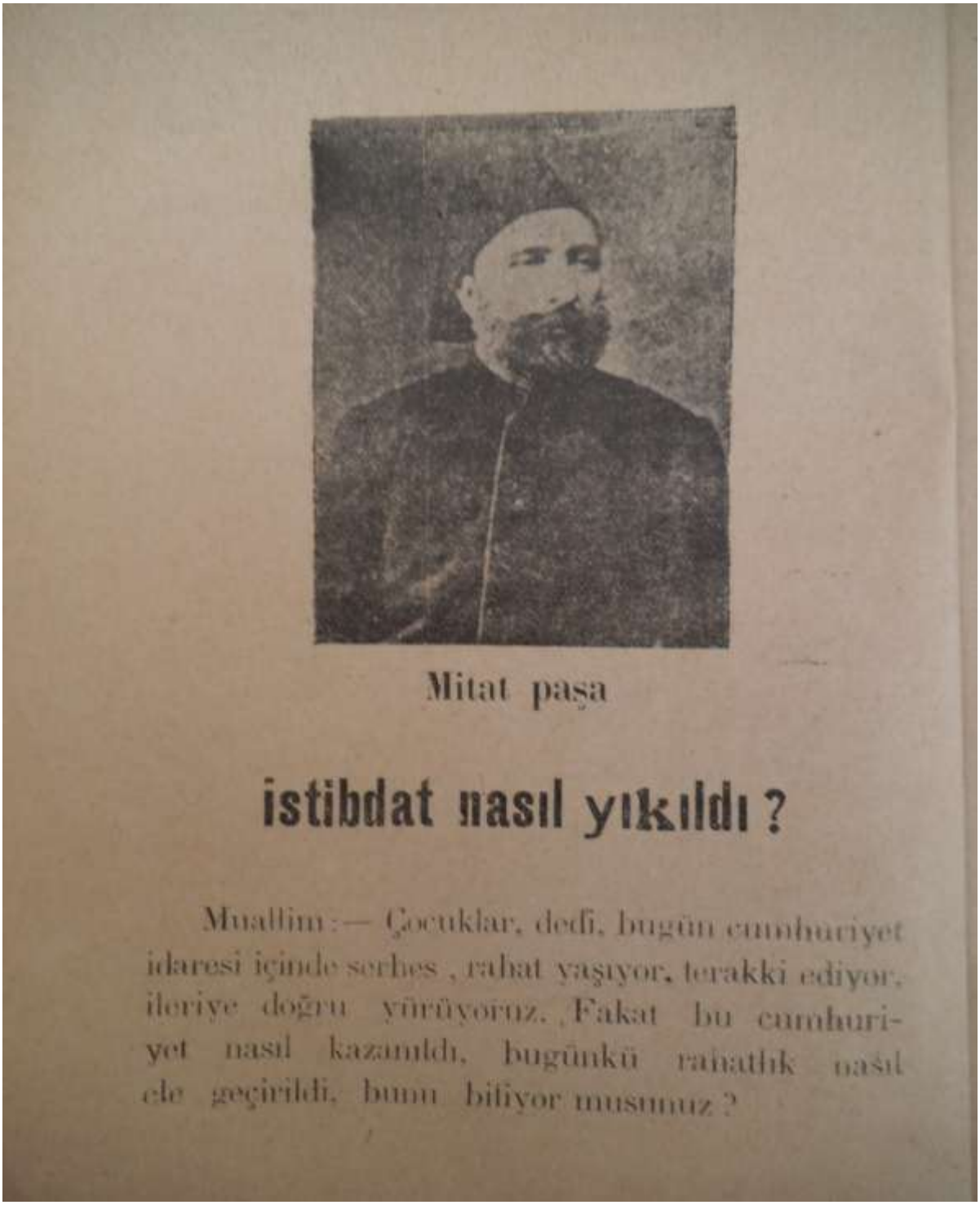

Mitat paşa

istibdat nasıl yıkıldı ?

Muallim :— Çocuklar, dedi, bugün cumhuriyet idaresi içinde serbes , rahat yaşıyor, terakki ediyor, ileriye doğru yürüyoruz. Fakat bu cumhuriyet nasıl kazanıldı, bugünkü rahatlık nasıl ele geçirildi, bunu biliyor musunuz ?

EK: 10 (Ahmet, 1928: 27)

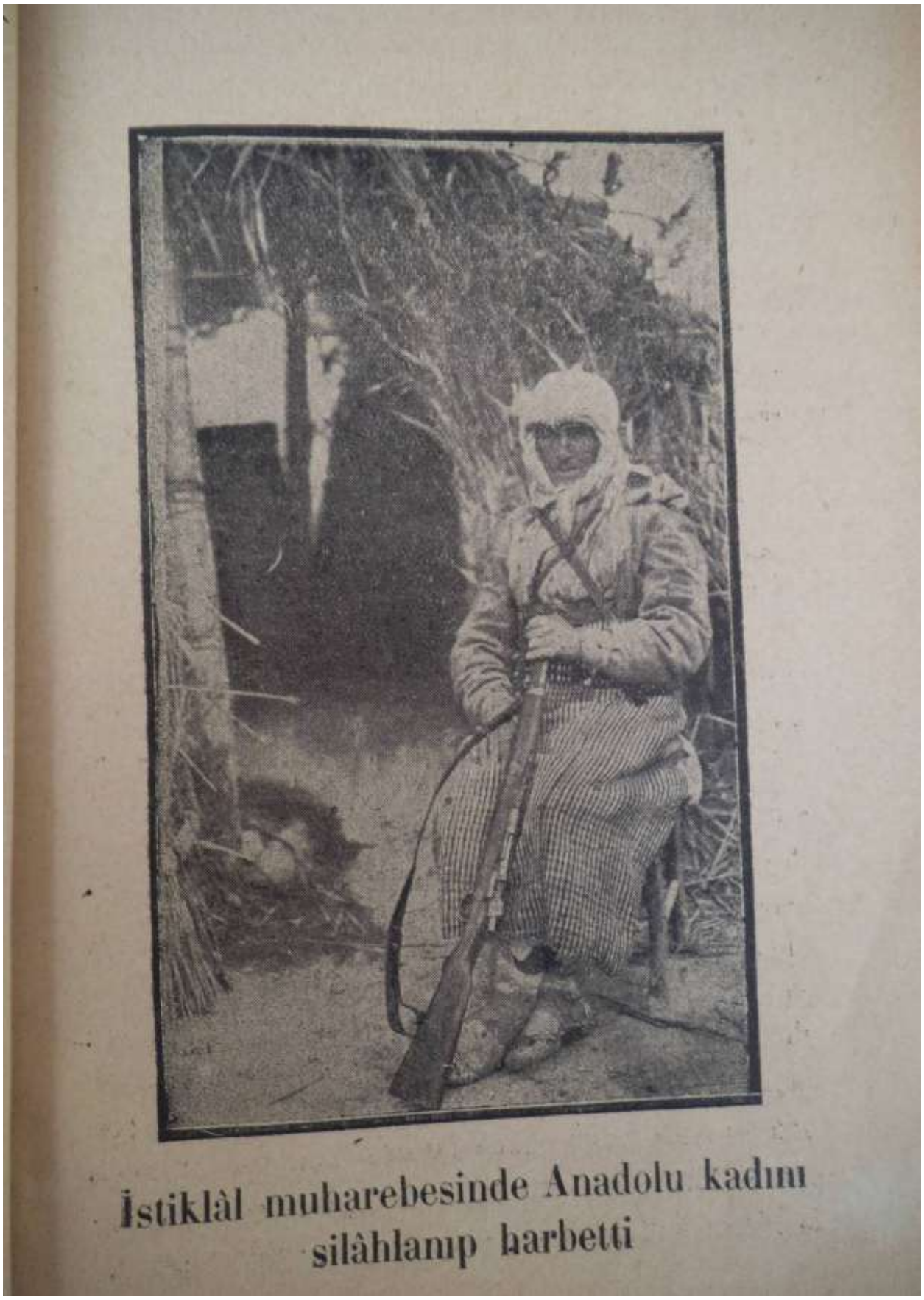

İstiklâl muharebesinde Anadolu kadını silâhlanıp harbetti

EK: 11 (Ermat, 1943: 54)

Bir Belediye seçiminde reyler sandığa atılıyor.

Belediye:

Köy işlerinin, köylü tarafından seçilen muhtar ve köy ihtiyar meclisi tarafından görüldüğünü biliyorsunuz.

Kasaba ve şehirlerin işleri de kasaba ve şehirlerde oturan vatandaşların kendi aralarından seçtiği kimseler tarafından görülür. Halkın seçtiği bu kurula (Belediye Meclisi) denir.

Belediye Meclisi, kendi üyeleri arasından birini Belediye Reisi» seçer.

Belediye Meclisleri nasıl seçilir:

Belediye Meclisini bir şehir veya kasabada oturan halk seçer. Belediye Meclisine üye seçeceklerde başlıca şu şartlar aranır:

EK: 12 (Rona, 1940: 28)

yurtdaşlarını doyuruyor hem de tohumluk ayırabiliyor. Şimdi köylüden alınan vergiler de, son meteliğine kadar gene yurdun iyiliğine harcanıyor: Okullar açılıyor; yollar, hastaneler yapılıyor; ordu kuvvetlendiriliyor; yurt şenlendiriliyor.

b) Cümhuriyet hükûmetinin çiftçiye yardımı:

Cümhuriyet hükûmetimiz, gene köylünün ürününü arttırmak ve onun yüzünü güldürmek için var kuvvetiyle çalıştı:

Eskişehir eğitmen kursundaki köylü gençler, tohum ekme ve kırma makineleri başında çalışıyorlar.

Yurdun birçok yerlerinde çok iyi, sağlam ve hastalıklara dayanır tohum yetiştiren **Deneme istasyonları** kurdu. Buralarda yetişen tohumları köylüye dağıtıyor. Gene hükûmetin birçok fidanlıklarında büyütülen çok kuvvetli fidanları olanlara veriyor. Kendi **Hara**larında cins damızlık aygırlar, boğalar, koçlar yetiştirerek köylere gönderiyor. Bu damızlık hayvanlarla köy hayvanlarını eyileştiriyor, verimli bir hale getiriyor. Bitki ve hayvan hastalıkları ile savaşmak için köylüye bedava ilâçlar dağıtıyor, onlara yollar gösteriyor.

Ankarada kurulan Yüksek Ziraat Enstitüleri bir yandan yurt ziraatini yükseltmek yolunda araştırmalar yaparken bir

EK: 13 (Ermat, 1943: 31)

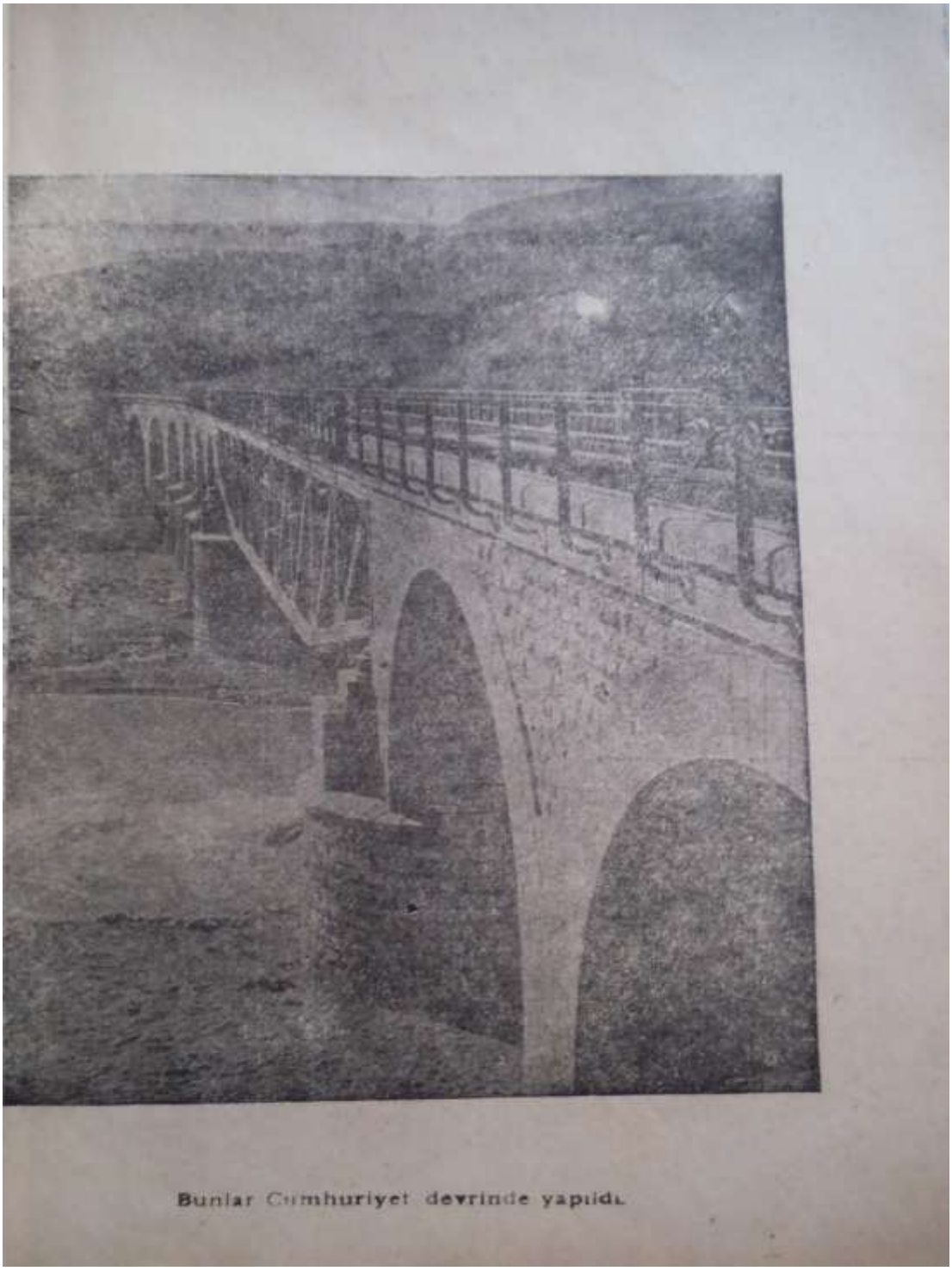

Bunlar Cumhuriyet devrinde yapıldı.

EK: 14 (Rona, 1940: 11)

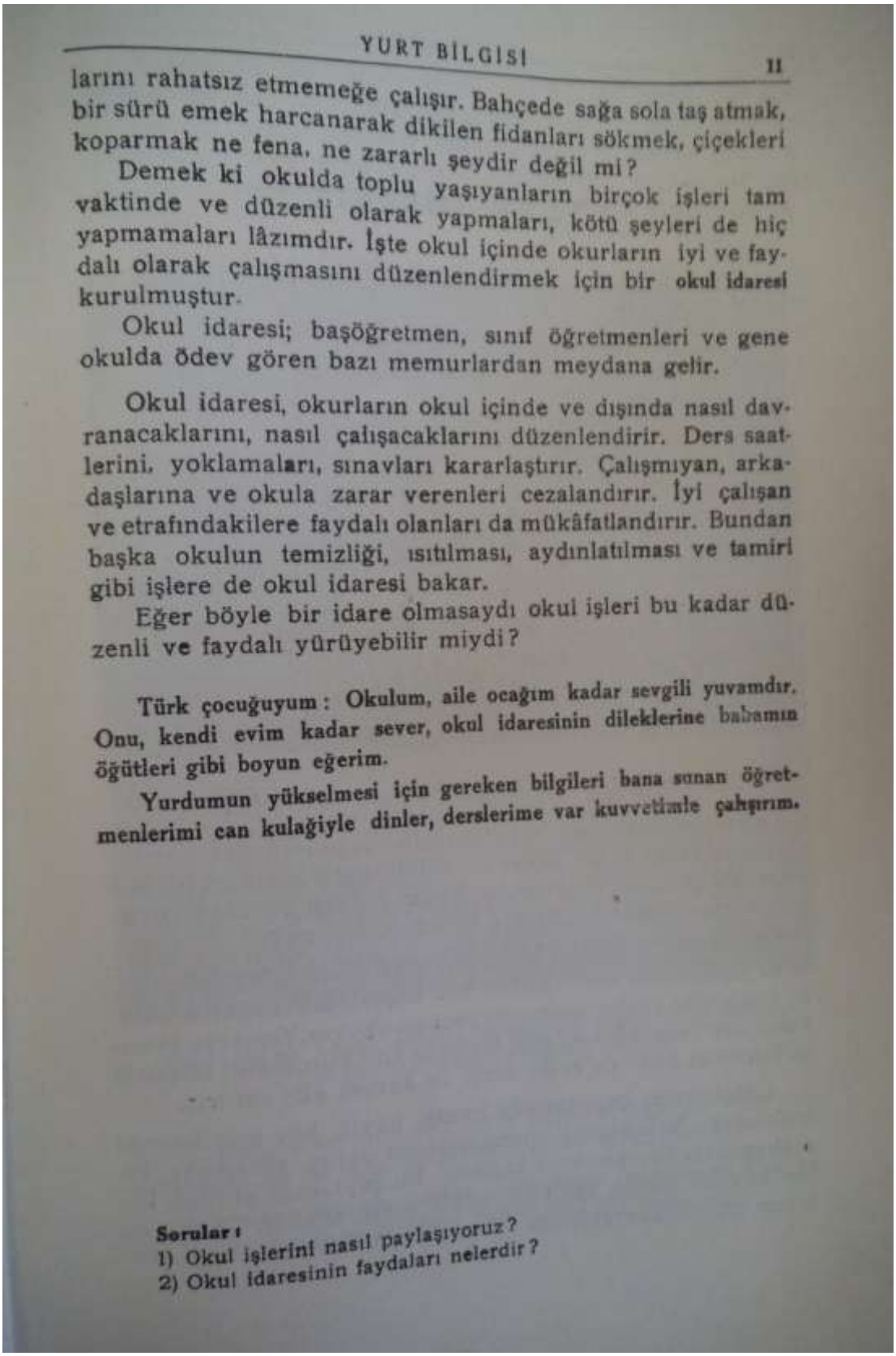

larını rahatsız etmemeğe çalışır. Bahçede sağa sola taş atmak, bir sürü emek harcanarak dikilen fidanları sökmek, çiçekleri koparmak ne fena, ne zararlı şeydir değil mi?

Demek ki okulda toplu yaşıyanların birçok işleri tam vaktinde ve düzenli olarak yapmaları, kötü şeyleri de hiç yapmamaları lâzımdır. İşte okul içinde okurların iyi ve faydalı olarak çalışmasını düzenlendirmek için bir **okul idaresi** kurulmuştur.

Okul idaresi; başöğretmen, sınıf öğretmenleri ve gene okulda ödev gören bazı memurlardan meydana gelir.

Okul idaresi, okurların okul içinde ve dışında nasıl davranacaklarını, nasıl çalışacaklarını düzenlendirir. Ders saatlerini, yoklamaları, sınavları kararlaştırır. Çalışmıyan, arkadaşlarına ve okula zarar verenleri cezalandırır. İyi çalışan ve etrafındakilere faydalı olanları da mükâfatlandırır. Bundan başka okulun temizliği, ısıtılması, aydınlatılması ve tamiri gibi işlere de okul idaresi bakar.

Eğer böyle bir idare olmasaydı okul işleri bu kadar düzenli ve faydalı yürüyebilir miydi?

Türk çocuğuyum: Okulum, aile ocağım kadar sevgili yuvamdır. Onu, kendi evim kadar sever, okul idaresinin dileklerine babamın öğütleri gibi boyun eğerim.

Yurdumun yükselmesi için gereken bilgileri bana sunan öğretmenlerimi can kulağiyle dinler, derslerime var kuvvetimle çalışırım.

Sorular:
1) Okul işlerini nasıl paylaşıyoruz?
2) Okul idaresinin faydaları nelerdir?

EK: 15 (Rona, 1941: 19)

KÖYLÜ
ve
YURT İÇİN ÖNEMİ

1) Bizi doyuran, köylüdür:

Köyde doğup köyde büyüyen yurtdaşlara **köylü** denir. Türk yurdu üzerinde yaşıyan yurtdaşların yarıdan çok fazlası köylüdür.

Köylü, yetiştirdiği ürünle bizi doyurur.

Çocuklar; köylümüz milletimizin özü, canı ve yüreğidir. Bütün yıl kızgın güneş altında durmadan, dinlenmeden alınteri döken köylü, birçok ürünler yetiştirir. Köyün mey-

EK: 16 (Ermat,1943: 67)

Türk yurdunda 63 vilâyet vardır.

ŞEHİRLERDE HÜKÜMET TEŞKİLÂTI

Vali:

Birtakım köyler bir araya gelir, bir nahiye olur. Birkaç nahiye bir araya gelir, kaza olur. Biribirine bağlı kazalar da bir vilâyet olur. Vilâyet kendine bağlı kaza, nahiye ve köylerin teşkil ettiği bir birliktir. Vilâyetin kendine mahsus bir idaresi vardır. Türk yurdu 63 vilâyete ayrılmıştır. Vilâyetlerin başında bulunan devlet memuruna «Vali» denir. Valiler vilâyetlerdeki Hükümet Konağında çalışırlar. Vali, o vilâyete bağlı olan bütün kaza, nahiye ve köylerin en büyük hükümet memurudur.

Valinin gördüğü işler:

1) Vilâyetin düzenini korumak.

2) Kanunları, nizamları, emirleri yürütmek.

3) Vilâyette bulunan bütün hükümet memurlarının işlerini iyi yapıp yapmadıklarını kollamak.

4) Vilâyet içindeki yolları, köprüleri yaptırmak ve onarmak.

5) Okullar, hastaneler açtırmak.

6) Vilâyet hususi bütçesinin hazırlanmasına ve yolunda sarf edilmesine bakmak.

7) Halkın bütün dileklerini dinlemek ve onların işlerinin yapılması için gerekli olan emirleri vermek.

EK: 17 (Sadullah, 1931: 91)

Sokakların ve caddelerin aydınlatılması

Kışın karların ve çamurların temizlenmesi

Sokakların aydınlatılması: — Geceleyim lâmbasız yollarda ve karanlık sokaklarda yürümek ne kadar güçtür. İnsan, her adımda bir şeye çarpar. Sonra birtakım fena adamların korkusundan sokağa çık-

mak güçleşir; halbuki medenî bir şehirde akşam oldu mu elektrik veya havagazi lâmbaları yakılır ve bütün şehir gündüz gibi olur. Bu lâmbaların bir kısmı ancak gece yarısından sonra söndürülür; bazıları sabaha kadar yanar.

Yurt Bilgisi, Sınıf: 4 F. 7

EK: 18 (Rona, 1940: 2)

Uçsuz bucaksız ovalardan dikleşen yüce dağlar! Yüz yıllardanberi hiç eğilmiyen başınız, tıpkı bir Türk başı gibi bakanları ürpertiyor. Yükselin yurdumun dağları, yükselin: Gökler size ulaşmağa savaşsın!

Köyümün ağaçlığı üstünden yavaş yavaş eriyerek çekilen güzel güneş; yarın sabaha kadar bile bu topraklardan ayrılmağa kıyamıyorsun değil mi? Yurdumdan uzaklaşırken duyduğum acı, yüreğini kanatıyor. Sen de, yaralarından sızan bu kızıl renklerle göklerimi donatıyorsun.

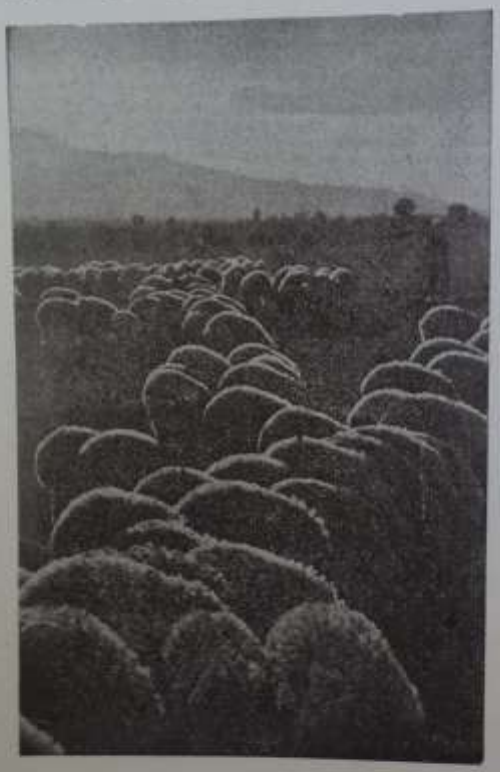

∴

İnsan boyu altın başaklar veren bu çok verimli topraklar üzerinde benim köyüm kadar şirin ve eşsiz binlerce köy, yüzlerce şehir var. Bu köy ve şehirlerde benim gibi milyonlarca **Türkoğlu** yaşıyor. Bu toprakların altında yurdu düşmandan korumak için severek can veren milyonlarca Türk yatıyor. İşte, dünyanın en büyük kahramanları olan **Türkler**'in yaşadığı bu uçsuz bucaksız topraklara **Türk yurdu** denilir.

Yeryüzünde eşi olmıyan bu çok güzel topraklar üzerinde, bizden evvel gelen büyüklerimiz yüz yıllarca yaşadılar. Dedelerim, babam ve kardeşlerim bu yurdu kazanmak, düşmanlardan korumak için bütün kanlarını seve seve akıttılar. Canım kadar sevdiğim bu güzel yurt bana; onların döktüğü kanın, verdiği canın armağanıdır!..

EK:19 (Rona, 1941: 19)

gında, kendi tarlasında çalışarak işini görür, ekinini üretir, davarlarını besler.

Köyümüzün tarlaları tâ karşıdaki sırtlara kadar uzanır. Değirmen yolunun sağındaki yeşil çayırlarda köy sürüleri otlar. İçinde çeşit çeşit kuşların cıvıldaştığı bu zümrüt ağaçlık, köyümüzün korusudur. Yaz akşamları bütün köy delikanlıları koru yanındaki su başında toplanarak türküler söyler, oyunlar oynarız.

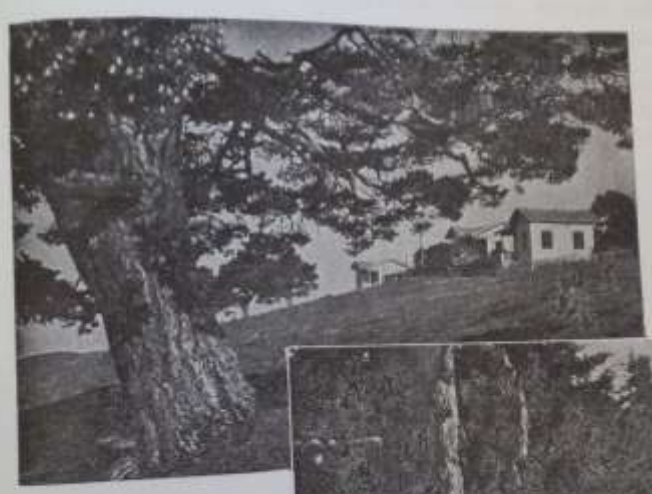

Biz bütün köy halkı, bir aile ocağı gibiyiz. Burada herkes biribirini tanır, sever, biribirine yardım eder. Bilseniz bu köyde ne rahat, ne gamsız yaşıyoruz.

Karşıda; etrafı ağaçlarla, bahçesi çiçeklerle donanmış taş yapı, köyümüzün okuludur. Ona bütün köylü elbirliğiyle baktığımız için tâ uzaklardan bile göze çarpıyor, değil mi?

Okulun karşısındaki kutu gibi ev de köyümüzün misafirhanesidir. Köye gelen misafir, hepimizin konuğudur. Onu, orada ağırlarız.

Bir de okuma odamız var. Köy gençleri, okuma odasındaki kitap ve gazeteleri bol bol okuyarak yurt işlerini anlamağa çalışır.

EK: 20 (Ermat, 1943: 19)

Evimizin önüne Vişne, Kiraz, Elma, Dut ağaçları dikilmiştir. Kapımızın üstüne sarmaşıklar tırmanır.

Avluda bir ceviz ağacımız vardır. Koyu yeşilliği ta uzaklardan görülür. Ev ile ahırın arasındaki Söğüdün altında bir kuyu bulunur. Biraz ötede birer karık soğan, maydanoz, nane, turup, marul ekilidir. Onların yanında da patlıcan, bamye, nohut, mercimek gibi sebze yetiştirilir. Bunların aralarına sıra ile mısır dikilmiştir.

Ahırda sağmal ineğimiz, ineğin yanında dört tane de koyunumuz vardır. İneğimizi, koyunlarımızı çok severiz.

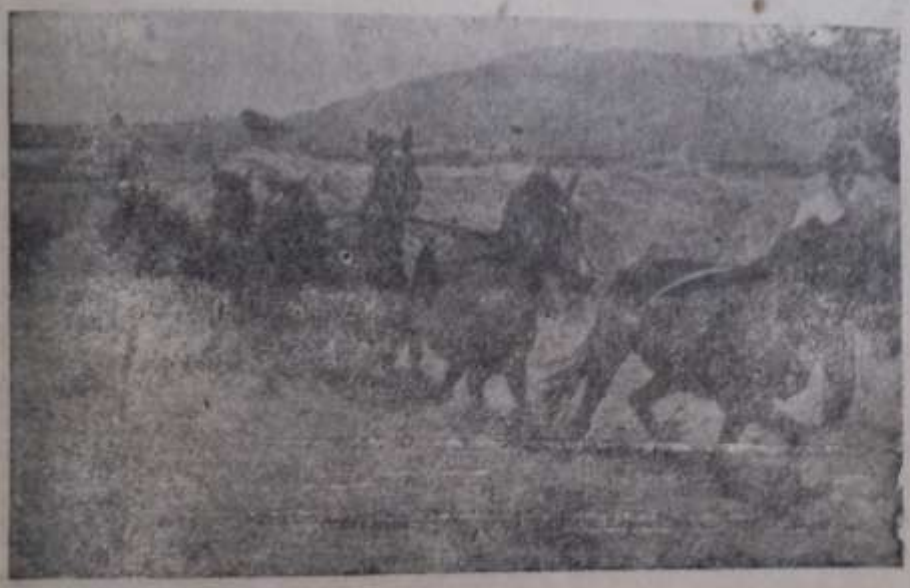

Şehirleri, kasabaları besliyen Türk köylüsüdür.

Koyunlarımızı sık sık tararız. Tüyleri uzun ve yumuşaktır. Annemiz bunların yününü eğirir, bize bununla kuşak ve çorap örer.

Köylümüzü çok severiz. Köylümüz çalışkan, temiz yürekli, yurdunu sever, doğru sözlü, insanlardır.

Şehirleri, kasabaları besliyen, onlara yiyecek, yün, pamuk, hayvan yetiştiren Türk köylüsüdür. Türk köylüsü olmasaydı ekmeğimizi yapacak buğday olmazdı; kumaş yapacak yün, yiyecek et ve süt bulamazdık. Onun için bu Vatanın büyüğü olan Atatürk, (Türk Köylüsü Ulusun Efendisidir.) dedi.

EK: 21(Rona, 1941: 40)

KÖYÜN SAĞLIĞI

1) Kendimizin ve yurtdaşlarımızın sağlığını korumalıyız:

Hasta, zayıf ve halsiz bir insan, nekadar çalışkan olursa olsun faydalı işler beceremez. Daha çalışmağa başlamadan bir yere yığılır kalır. Kuvvetli ve kanlı canlı bir insan tuttuğunu koparır, en zor işleri başarır, herzaman neşesi yerinde olur.

Sağlık neş'enin en büyük kaynağıdır.

Her şeyin başı sağlıktır. Türk yurdu sağlam çiftçi, tuttuğunu koparan, düşmanını ezen pehlivan gibi erlerle kuvvetlenecektir. Bunun için biz çalışkan Türk köylüsü; herşeyden önce sağlığımızı yoluna koymağa, hastalıklardan korunmağa çok çalışmalıyız.

2) Sağlık, temizlikle olur:

Pislik, insan ve hayvan sağlığının birinci düşmanıdır çocuklar. Temizlenmiyen, yıkanmıyan ve üstü başı kirli gezen insanlarda, temiz bakılmıyan hayvanlarda barınan binlerce mikrop çok büyük zararlar verir. Sık sık elimizi, yüzümüzü, vücudümüzü yıkıyarak bu mikroplardan korun-

EK: 22 (Ermat,1943: 20)

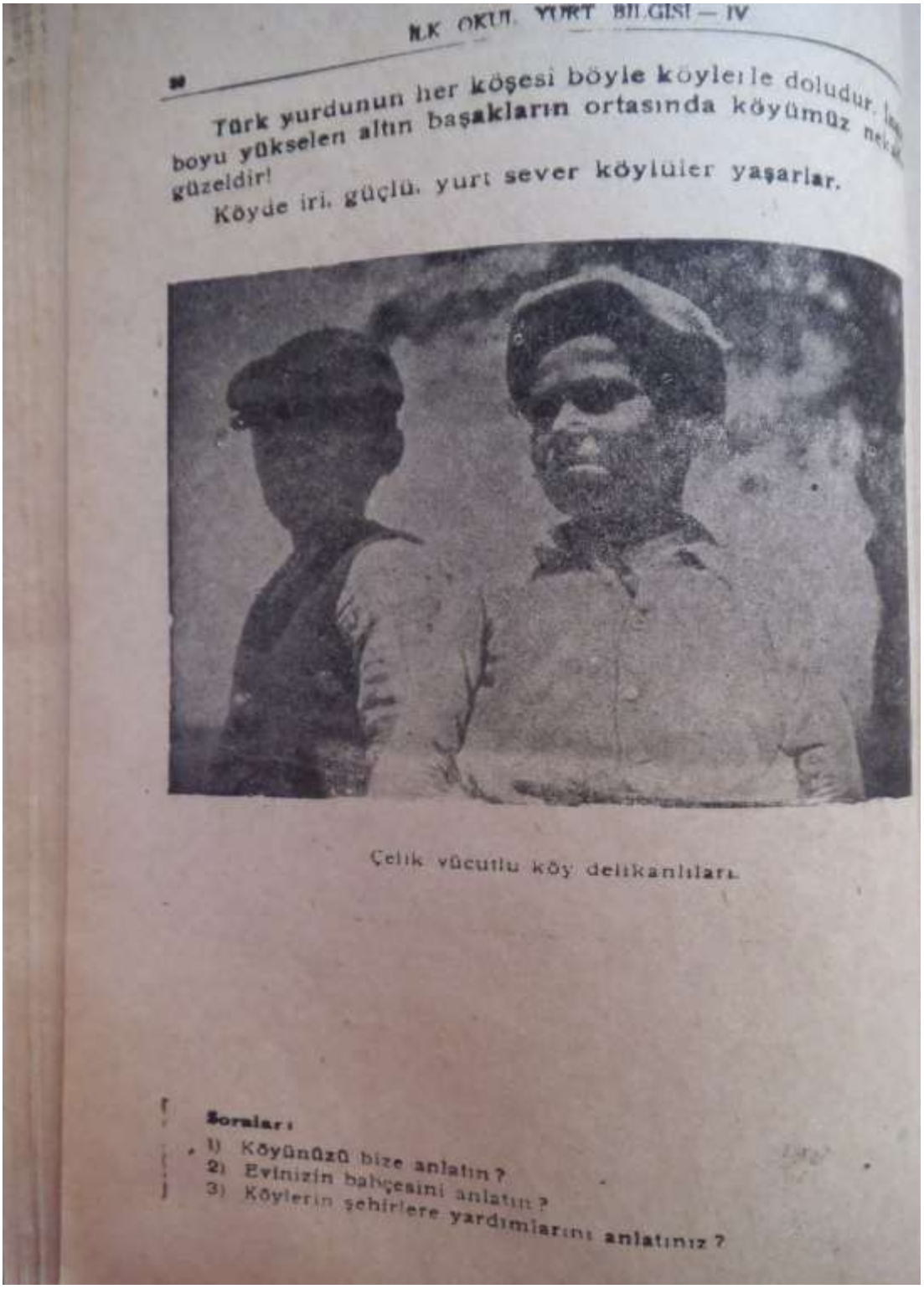

İLK OKUL. YURT BİLGİSİ — IV

Türk yurdunun her köşesi böyle köylerle doludur. İşte boyu yükselen altın başakların ortasında köyümüz nekadar güzeldir!

Köyde iri, güçlü, yurt sever köylüler yaşarlar.

Çelik vücutlu köy delikanlıları.

Sorular:

1) Köyünüzü bize anlatın?
2) Evinizin bahçesini anlatın?
3) Köylerin şehirlere yardımlarını anlatınız?

EK: 23 (Gölpınarlı, 1927-1928: 107)

Türkiye, birçok tehlikeler geçirmiştir. Padişahların kötü idaresinden, savaşlardan, hastalıklardan nüfus azalmıştır. Memleketimizi, milletimizi ilerletmek nüfus çokluğuyla olur. Nüfusumuz çok olursa, çalışanlar çok olur. Askerimiz fazlalaşır. Memleket zenginleşir. Mesela İngiltere'nin idare merkezi olan Londra'da yedi milyondan fazla nüfus var.

Çocuklukta ahlaklı ve terbiyeli

Gençlikte düzenli ve iş adamı

İhtiyarlıkta mesut bir aile reisi

İçki Kullanmayanın Hayatı

Böyle kalabalık milletler, kendi memleketlerine sığamıyorlar da başka memleketlerde kendilerine yer yurt yapıyorlar. Oralarını alıp anavatanlarına katıyorlar. Halbuki bizde bir milyona yakın halkı olan ancak bir iki şehir var. Onun için çoğalmaya, gücümüzü, kuvvetimizi korumaya çalışmak, sıtma, içki gibi düşmanlarla uğraşmak milli görevimizdir.

EK: 24 (Ahmet, 1928: 78)

Bu fakir kadın kocasının sarhoşluğu yüzünden sefalete düştü.

Sıtma, içki

Sınıfarkadaşlarımızdan Ali bir kaç gündür mektebe gelniyor. Ali ~~hepimizin~~, hepimizin sevdiği çalışkan, iyi, neşeli bir çocuktur. böyle aramızdan birkaç gün uzak düşmesi, eksikliğini derhal belli etti. Soruşturduk, öğrendik ki hastadır, mektebe bunun için gelmiyor.

Alinin hastalığı hepimizi müteessir etti. (Gönül), Alinin komşusudur. Sınıf namına hasta arkadaşımızı ziyaret etmesini kararlaştırdık. Dün

EK: 25 (Gölpınarlı, 1927-1928: 121)

Yeni Türkiye'de Gençlik Faaliyetleri
Spor Kulüpleri, İzciler

"Sağlam Düşünce Sağlam Bedende Bulunur"

Dedelerimizin ne güzel âdetleri, ne hoş eğlenceleri varmış. Pehlivanlık, cirit oynamak bize atalarımızdan kalan kıymetli yadigârlardır. Eski Türkler, çok kuvvetli, gürbüz, dinç insanlardır.

Atalarımızdan yadigâr kalan oyunlardan cirit oyunu.

Düşmanlarımız, birinin çok kuvvetli olduğunu anlatmak için "Türk kadar kuvvetli" derlerdi.

EK: 26 (Rona, 1941: 10)

OKULDA İŞ

1) Okulda iş birliği:

Evimizde olduğu gibi, okulumuzda da başarılması gereken birçok işler vardır. Evimizin işlerini aile arasında nasıl paylaşıyorsak, okuldaki işleri de aramızda paylaşarak yapıyoruz: Bazı arkadaşlar, öğretmenlerimizin gösterdiği yolda **kooperatif** işlerini çeviriyorlar. Bazılarımız **yardım sandığına**, bir kaçımız da **arttırma sandığına** bakıyoruz.

Okulu kendi evimiz, okul eşyasını da malımızsayıyoruz. Bunun için bir çoklarımız da okul eşyasının kırılmamasına, kaybolmamasına dikkat ediyoruz. Boş zamanlarımızda okul bahçesine fidanlar dikiyoruz. Kendi elimizle yetiştirdiğimiz çiçekleri yine kendimiz suluyoruz. Ya tavuklarımız? Onlara bakmak ne kadar hoşumuza gidiyor, bilseniz... Okul yanından geçenler, bütün bunlara imrenerek bakıyorlar.

Okulda bölüştüğümüz işleri öyle bir zevk ve istekle yaparız ki...

2) Okul idaresi:

Toplu yaşıyan ve topluluğun sayısız faydalarını gören insanların, boyun eğmeleri gereken bazı şeyler vardır: Bizim gibi yüzlerce okurun yetiştiği okulda derslerin düzgün yürümesi için belli saatler konulmuştur. Bütün okurlar ayni saatte derse girer, ayni saatte dersten çıkarlar. Ders saatlerinde her okur, öğretmenini can kulağiyle dinliyerek hem ondan daha çok faydalanmağa, hem de gürültüyle arkadaş-

EK: 27 (Ahmet, 1928: 103)

Jimnastik insanı sağlam yapar

Türkiyede gençlik

Küçük adam, ilk mektebi bitirdin. İlk mektepten ayrılırken çocukluktan da ayrılıyorsun, artık bir genç sayılırsın!

Yeni Türkiye gençlik memleketidir. Yaş kaydı mevzubahs olamadan kuvvetli, gürbüz, çevik, binaenaleyh genç insanlar istiyoruz. Yeni Türkiyede gençlik faaliyeti göz kamaştıran

EK: 28 (Gölpınarlı, 1927-1928)

EK: 29 (Ahmet: 1928)

EK: 30 (Sadullah, 1932-1933)

EK:31 (Nuri:1931)

VATANDAŞLIK

(YURT BİLGİSİ)

İLK MEKTEPLERİN 5inci SINIFLARI İÇİN

MAARİF VEKÂLETİNİN 6 NÜMEROLU
VE 11/6/1931 TARİHLİ KARARI İLE İLK
MEKTEPLERE KABUL OLUNMUŞTUR

CELÂL NURİ

İSTANBUL

Çocuklarımız için
"İLERİ" Kütüphanesi
Müdürü: CELÂL NURİ

Her hakkı mahfuzdur.

EK:32 (Sadullah: 1931)

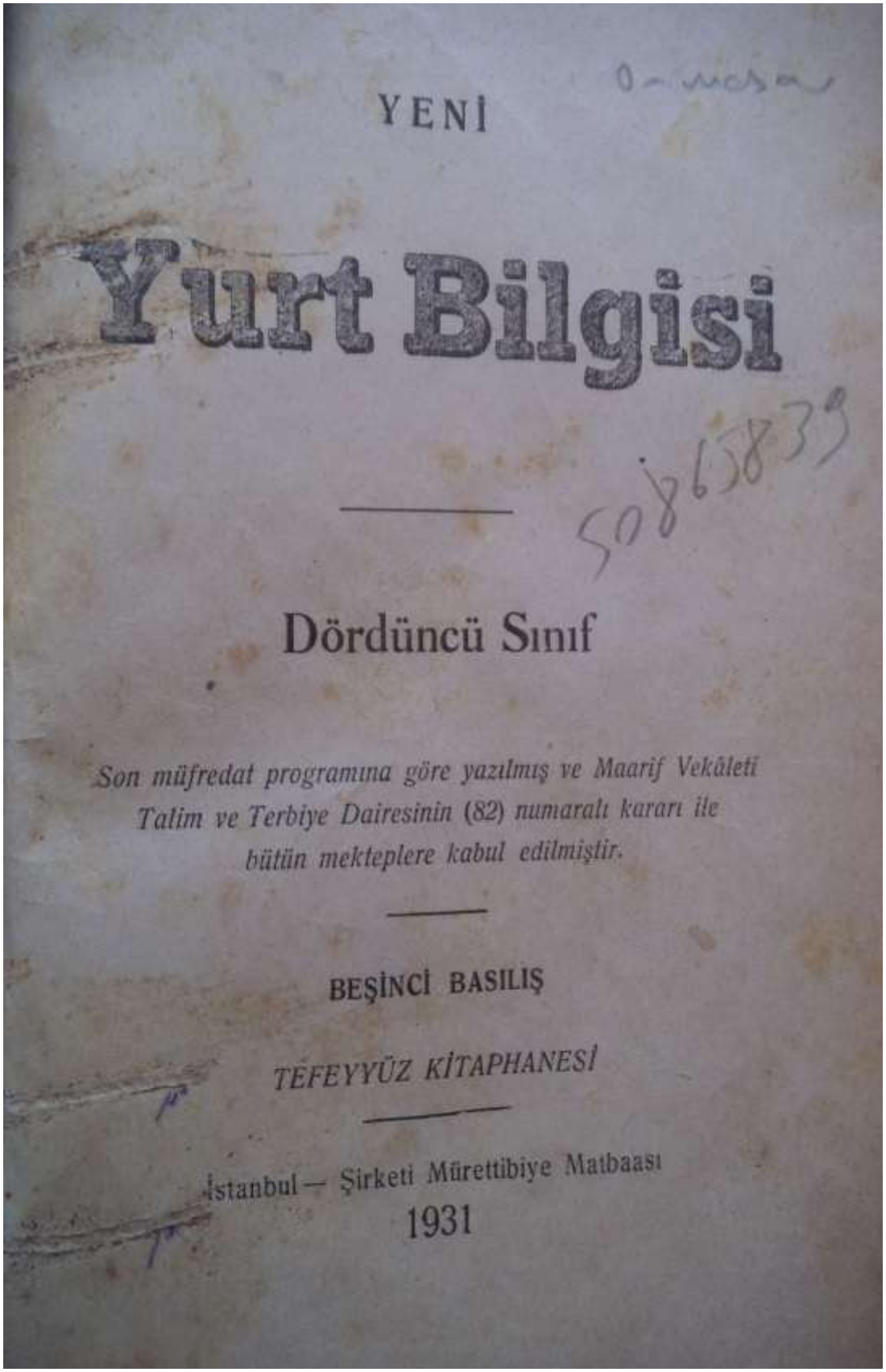

YENİ

Yurt Bilgisi

Dördüncü Sınıf

Son müfredat programına göre yazılmış ve Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesinin (82) numaralı kararı ile bütün mekteplere kabul edilmiştir.

BEŞİNCİ BASILIŞ

TEFEYYÜZ KİTAPHANESİ

İstanbul — Şirketi Mürettibiye Matbaası

1931

EK:33 (Maarif Vekâleti, 1933)

EK:34 **(**Ermat,1945)

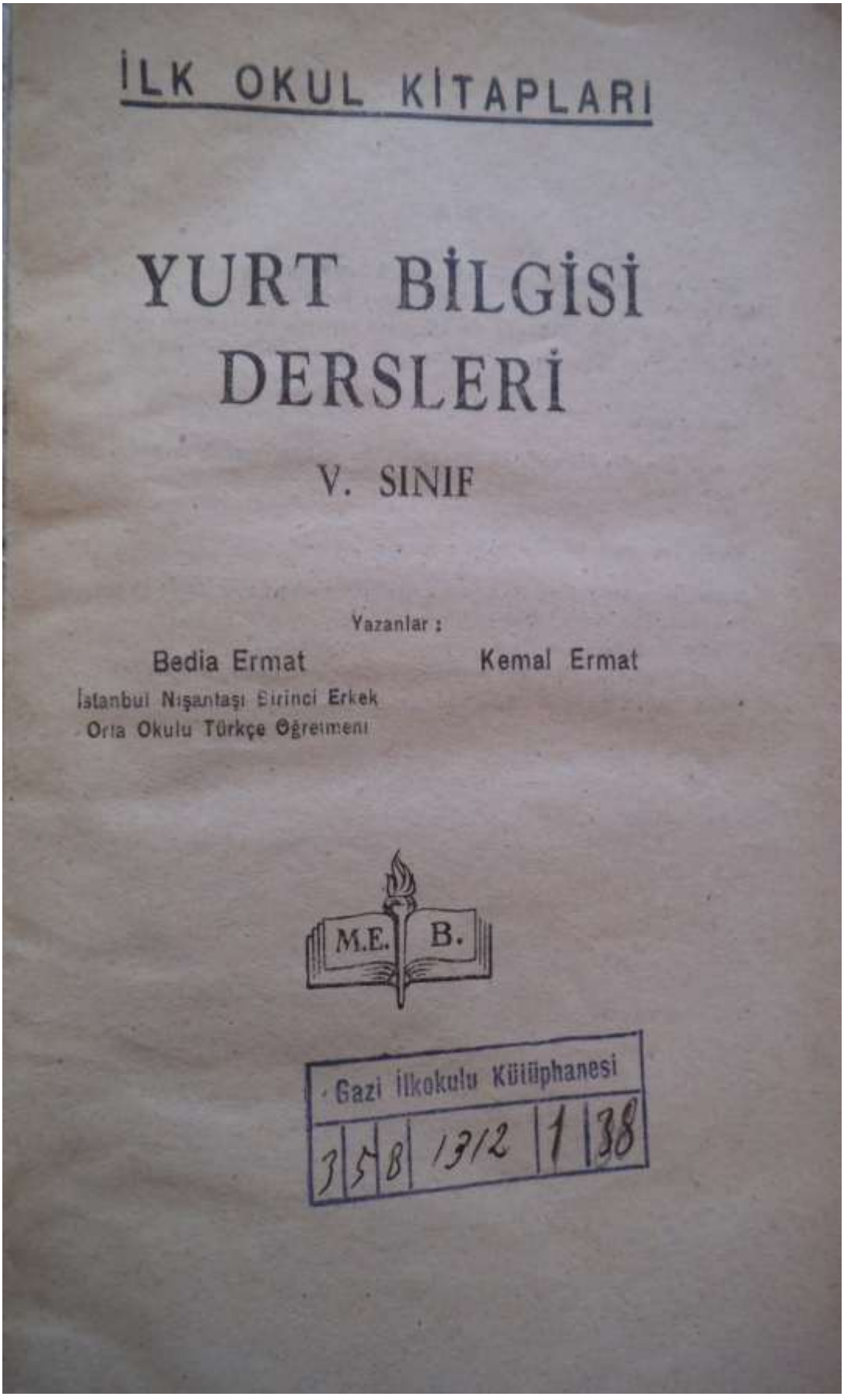

EK:35 (Rona,1940)

EK:36 (Rona, 1941)

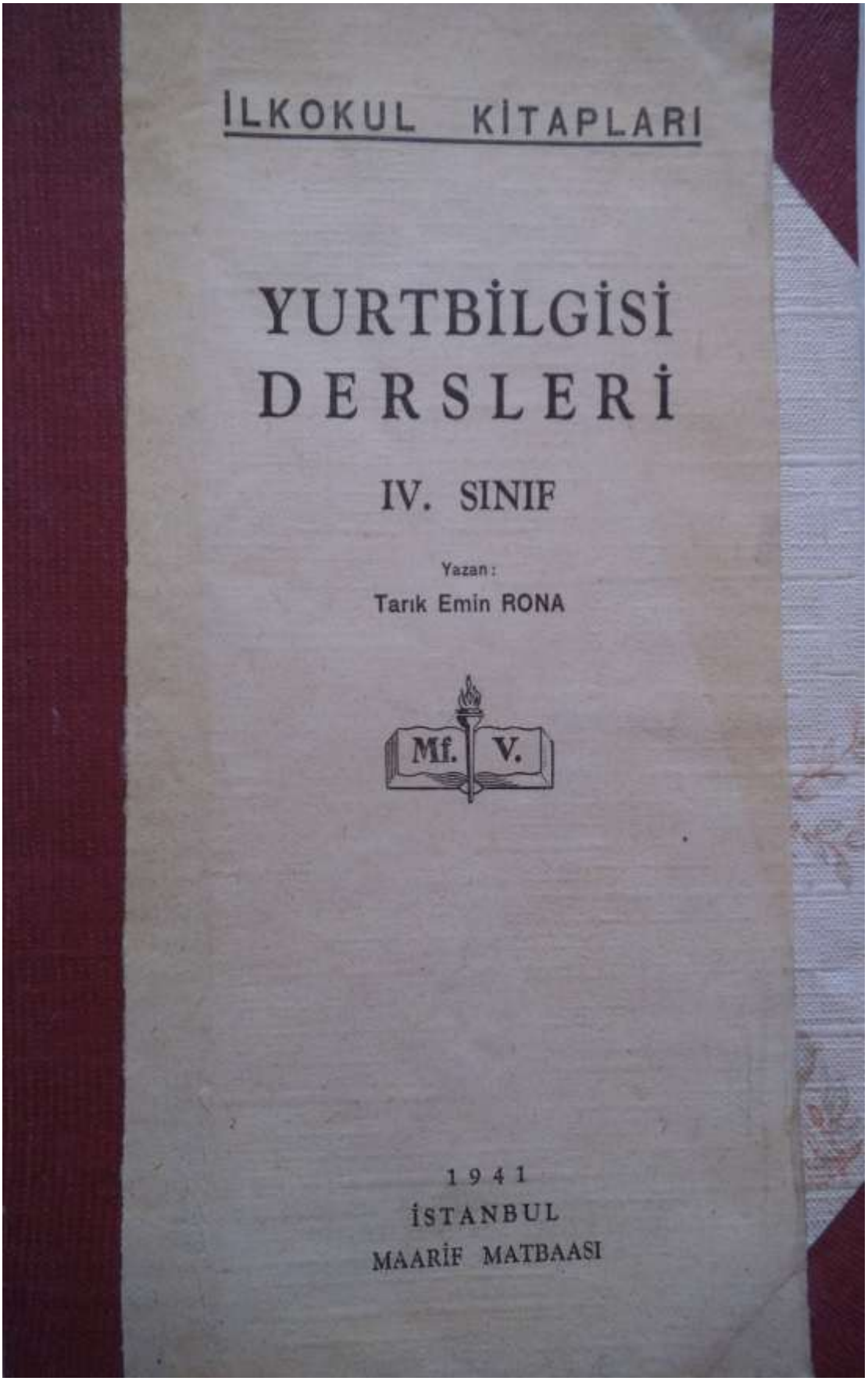

EK:37 (Ermat, 1943)

